Hayat

TARİH

MECMUASI

Sayı : 5

Haziran 1969 - 250 kuruş

farubi

Sami Efendi'nin
celî - sülûs bir istifi.

Hayat TARİH MECMUASI

Bu sayıda neler var

Büyük Bir Hat Sanatkârımız: Sami Efendi 4
Sultan Cem'in Başına Gelenler 11
Hadice Sultan'ın Aşk Mektupları 16
Topkapı Sarayı 24
III. Mehmed'e Hediye Edilen Org 29
Sultan Osman ve Reşadiye Dretnotları 34
Amerikan Kız Koleji 38
Bolivya 48
Ali İhsan Paşa'nın Bir Mektubu 56
60 Yıl Önceki Türkiye 62
Alman İmparatorunun Ölümü 64
Bir Müsteşrikin Ardından 66
İngilizler Dunkerque'den Nasıl Çekildi? 69
Bizans Devrinde Istanbul Sokakları 74
Casus Gemi Pueblo Nasıl Yakalandı? 76
Eski Mısır'ın Âbidevî sütunları 81
Eski Haliyle Ankara 84
Tarihe Akan Bir Ay 87
Prusya Kralı Büyük Fredrik 88
Ülkeler ve İnsanlar 90
Kitaplar Arasında 94
Tarih Postası 97

Hayat TARİH MECMUASI

Aylık Kültür Mecmuası

1 Haziran 1969 Yıl: 5 Cilt: 1
Sayı: 5 Sıra: 53

İMTİYAZ SAHİBİ:
Şevket RADO

NEŞRİYAT MÜDÜRÜ:
Yılmaz ÖZTUNA

MESUL
YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ:
Orhan Ş. YÜKSEL

BASILDIĞI YER:
Tifdruk Matbaacılık Sanayii A. Ş. Basımevi - Divanyolu Türbedar Sok. No: 22, İstanbul
TEL: 27 95 10 (5 hat)

ABONE:
Bateş Bayilik Teşkilâtı. Cağaloğlu-İstanbul TEL: 27 61 10

Büyük Bir Hat Sanatkârımız:

Sami Akyıldız

Yazan: Ecz. Uğur Derman

İNCE ruhlu dedelerimizin emek ve gayretiyle, asrını unutturacak kadar milîlleşen hat sanatımız, bilhassa II. Sultan Mahmud'un hüküm sürdüğü yıllarda en parlak devrini yaşıyordu. «Sülüs» yazı nevinin, XIX. asra kadar tekâmül edemeden kalan «celî» şekli, Mustafa Râkım (1758 - 1826) gibi bir hat dehâsının elinde, anlayanları hâlâ hayrete gark eden bir hamle görmüştü. III. Sultan Selim'e kadar estetikten mahrum olarak gelen padişah tuğralarını da ıslah eden Râkım Efendi, yeni hükümdar II. Mahmud'un hüsnühat (güzel yazı) hocası olmakla, saray çevrelerinden büyük bir itibar görmekteydi.

Şurası muhakkaktır ki, sanatkârlar, devlete hükmedenlerin sanata rağbet ve alâkalarıyla, manen ve maddeten tatmin olurlar. II. Sultan Mahmud — musiki ve şiirle uğraşması bir yana — Osmanlı padişahları içinde, hattatlığı zirveye çıkaran bir sanatkârdı. Onun bir başka güzel talihi de, camiden çeşmeye kadar, devrinde yapılan mimarî eserlerin kitabesini yazmak hususunda, Yesârizâde Mustafa İzzet Efendi (1776? - 1849) kudretinde bir «celî ta'lik» üstadına mâlik olmasıdır. Ta'lik hattı, diğerlerinin aksine, harekesiz yazıldığı için, Türkçe'ye daha uygun gelir. Kitabeler de, ekseriya, o bina için düşürülen bir tarih manzumesi olduğundan, yaşadığı devirde yapılan yüzlerce eserde, Yesârizâde'nin imzasına raslamak, hâlâ kabildir.

Mustafa Râkım'ın vefatıyla, talebesinden Hâşim (? - 1845) ve Recaî (1804 - 1874) Efendiler, hatta onun boşluğunu doldurmaya çalıştılar. Yesârizâde'nin açtığı «Türk Ta'lîki» vâdisini, Ali Haydar Bey (1802 - 1870) ve Kazasker Mustafa İzzet Efendi (1801 - 1876) gibi iki üstad, hocalarının vefatından sonra da, devam ettirdiler.

* * *

Yazı sanatımız noktasından, kısa bir panoramasını çizmeye çalıştığım II. Sultan Mahmud devrinin sona ermesine yakın, 13 mart 1838 (16 zilhicce 1253) günü, İstanbul'un bilemediğimiz bir semtinde — ki Fatih olması muhtemeldir — Yorgancılar Kethudâsı Hacı Mahmud Efendi'nin bir oğlu dünyaya geldi. «İsmail Hakkı» ismi verilen bu çocuk, büyüyüp Maliye Kalemine intisap edince, kalem efendilerinin mahlas almaları usulden olduğu için «Sami» mahlasını kullanmaya başlayacaktı. İşte, geleceğin büyük hat sanatkârı Sami Efendi olan küçük İsmail Hakkı, sıbyan mektebine devamı sırasında, Boşnak Osman Efendi namındaki yazı hocasından sülüs - nesih hattını öğrenmeye başladı. Bu iki tarz yazıda başka hocası yoktur. Fıtrî istidadı, eski üstadların eserlerini tetkik ederek, sanatında mükemmel bir vâdiye girmesine yardımcı olmuştur. Aradan uzun yıllar geçtikten sonra, hocasının yazısını görmek isteyen hattat arkadaşlarına, küçümseyip beğenmemek gibi bir hareketle bulunmayacaklarına dair söz alarak, Boşnak Osman Efendinin sanat kıymeti olmayan bu alelâde yazı numunelerini

gösterir ve onu fatiha ile anmalarını isterdi.

Biraz Arapça ve Farsça öğrendikten sonra 14 temmuz 1853'de 10 kuruş maaşla Maliye Kalemine giren Sami Efendi, bu sırada, Bâbıâlî tarzı Rık'a hattının üslubunu ilk tespit eden Mümtaz Efendi'den (1810 - 1871) «rık'a», Dîvân-ı Hümâyûn'un hat muallimi Nâsıh Efendi'den (1814 - 1886) de «dîvanî» «celî dîvanî» yazmasını,, «tuğra çekmesi»ni öğrendi. «Sülüs celîsi»ni de Mustafa Râkım talebesinden Recaî Efendi'nin — ki Recaîzâde Ekrem Bey'in babasıdır — talimiyle ilerletti. Ta'lîk hattını, Kıbrısîzâde İsmail Hakkı Efendiden (1786 - 1862) meşkedip 1857'de icâzet aldı. Ancak, bu hocasının sanat kıymeti, o devrin en mahir tâlîk yazıcısı Ali Haydar Bey'le kıyas bile edilemez, zaten meşkleri hariçinde yazısı da görülmüş değildir. Bu sebeple genç Sami'nin yazılarını gören Ali Haydar Bey, ona haber yolladı: «Her ne kadar, hocası da, ben de Yesârîzâde merhumdan yazı meşkettikse de, ahzimiz beyninde fark vardır. Orada, burada yazılarına rastlıyorum. Maşaallah çok müstaid... Gelsin de biraz hat müzakeresi yapalım!» Lâkin Sami Efendi, Haydar Beyin bu davetine icâbet edemedi... Vakta ki, İsmail Hakkı Efendi vefat ettî, onun defninden sonra hemen Ali Haydar Bey'in ziyaretine gitti. Kendisini takdim edince, «Oğlum, bunca zamandır haber gönderiyorum, neredesin?» sualiyle karşılaştı ve «Size devam ettiğimi hocam duyar da belki gücenir diye gelemedim. Lâkin onu bugün hâk-i gufran'a tevdî eyledik. Ben de, hemen buraya koştum. Artık, benim üstadım sizsiniz» cevabını verip Ali Haydar Bey'in eline sarıldı. Üstad, arkadaşının vefatını duyunca, ağlayarak bu vefakâr talebeyi bağrına bastı.

Seneler sonra, Sami Efendi, yukarıya yazdığım bu hadiseyi talebesine naklederken, «hocayla talebeyi ancak ölüm ayırır. Ben hocalarımı terk etseydim, yazıdan feyz bulamazdım» demişti.

O günden sonra, celî ta'lîk meşketmek üzere, Ali Haydar Bey'e devama başlayan Sami Efendi, yine bir gün talebesine şöyle çıkışmıştı: «Siz dört adım yaya gelmeye üşeniyorsunuz. Ben, buradan (yani Fatih'ten) Yıldız yolunu boylardım. Saatlerce bekledikten sonra, «Hoca bugün yazı göstermeyecek» derler. Arkama baka baka dönerdim!»

Resmî vazifesinde, tedricen yükseltilerek «Dîvân-ı Hümâyûn Mühimme Kalemi»ne «Nâmenüvis» unvanıyle tayin edildi. 18 nisan 1878 (15 rebiulâhır 1295) den itibaren, Nâsıh Efendinin ayrılmasıyla Dîvân-ı Hümâyûn dairesi hutut-ı mütenevvia muallimliğine getirildi. Sonra «Nişan Kalemi Hulefalığı»ndan aynı kalemin mümeyyizliğine kadar yükseltildi.

Uzun müddet «Enderûn-ı Hümâyûn»da ve Çarşıkapı'da şimdi yıkılan «Kemankeş Mustafa Paşa Medresesi»nde 300 kadar talebeye hüsnühat talim ettî.

Meşrutiyetin ilânından sonra emekliye sevk edildi.

Sülüs - nesih'le fazla uğraşmayan merhum, bu yazıları yazan muasırları arasında, en çok Şevkî Efendiyi (1829 - 1887) beğenir ve onun için: «Şevkî Efendi, fena yazmak istese yazamazdı, elinden fena harf çıkmazdı» derdi. Kendisi, sanatta, şahsiyetini, hattın en geç ve güç kemâle eren şekli olan «celî» de ortaya koymuştur. Gençliğinde o kadar «celî»

Sami Efendi'nin çektiği bir II. Sultan Abdülhamid tuğrası, «Abdülhamîd Hân bin Abdülmecîd el-muzaffer dâimâ» 1312 H. (1895) tarihli.

Sami Efendi'nin nefis bir celî sülüs levhası «Kelime-i Tevhid» (solda). Sami Efendi'nin, kendisine yetişen meşhur ressamımız Feyhaman Duran'ın elyle sonradan yapılan karakalem bir resmi (sağda).

yazmaya çalışırmış ki, müsvetteleri fazla birikince, bir torbaya doldurup, içine ağır bir de taş koyarak, Çengelköy'e geçerken, denize atarmış!

Celî yazılar, umumiyetle, siyah kâğıda sarı zırnıkla yazılır, iğnelenip kalıp yapılır ve bunlar müzehhibler tarafından altınla, yani «Zerendûd» olarak işlenirdi. Meselâ, mecmuanın kapağında görülen ve Sami Efendiye ait olan celî sülüs bu istifin — ki 61. «Saf» suresinin 6. ayetinden bir kısımdır — aslı, Necmeddin Okyay Üstadımızın eliyle, kalıbından altınla işlenmiştir.

Sami Efendinin yazılarını, zamanının en iyi müzehhibleri olan Hüsnî, Nureddin ve Baha Efendiler, aslında altınla resmederler ve bunlar meraklılarınca alınırdı. Bu yüzden, mürekkeple yazılmış yazısı yok denecek kadar azdır.

Sanatkârımız, bir yazıyı yazdıktan sonra, şekli hafızadan silinip kusurları gözüksün diye, bir müddet ona bakmazdı. «Yazıyı tashih etmek de ayrı bir iştir. Harfin bir yerinde bozukluk var... Nereden alıp, nereye vereceksin? Onu bilmeli...» der ve aradan zaman geçince, yazısını tekrar çıkartıp düzeltirdi. Sanatında bu kadar titiz bir hattat pek azdır. Eskiden yapılmış yazılarını da, bir daha sipariş olursa tekrar tashih eder, böylece zamanla tekâmülü eserlerinde görünür. Bir yazı ile, aylarca, hatta yıllarca uğraştığı vakidir. Ama ortaya çıkan şaheseri, yazıdan anlayanlar, hayranlıkla seyrederlerdi. Bu hususta kendisine ait şu söz pek güzeldir. Bir yazısını altı ayda bitirdiğinin söylenmesi üzerine demiş ki: «Altı ayda yazıldı demezler, Sami yazdı derler! Zaman mühim değil!»

Eserini bitirdikten sonra, bir de talebesine göterip, «Bir yerinde bir şey görüyorsanız, Allahınızı seversenız söyleyin!» diyebilecek kadar da müteva-zı idi.

Sülüs celisi ve tuğrada M. Rakım, ta'lik celisinde Yesârizade vâdisinde yazmayı tercih etmiş ve âdeta onlarda kalan noksanları tamamlamıştır. Kendisine 1310 hicrî yılı ramazanında dışkirası olarak verilen nefis bir İsmail Zühdî Efendinin (? - 1806) murakkaından aldığı ilhamla, Zühdî Efendinin sülüs şivesinden zevkine uygun gelenleri alıp Râkım Efendi vâdisine katarak, kendisine has bir «Sami Efendi şivesi» ortaya çıkarmıştır.

Bir gün, yeni yazdığı bir sülüs celîsine bakan arkadaşlarından hattat Tahsin Efendi heyecanla, «Artık Râkım'ı geçtiniz!» deyince, «Râkım geçilemez, onu geçmek isteyen geri döner!» diyerek, o büyük üstada bağlılığını göstermişti.

«Celî»ye hâkimiyeti o derecededir ki, bazı yazılarını «celî kalemi» ile yazmayıp, tek kurşun kalemle resmederek bitirirdi. Böyle çalışmasını gören bir talebesinin: «Hocam, bu ne iştir?» diye hayret edişine, «Evet, çizerim. Tehdîs-i nimet (Allahe şükür) olarak söylerim: Yazıların bütün şekilleri hafızama nakşolmuştur. 'Celî hem elimde, hem kafamda vardır» diye cevap vermişti.

Sülüs yazının, okunmasına olduğu kadar, süslenmesine de yardım eden «hareke» işaretlerini de, Sami Efendi mükemmel hale koymuştur. Ona gelene kadar kimse, bunları böylesine güzel ve muntazam yapmamıştır. Mecmuanın kapağındaki «celî sülüs»ün aralarını dolduran bu işaretler ayrıca tetkike

A

B

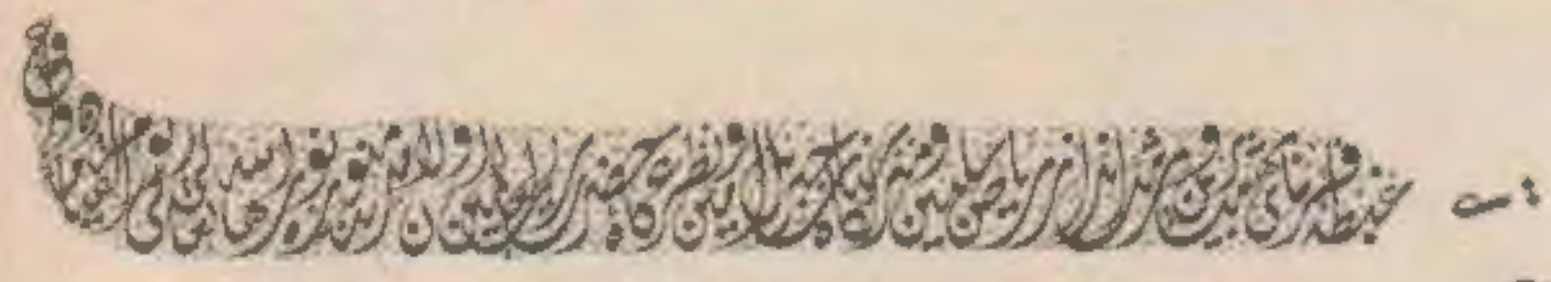

C

A) Sahhaflar Çarşısı'ndan çıkınca, karşınıza gelen Kapalı Çarşı'nın kapısı üstünde Sami Efendi'nin yazdığı, «Çalışıp kazanan Allah'ın sevdiğidir» meâlindeki hadîs.
B) Vilâyetin yanındaki Nallı Mescid kapısında yine onun yazdığı hadîs: «Namaz dinin direğidir».
C) Üstadın, «celi dîvânî» bir satırı.

değer. Ancak merhum, belki «celî dîvânî» ile de meşguliyetinden olacak, eskilere nazaran harekeye daha çok yer vermiştir.

Biricik kızı Saadet Hanımın 20 ocak 1903'de, iki yaşında bir de öksüz bırakarak vefatı o hassas babaya:

«Bıktırdı beni cân ü cihandan felek-i dûn
Cevr û sitemin eyleyerek, günbegün efzûn.»

beytini söyletecek kadar tesir eylemiş, üzüntüsünden yazı göstermeye de son vermişti. Nihayet, çok sevdiği arkadaşı, Üsküdar Özbekler Şeyhi Hezarfen Edhem Efendinin tavassutu ile, ömrünün son yıllarında, yeni birkaç talebe yetiştirmekten geri kalmamıştır.

Kışın Fatih'in Horhor semtinde, yazın da Çengelköy'ünde oturur ve talebesine salı günleri ders gösterirdi. O gün, devrin bütün yazı üstadları da ziyaretine gelirler ve ev âdeta bir «medresetül hattatîn» olurdu.

Umumiyetle, sanat erbabı hayatında takdir görmez, «Hâzırın kadri bilinmez bir zaman — Kadrini bildirmeye ölmek gerek» düsturuna uygun olarak, ölümünden sonra aranır. Ancak, Sami Efendi, hem sağlığında, hem de hayata veda ettikten sonra kıymeti bilinen bahtiyar sanatkârlardandı.

Sultan Abdülaziz, II. Sultan Abdülhamid ve Sultan Reşad olmak üzere üç padişahın tuğralarını en güzel şekilde çeken Sami Efendi, bilhassa Sultan Hamid'in şahsî tevecc0hüne nail olmuştur. Hatta, padişahın arzusu üzerine yazdığı «Bu da geçer yahû» manasına gelen Farsça «İn niz bigüzered» levhasından, bir müddet sonra, hunkâr bir tane daha istemiş. Sami Efendi mabeyne, «levhayı göndersinler de, aynını yazayım» diye haber yollamış. Onun kudretini bilen Sultan Hamid, «O, göndermeden de yazar» cevabını verince, Sami Efendi, bir ikinciyi yazıp göndermiş.

Bu levhanın bir de hoş hikâyesi vardır. Sultan Hamid hal' olunup kendisine verilen jurnaller tetkike başlandıktan sonra, tetkik komisyonunda vazifeli bulunan bir tanıdığı, arkadaşlarıyle beraber, Sami Efendiyi ziyarete gelmiş ve herkesin içinde: «En ummadığımız kimselerin jurnalleri çıkıyor!» diye ortaya bir laf atmış. Canı sıkılan Sami Efendi: «İnsanı şâibe altında bırakmadan açık konuşunuz, rica ederim!» deyince, sözü söyleyen zat: «Efendimizin de bir jurnalı çıktı: 'İn niz bigüzered!'» cevabını vermiş, hepsi kahkahayı basmışlar.

İlk yazılan «İn niz bigüzered»in, vefatına kadar Sultan Hamid'in başucunda asılı olduğunu, padişahın haremi rahmetli Müşfika Kadın Efendi'den işitmiştim.

Bâbıâli'deki resmî vazifesi esnasında, en mühim şahıslara verilen menşurları yazan Sami Efendi, Sultan Hamid ricalinden Abraham Paşa'nın Vezaret menşurunu da hazırladığı vakit, bizzat götürmesini söylemişler. O da, paşanın Büyükdere'deki çiftliğine gidip, menşuru takdim etmiş. Getirene âdet üzere hediye verildiği için, zenginliği dillere destan olan Abraham Paşa, yanındaki torbaya elini daldırmış ve ona bir avuç altın vermiş. Bu bolluğa şaşıran Sami Efendi'ye, «Ne baktın? Az mı geldi?» diye bir avuç daha uzatmış. Sami Efendinin büsbütün şaşırmasıyle: «Galiba beğenmedin?» deyip bir avuç daha verince, lâtifeciliği ile meşhur olan Sami Efendi: «Baksana bana!» demiş. «Eğer bunları şakadan veriyorsan, ben aldığımı geri vermem ha!»

Yazı sanatına, üstadın kazandırdığı hattatların en meşhurlarını kendisinden öğrendikleri yazı cinsleriyle birlikte sıralıyorum:

Hacı Kâmil Efendi (1862 - 1941); Hulûsî Efen-

di (1869 - 1940); Tuğrakeş Hakkı Bey (1869 - 1946), Ferid Bey (1857 - 1929?); Nazif Bey (1846 - 1913); Hasan Rıza Efendi (1849 - 1920); Aziz Efendi (1871 - 1934); Enderunlu Râkım Efendi (? - 1940); Müfessir Elmalılı Hamdi Efendi (1878 - 1942); Ömer Vasfi Efendi (1880 - 1928); Re'fet Efendi (1873 - 1949); Neyzen Emin Efendi (1883 - 1945); Sofu Mehmed Hamdi Efendi (? - ?); Necmeddin Efendi (1883).

Son bir yılını mefluç bir halde geçirip, 1 temmuz 1912'de vefat eden Sami Efendinin cenazesi, ertesi günü Fatih Camii Hazîresinde toprağa verildi. Kabrinin kitabesini Hacı Kâmil Efendi celî sülüsle yazdı, taşın tezyinatını da Tuğrakeş Hakkı Bey çizdi. Yazı sanatının bu büyük kaybına, onun — hamdolsun — hayatta kalan yegâne talebesi Necmeddin Okyay üstadımızın düşürdüğü tarih:

Ser-fürû eyler cihan, târih-i Necmeddin içün:
Göçdü Sami, kaldı Râkım mesleki üstâdsız!

Merhumun, vefatından iki yıl sonra erdiği bir mazhariyet vardır: Evkaf Nâzırı Heyri Efendinin delâletiyle 31 mayıs 1914 (6 recep 1332) de, Babıâli'de bugün «Derleme Müdürlüğü» olarak kullanılan binada tesis edilen «Medresetül Hattatin»e her bir yazı nevi için tayin edilen mütehassıs hocalar, hep Sami Efendiden yazı öğrenen hattatlardır. Böyle «Cami ül hutut» (her hat çeşidini şahsında toplıyan) olmak, her üstadın kârı değildir.

Cenab Şahabeddin'in «Eserine uzun ömür dileyen, uzun emek sarf eder» vecizesinde belirtildiği şekilde çalışan Sami Efendinin eserlerine gelince, «zerendûd» olarak yapılmış celî sülüs ve celî ta'lîk levhalarına muhtelif camilerde (En fazla Cihangîr ve Altunizade ile Aksaray Valide, Rami, Edirnekapı Mihrimah, Erenköy'de Zihni Paşa ve Gelip Paşa Camilerinde), müze ve husûsî koleksiyonlarda raslanır.

Mermere hâkkedilen yerî sabit kitabeleri şunlardır: Kapalıçarşı'nın Çadırcılar kapısı üstündeki hadîs-i şerif, Büyük kapı üstünde tuğra ve Nuruosmaniye kapısındaki tamir kitabesi, Erenköy'de Zihni Paşa ve Gelip Paşa Camlierinin kitabeleri, Babıâli'de Nallı Mescitteki hadîs, Şehzâde, Kantarcılar ve Ali Paşa Camii kapılarındaki âyet-i kerimeler, 1956'da Tophane'den Maçka'ya nakledilen Hamidiye Çeşmesinin kitabesi, Etfal Hastanesinin kitabeleri, Yıldız Sarayı bahçesindeki çeşmenin yazıları, Yenicami civarındaki çeşmenin kitabesi, birçok mezar kitabesi.

Üstadın celî ta'lîk ile yazdığı bir âyet-i kerîme: «Hüve's - Semî'i'l - Alîm».

Sami Efendinin bir hususiyeti de, sohbetlerinin letafetidir. Pek kuvvetli bir mukallid olan merhumun anlattığı hikâye ve hatıraları dinleyenler, kahkahadan kırıldığı halde, kendisi hiç gülmeden söylermiş. Usta bir romancı edasıyle, hadiseleri ve tipleri çizen Üstad, eğer kendisini hattatlık yerine resme verseydi, muhakkak büyük bir ressam olurdu.

Onun bazı meclislerinde bulunan Galata Mevlevihanesinin âlim ve fâzıl şeyhi Ahmet Celâleddin Dede Ef. (1853-1946) şöyle dermiş: «Sami Efendiden bir hikâye veya hadiseyi dinlersiniz, zevk-yâb olursunuz. Bir müddet sonra, aynı hikâyeyi bir daha anlatır. Bildiğiniz halde yine kendinizden geçersiniz.

Bazen sonunu bir hikmet veya ders çıkartarak bitirdiği birkaç hatıra ve hikâyesini — kendi anlatışından çok uzak kuru bir ifadeyle de olsa — nakletmeden geçemiyeceğim:

«Arkadaşım Ali Fakrî Efendiyle beraber, bir gün Üsküdar'a, onun şeyhi olduğu 'Ahmediye Hallaç Baba' dergâhına gittik. Dönerken, Ahmediye Camii karşısındaki kömürcü dükkânında, pöstekiye oturmuş, 'Rabbiyessir' yazdığı kâğıtları kurusun diye etrafına atan bir adam, gözüme ilişti. Fakrî Efendiye sordum. Mektep talebesine yirmi paraya sülüs meşkı yazan Rüfaî dervişlerinden 'Hattat Saçlı İsmail' olduğunu öğrendim. 'Aman şuna gidelim!' deyince Ali Fakrî Efendi: 'Adam, vaz geç... Bırak Allahın delisini...' dediyse de, 'Yok, illâ gideceğiz...' diye ısrar ettim. Yanına yaklaşıp, 'Mevlânâ! Ne yazıyorsun bakayım?' dedim. Azametle: 'Al da bak!' dedi. 'Çömelip, arkamı elleme kömürlere dayadım, yazısının birine baktım. 'Tüassir'i şöyle yapsan daha iyi olurdu' diye elimle tarif ettim. 'Öyleyse al da yap!' dedi. 'Ver kalemi!' dedim. 'Tüassir'in (te)sini yazıp bağını koydum. (Ayın)ı aşağıdan yukarı çıktım. Tam (ayın)ın kaşını bağlarken 'İsmini bağışla' dedi. 'Al senin olsun!' dedim. (Ayın) kaşını bağlayıp (sin)e giderken, ikinci defa 'Bana ismini bağışla' dedi. 'Canım, verdik a, ben verdiğimi geri almam' dedim. (Sin) harfini yazıyorken, 'Allah, Resûlullah, Ehl-i Beyt aşkına ismini bağışla...' deyince, dayanamadım, 'Sami' dedim. Birden pöstekiden fırladı... Beni kucaklayıp yere yatırdı... 'Ne oluyoruz?' dedim. 'Öpeceğim!' 'Neyi?' 'Ayağını!' Adamı, zorla elimi öpmeye razı edebildim. Yerden kalktık. Ali Fakrî Efendi: 'Sami, beğendin mi şu yaptığını?' dedi. Bir de ne bakayım? Yerlerde yuvarlanmaktan, kömür tozlarıyle, baştan ayağa simsiyah olmuşum!»

«Bir tarihte, sağda, solda, altında benim imzam olduğu halde, bana ait olmayan yazılara rastlamaya başladım. Canım sıkıldı. Tahkik ettirince, Valide Hanında bir Acem tarafından yapıldığını öğrendim. Gittim. Dakk-ı bâb eyledim (kapıyı çaldım). Açıldı. Baktım, Acem, bir elinde nargilenin marpucu... Lokur lokur lokurdatıyor. Öbür elinde fırça, bir yazıyı resmediyor. Yüzüme bile bakmadı. 'Mevlânâ, kimin?' diye sordum. Kemâl-i azametle: 'Sami'nin!' dedi. 'Vallahi yazmadım, billâhi yazmadım! Yazdıysam elim kırılsın!' deyince, nargileyi, fırçayı fırlatıp elime sarıldı. 'Efendim, başkalarının hakikî yazısını satamıyorum. Size ait olmayan yazıların altına 'Sami' imzasını koydum mu hemen gidiyor, bağışlayın!' dedi. Ne ise, herifi bir daha böyle sahtekârlık yapmaktan men ettik, mesele kapandı.»

Sami Efendi'nin, Fatih'teki asırlık evi hâlâ ayaktadır (solda), merhumun, Fâtih Camii Haziresindeki kabri (aşağıda).

Vâkı'ât-ı Sultan Cem : 5

SULTAN CEM'İN BAŞINA GELENLER

Sadeleştiren : SEVKET RADO

BUNUN üzerine yarındası ulu dîvân idüb ceml beylerin ve sair ekâbirin ve milellerden (1) gelen elçileri, meselâ Efrenç'ten İspanya ve Riga Portugal ve Riga Firense ve Dukadimilan ve Ciniviz ve Filartin (2) ve Dukadifirare (3) merkezde Muntuva (4) ve Venedik gibi ve bunlardan başka Alaman ve Üngürüs (5), Riga Puyamye (6) yani Çeh, Leh ve Urûs gibi ve sair bunların emsali beylerin elçilerin ki orada toplanmışlardı. Bunun üzerine hepsini bir araya getürüb ol gün Merhumu davet idüb Papa dahi sırmalı elbiseler, üç boynuzlu murassa tâcın giyüb parmaklarına kıymetli taşlu yüzüklerin geçirüb tahta geçüb oturmuş idi. Sağında, solunda, kürsiler üzerinde kardinaller oturmuş idi. Elçiler ve sair eshâb-ı dîvân ayağ üzre durmuşlar idi ki Merhum Sultan Cem kendü halkıyle ve Riga Firensenin, Menşinyor de Fulkun (7) nam adamıyle ve Rodos beyleriyle içerü girdi. Cemi kardinaller ayağ üstüne kalkdılar. Papa dahi yakin gelince ayağ üstüne durub Merhum ile elele dutuşub sarılışdılar. Merhumun boynundan iki tarafından öpüb «Hoş geldün, kadem getürdün» deyü türlü iltifatlarla ve yumuşaklıkla yine mekânına gönderdi. İki üç gün gereği gibi ziyafetler virüb ne varsa zinetlerini gösterdikten sonra üçüncü günü tenhaca bir yerde toplantı yapub bir kürside Merhum, bir kürside Papa ve bir kürside Sünepiyervin (8) nam kardinal oturub söyleşirken Merhumun gayri millet arasına gelmekten maksadının ne olduğun sordular. Merhum dahi: «Gayri millete gelmek maksud değil idi. Belki Rumeline geçmeğe Rodos kavminden yol istedim. Ahdü peymanla Rodos'a geldikden sonra Rodos kavmi ahitlerine vefa itmediler. Andlarını tutmayub beni yoluma gitmeye komadılar. Yedi yıldır ki habsiderler. Sonunda işte şimdi sizin huzurunuza geldik. Âlemde adl-ü dâdınız (9) söylenir.

---

(1) Milletlerden; (2) Floransa; (3) Ferrara Dukası; (4) Mantua; (5) Macar; (6) Bohemya Kralı; (7) Monseigneur de Faucon; (8) Cardinal St. Pierre - aux - Biens; (9) Adaletle iş gördüğünüz.

Her yerden adalet isteyenler buraya gelirler. Biz dahi mazlumlaruz. Husûsâ ki garibleriz. Bu aşağılık dünyanın gerekdiği gibi elem ve mihnetini çekdük. Rodos kavmi kötü yaradılışlarına lâyık bir mürüvvetsizlik gösterdiler. Şimdi umarız ki sizler dahi zât-ı kerîmüşşânınıza (1) uygun olan adalet ve insafınızı yerine getirüb çok sıkıntı çekmiş olan bu insanlara acıyub beni Mısr'a, anama ve oğlancıklarıma göndermekliğe himmet idesiz» dedi. Ve teessüre kapılub ağladı. Onlar dahi acıyıb beraber ağlaşdılar.

Andan sonra biraz düşünüp dediler ki: «Bu Mısr'a gitmek saltanat sevdasından geçdikden sonra olur. Amma sizin devletünüz hakkına Üngürüs'e varmak hayırlıdır ve hem onlar sizi candan istemekde, beklemekdedirler. Hem de bu sizin evvelki kararınıza uygundur» didiler.

Velhasıl buna benzer bir nice toplantı yapılub konuşuldu, hayli zaman geçti, bir karar alınmadı. Sonunda Üngürüs beyinin tekrar elçisi geldi. Yine meclis toplanub Üngürüs'e gitmeğe fazlaca ısrar edince Merhum dahi dedi ki: «Şimdi ben sizin reyiniz üzere Üngürüs'e varınca anın askeriyle ehl-i İslâm üzerine varmak lâzım gelür. Anların üzerine bu vechile varınca oi yirün uleması benim küfrüme hükmiderler. Ben kendi dinimi cihan saltanatına virmezin. Osmanlı memleketi kande kaldı?» didi.

Papa dahi Merhumun bu reyi üzerine musır olduğun görünce incindi. Yüzün döndürüb kendi dilince: «Var imdi haşa it gibi bir bucakda sin de yat!» dedi. Merhumun kendisi efrenç dilin ve yazmasın fasih bilürdi, öğrenmişdi. Cevap virüb: «Elbetde size gelen itten beter olmayub ya nice olacağıdı?» dedi. Merhumun bu sözü anladığını farkedince Papa hayli utandı. Dönüb bin türlü özür dileyerek terbiyeli konuşub yine mekânına gönderdi. Tesadüfen o sırada Hüdavendigârın elçisi kapucubaşı Mustafa Bey geldi. Rodos elçisi Piyankikurt (2) beraberdi.

Amma bundan evvel zikrolunmuştu ki Rodos Beyi Sultan'dan naziklikle yirmi bin altun aldı diyü. Bu defa Mustafa Bey'le gelen elçisi Piyankikurt'tan Merhum taleb idüb Mustafa Bey ve Papa araya girüb beşbin altuna anlaşdılar. Ve elçi Mustafa Bey, Hüdavendigâr'dan Merhum'a dahi ayru hediyeler ve mektub getürüp buluşdu. Türlü teselliler virüb gitti ve bu aralıkda Papa'nın Sultanla dahi «Cem Sultan'ı sena vereyin» diyü tekrar tekrar mektuplaşmaları vaki olmuşdur. Merhum dahi ara sıra Rome'de olan kâfir fukarasına sadaka ihsan eylerdi. Kâfirler bunu görünce Merhum'a Hıristiyan yani Nasârâ dinine meyli vardır diyü yanlış zanna düşmüşler. Bir gün Papa görüşürken Merhumun yüzüne karşı fukaraya muhabbeti olduğundan dolayı takdir ettikden sonra Merhumu kendi dinine davet idüb: «Mısır'dan oğlunu getür, oğluna kardinallik virelüm. Bizim dinimize dönün» diyince Merhum çok müteessir oldu, öğüri öğüri ağladı: «Şol güniere kalduk ki bizi dine dahi davet eylersiz. Ben sizden Mısır yolun isterdüm. Siz bana bâtıl yolu gösterirsiz. Bilürsüz, her kişiye kendü dininden gayrisi bâtıldur itikadınca şimdi Muhammed dini hak iken siz hiç dininizden dönüb Muhammed dinine girebilir müsüz? İmdi kardinallik ve papalık değil, cemi dünyanın saltanatın virseler ben dinimden dönmezem. Bunun gibi sözler evvelki gibi bize eziyet etmektir, gayri değil. Eğer bu kötü zan bizim Nasârâ fukarasına merhametimizden vaki oldu ise bizüm dinimizde fukaraya sadaka virülür, gerek müsliman, gerek, kâfir olsun» didi.

Bunun üzerine Papa ve orada olan kâfir beyleri, Merhumun dininde istikametini ve müminlerin fukaraya merhametini takdir idüb «Kişi sevdüğünü kendü dininde olduğun istemek ayıb olmaz» diyüb daveti fazla muhabbete virdüler, bin dürlü özürler dileyerek gerü mekânına gönderdiler.

Bunun üzerine üç yıl geçdikten sonra Papa Visense öldü. Bu aralık bir hatır yetişe diyü merhum Sultan Cem'i yirmi gün, ta Papa Eleksanderi (3) Papa oluncaya değin kapalı bir yerde sakladılar.

---

(1) İnayet ve ihsan sahibi şöhretinize; (2) Blanchefort; (3) VI. Alexandre Borgia.

1492'de papa olan Rodrigo Borgia (VI. Alessandro)' nın Vatikan'da Borgia salonundaki portresi.

Amma bunların papa olmasının yolu bu imiş ki, kırk kardinaller ki vardır, ol kırmızı taçların giyüb papalık kilisesine toplanırlar. Rome'nin ekâbir ve âyanın davet iderler. Şehrî Rome beylerine ısmarlayub kendüler müşavereye meşgul olurlar ve kilisanın içini kardinaller adedince bölük bölük hücrelere ayırırlar. Kilisayı muhkem yaparlar, hiç kimse girmez. Bundan sonra her biri başka başka hücresinde gice gündüz fikre meşgul olub her sabah biribirleriyle buluşurlar. Bölük bölük olub her bir bölük bir kişiyi ihtiyar eyler. Artık biribirini mal virmekle ve meyil ittirmeğe çalışmakla kendülerine tabi kılmağa uğraşırlar. Ta şuna değin ki bu bölükler ikiye iner. İşte ol vakit her hangi bölük adette ziyade olursa ol az olan bölük dahi çoğuna tabi olub ol bölük kardinalleri ilerü çekdüğü kardinali papa eylerler.

Bunun üzerine kilisanın bir penceresinden bir haç çıkarub «filân papa oldu!» diyü işaret eylerler. Bunu beklemekte olan halk dahi, zengin fakir, büyük küçük papa olanın evin barkın yağma itmeğe hücum idüb yağma iderler. Andan sonra kilisayı açub izaz ve ikramla kürsiye boyunlarında getirüb Santipetre (1) nam ulu kilisalarına götürürler. Oradan papalık sarayına iletirler. Bundan sonra bütün memleketlere ulak ve mektuplar gönderirler ki, filân papa olub filân ayda, filân günde, filân saatte, filân kardinal papa

(1) *St. Pierre.*

Papa'nın oğlu
Caesar Borgia.

oldu diyü. Ta ki onlardan dahi papalık kutlamağa elçiler ve armağanlar gelür. Bir haftadan sonra yine Santipetre nam kilisaya götürürler. Papalık tacın başına ururlar. İşte ol vakit yargılamaklığa icazet olunur (1).

Ondan sonra ata bindürürler, fukaraya altun ve gümüş serper, ondan sonra bütün silâhlı takımı zırhlara girüb, şehir halkı, ekâbir ve ayan toplanub Sencuvan Etrana (2) nam kilisaya ki, bakır at anın önündedir, oraya iletirler. Bu yolda giderken toplanan tayfanın üzerine eliyle haç işareti yapa yapa yürür, yani yarlığar. Ol anda hazır olmayan ol itün mağfiretinden mahrum kalur, dirlermiş.

Nihayet ol kilisaya varınca papanın altuna bir delik kürsi korlarmış, ta ki oturduğu vakit husyelerini ol delikten aşağı sarkıtırmış. Ondan evvel kilisanın bir mutemet papazı elini kürsi altına sokub papanın er adam idüğün bilmek içün papanın husyesine yapışub «Papa mişka» (3) yani «Papa erkek adam» diyu müjdelermiş. Bunu her işiden kimse, şehirden olsun, dışarıdan gelmiş olsun biribirine «Papa mişka» diyü müjdeleyüb şehrin içi çığıltı ile dolarmış. Amma bu kaidenin böyle olmasına sebeb bu imiş ki, bir zamanda bir hatun kişi er adam şeklinde bir nice zaman papalık eylemiş. Zira ki hepsi tıraşlıdır, saç sakal

(1) Günahları affetmesine izin verilir; (2) St. Jean de Latran; (3) «Papa Maschio» olmalı.

olmaz. Sonunda bir oğlanla zinadan gebe kalub doğurmadan farkına varamamışlar. O korkuyla bunun gibi bir rezilliği işlemeğe rıza göstermişler.

Ne ise, o papalığında, biz mihnette, lâfın kısası bu iki papanın zamanında altı yıl mikdarı orada kalındı. Amma evvelki papa zamanında ve sonraki papa zamanında Riga Firense'nin daimî elçisi gelüb «ol Türk beyine destur virün gitsün» yahut «yine bana gönderün» diyü mektublar gelürdü. Bunlar dahi bir yolunu bulub def' iderlerdi. Amma eskiden kendü memleketinde Rodos kâfirleri elinde iken istemedüğünün sebebi buydu ki ol kâfirler bunun vezirlerine rüşvet olarak tiöri verirlermiş ki Riga Firense Beyi andıkça: «Men' idün, zira mademki Bey bizimladür, Rodos'a Türkden korku yokdur. Eğer Bey bizim elimüzden çıkarsa biz Türke zebun olub daim korkudan kurtulmazız» dirlermiş.

Ve bu Riga Firense dahi Firense beylerine: «Ol Türk Beyinin oğlunu getürün, göreyin» didikçe daima bu hileyle cevap virürler idi ki: «Ol bir yavuz kimesnedir, yanında Riga Firense anıldukça Riga'ya ve dinimize söğer ve: «Ben oraya varmazın, bizarın, beni ihtiyarımla burada oturmağa komaz mısız? Yohsa kendimi helâk mi ideyin der» dirlermiş. Firense beyi de bunu işidüb vazgeçermiş.

Beri yanda Merhum dahi her zaman, huzuru kaçdıkça dirdi ki: «Beni Riga Firense'ye iletin. Ahvalimi söyleşeyin. Ne zamana dek böyle hapis çekerin? Yohsa ömrüm heman bu hapis içinde mi sona irer?» diyüb kendisine yapdıkları gaddarca zulümleri andıkça bunlar dirlerdi ki: «Hay Sultanım, Riga Firense şehrine Türk vardığın istemez. «Benim memleketime Türk ayağı basdığı yoktur, yine basmasun» diyü yasak itmiştir. Sizi oraya iletmeğe korkarız. Nâgâh bir zararı yetişe!» diyüb ol yana Firense beyine, bu yana Bey Merhuma türlü türlü yalanlar söyleyüb bu hileyle Merhumu saklarlardı. Sonunda Üngürüs'le Papadan elçiler gelüb Bey Merhumu her biri isteyince, Riga Firense dahi Papaya göndermek mukarrer olub ol canibe gönderince Merhumu korumak içün bir kapudanını bir iki yüz âdem ile beraber göndermiş idi. O zaman gemide giderken konuşduğu sırada ol kapudan Bey, Merhumdan sordu ki: «Bunca zamandır Firense memleketinde oturdunuz. Ne eceb Riga'ya gelüb Paris şehrini temaşa itmediniz? Paris ki Riga Firense'nin tahtıdır, yani, benzetmek gibi olmasın, cennet gibidir. Ol Paris bir garip şehirdir. Envai ziynetle süslü, türlü nimetleri bol ve nefis ve dahi mahbub ve mahbubesi nihayetsiz ve hepsi bedava. Her hangisinden safanuz olursa hazır ve müheyyal» diyüb Bey Merhuma ol şehri medhedince Bey Merhum dahi: «Biz oraya nice varalum? Riga Firense şehrine Türk ayağın basdığın istemez imiş. Ben nihayet bir mahbus kişiyin. Benim elimden ne gelür?» diyüb Rodos kâfirlerinin Riga Firense'den naklettiklerini diyiverince ol dahi: «Haşa! Riga'dan bu didükleri sözlerin cümlesi gayri yakidir» dedi ve Bey Merhum tarafından Riga'ya Rodos kâfirlerinin sözlerini diyiverdi. Bey Merhum dahi «Hâşâ!» didi.

Böylece Rodos kâfirlerinin iki tarafa yapdıkları munafıklıklar meydana çıkınca ol Kapudan Bey Merhumla ahd itti: «İnşaallah ben Riga'ya varınca bu haberlerin hepsini duyuyurun. Riga'nın bunlardan haberi yokdur» didi.

Sonunda Papaya Beyi götürüb yine gitmeye hazırlandı. Papa, Bey Merhuma iki ak at vermiş idi. Papaya dahi bir yerden gelürmüş ki ondan başka yerde anın gibi at bulunmaz imiş. Bey ol atlardan birini ol Kapudana virdi. Ol dahi gidüb Riga ile buluşdu. Nihayet bir gün Riga ile ava gitmişler. Kapudan Bey Merhumun virdiği ata binmişdi. Riga ol atı görüb: «Bunu nerede buldun?» diyü sorunca ol dahi: «Türk beyinin oğluna Papa vermiş idi, ol dahi bana bağışladı» didi.

Riga Firense dönüb buna: «Ol Türk Beyinin oğlunu nice gördün?» didi. Bu dahi Bey Merhumla itdüğü ahde sadık kalub macerayı olduğu gibi Riga'ya diyiverüb Bey Merhumun lutfunu, keremini ol kadar söyledi ki Riga, Beye talip olub olan bitenleri öğrenmiş oldu.

(Devamı var)

Hadice Sultan'ın

Aşk Mektupları

Yayınlayan: Niyazi Ahmet Banoğlu

YAKIN tarihin içyüzünü en iyi bilenlerden ve yazanlardan rahmetli Nahit Sırrı Örik'in, «Osmanoğulları'nın kadınları arasında hayatı en velveleli bir macera ile hakikî ve cidden dramatik bir roman olan» diye bahsettiği V. Murad'ın en büyük kızı Hadice Sultan'ın bu dramatik romanı, maalesef bugüne kadar yazılamamıştı. Yazılamamıştı, çünkü Yıldız Sarayı'nı alt üst eden, Sultan Hamid'i çileden çıkaran maceranın gizli taraflarını ihtiva eden aşk mektupları elde edilememişti.

Dramatik romanın kahramanı Hadice Sultan, Gazi Osman Paşa'nın oğlu ve II. Abdülhamid'in dâmadı Kemaleddin Paşa ile sevişiyordu. Acaba iki âşıkın birbirlerine yazdıkları mektuplarda neler vardı?

Bu mektuplarda alev alev yanan değil, yanardağ gibi fışkırıp tutuşan bir aşk vardı. Bu mektuplarda müthiş bir kin ve intikam vardı. Bu mektuplarda Abdülhamid'in bir ara Sultan Reşad'ın yakışıklı oğlu Mehmed Ziyaeddin Efendi'ye; daha sonra Mısır Hıdivi Abbas Hilmi Paşa'ya vermek istediği, çok sevdiği kızı Naîme Sultan'ı yere vurmak için kurulmuş bir plan vardı. Bu suretle Hadice Sultan'ın başını Çırağan sarayında inleten ve kendisini 31 yaşına kadar bekâr bırakan Sultan Hamid'den nasıl intikam aldığının hikâyesi vardı.

İşte bütün bunları ihtiva eden mektuplara geçmeden önce kısaca Hadice Sultan'ın hayat hikâyesini, Nahit Sırrı Örik'ten dinleyelim:

«V. Murad'ın büyük kızı, babası tahta çıktığı zaman altı yaşında idi. Yani padişah kızı olmak gurur ve saadetini kendisine göre tatmış ve Çırağan sarayındaki mahpusluk hayatının acılarını ve isyanlarını ilk günden sezmekte gecikmemiştir. Ateşin misaçlı ve diğer kızkardeşlerinin aksine müstesna denilebilecek kadar güzeldir. Fakat Çırağan sarayının dört duvarı içinde 16'sına, 20'sine, 25'ine gelecek ve gelin edilmesinin günü güneşi görmesinin hiç bahis mevzuu olmadığını görünce, Yıldız'a haberler yollayacak, «velevki sarayın haremağalarından birine verilerek» bu zindandan kurtarılmasını ve müstakil bir daireye sahip edilmesini isteyecektir. Sultan Hamid, Hadice ve Fehime Sultanlar'ın Çırağan'dan alınmalarına nihayet razı olur, fakat bir daha ebediyen Çırağan'a dönmeyecekler, babalarının yüzünü görmeyeceklerdir. Otuza yaklaşan Hadice Sultan'la, yirmiyi aşkın

bulunan Fehime Sultan, bu şartı kabul eder ve Yıldız Sarayı'na misafir giderler. Bu misafirlik uzun aylar devam edecek, mahpus ve hâlâ hayatta olan bir eski padişahın kızlarını istemeye vükelâ ve vüzerâ evlâdından kimse cesaret etmeyecektir. Nihayet, yeni bir istirham üzerine Sultan Hamid, yeğenlerine birer koca seçer. Hadice Sultan otuz bir yaşında gelin edilecektir.

Çeyiz, düğün, saray hemen hemen hepsi, padişahın bizzat kendi kızlarına yapmış olduğu gibi mükelleftir. Fakat kocaları aleladedir, hele güzel ve daha haris ve mağrur olan Hatice Sultan'ın kocası, herhangi orta halli bir memurun kızını vermeyeceği derecede bir insandır.

Enderundan yetişmiş, kimin neşi olduğu meçhul, tahsilden mahrum, mabeynin adi bir takım istintak işlerinde kullanılır, hattâ yakışıklı bir genç bile olmıyan, uzun kara bıyıklı bir Vâsıf Efendi, yekten vezir bir Vâsıf Paşa yapılıp, Hadice Sultan'a Ortaköy'de verilen saraya dâmat paşa olarak yollanmıştır.

«Hadice Sultan bu kocayı hiç beğenmiyecek, hattâ bir hayli zaman yanına yaklaştırmayacak, selâmlıkta yatırıp kaldıracaktır. «Kendi kızlarını Gazi Osman Paşa'nın oğullarına verdi de, bizi kimlere münasip buldu?» Bu, dilinden düşmeyen bir sözdür ve bitişiğindeki yalıda padişahın en sevgili kızı, Gazi Osman Paşa'nın oğlu olan kocası ile yaşamaktadır.

«Hadice Sultan için intikam imkânları elinin altındadır ve bu imkânları kullanarak sultanın kocasından ayrılmasına, Kemaleddin Paşa'nın da Bursa'ya sürgün yollanmasına sebep olacaktır» (1).

Yukardaki satırlar Hadice Sultan'ın pek kısa hayat hikâyesidir. Dramatik romanı bundan sonra başlamaktadır. Eğer Kemaleddin Paşa'nın bazan insana deli saçması gibi gelen mektuplarıyle Hadice Sultan'ın planlı, biraz da soğukkanlı mektupları elimize geçmeseydi, dramatik roman tarihin karanlıklarında, rivayet ve efsane halinde kalacaktı.

Kemaleddin Paşa'nın, «efendiciğim, efendiciğim», «aman, aman melekçiğim» «merhametli velinimetim», «ah efendiciğim», «ah efendiciğim, melek sultanım», «devletlû, ismetlû, merhametlû, cihandan, candan, hayattan, kıymettar sevgili sultanım efendim hazretleri» ve Hadice Sultan'ın «ruhum, sevdiğim», «candan aziz ve kıymetli Kemalciğim», «o...ff, o...fff», «ruhum, ömrüm» diye başlıyan mektuplarını bu yazılarımızla tarihe malederken bir noktaya işaret etmek isteriz:

Bu yazımıza aynı zamanda (Tarihî aşk

---

(1) Tarih Dünyası.

Hadice Sultan'ın ilk gençlik yıllarını geçirdiği Çırağan Sarayı'nın salonlarından biri.

Sultan Hamid'in dâmadı olan Kemaleddin Paşa, meşhur Plevne kahramanı Gazi Osman Paşa'nın oğluydu. Yakışıklı, aynı zamanda çok hassas bir insandı. Sevgilisi uğrunda büyük ıstıraplara göğüs gerdi.

romanı) da diyebiriz. O aşk ki, sultanda da, sevette de, şöhrette de, sarayda ve kulübede de insanlara hâkim yegâne kuvvet halinde yaşamıştır. Yavuz:

Şiirler pençe-i kahrımda olurken lerzân
Beni bir gözleri âhûya zebûn etti felek

İhtiyar I. Abdülhamid, Ruhşah'ına «ayaklarının turabı olayım» demiş ve diğer âşık padişahlar ve sultanlar; hep bu kuvvetin altında ezilmişlerdir. Fakat ne yazık ki, Osmanlı tarihinin büyük aşkları, roman haline getirilememiştir, çünkü hayat hikâyeleri tarihin karanlıklarında kaybolmuştur. Eğer tarihin büyük aşkları, kahramanlarının hayat hikâyeleri ile tarihe mal olsaydı, (aşk nazariyesi) de değişirdi, bunu, Kemaleddin Paşa ile Hadice Sultan'ın mektuplarından sonra, hayat hikâyelerinde göreceğiz.

Kemaleddin Paşa'nın mektupları yanıp tutuşan, sevgilisine kavuşmak için her çareye, hattâ cinayete baş vurmayı göze alan gözü kararmış, âşık bir tipin mektuplarından farksızdır. Hadice Sultan ise daha temkinli, daha ağır başlı görünür.

Mektupların hepsi tarihsizdir, yalnız Hadice Sultan'ın (Kemalciğim, ruhum, ömrüm) diye başlıyan bir mektubunun altında şu not var: «26 muharrem 322, 12 nisan 904, 31 mart 32, K ile olan birinci buluşma».

Bundan öğreniyoruz ki, Kemaleddin Paşa ile Hadice Sultan 13 nisan 1904 tarihinde buluşmuşlardır.

Kemaleddin Paşa'nın çok uzun mektubu, bu aşk macerasının nasıl başladığını bütün tafsilâtı ile anlatmaktadır:

Senelerce bir ümidin arkasından koştum. Bir imkân bulabilmek için ıstırap ve hasret içinde yuvarlandım. Artık kendimi bir nebat gibi hissiz yaşamaya mahkûm ettim. Ümitsiz, emelsiz, bu yels kaplamış ömrümün ağır yükü altında ezildim.

Bir perşembe günü idi. Her zerre gül rengi ile gülümsüyor, her şey, melekciğimin saray-ı ismetine girmeyi emrediyordu. Dünya mesut, gök şen, melekler sevinç içinde.. Aman aman. Varlık içinde yalnız ben mahzundum. Bütün bu güzelliklerin çınlayan sesi, yalnız beni azap içinde kıvrandırıyordu. Paramparça olan ümitlerimin enkazı altında perişan oldum, gözlerimden dökülen damla damla zehirlerle hayal ettiğim saadetim zehirleniyordu.

Bir gün müteveffa doktor asabî heyecandan rahatsız olduğunuzu, maden suyu emrettiğinizi söyledi. Dayanılmaz bir teessür içinde kalbimde derin bir boşluk hissettim. Elemin tazyiki altında ezildikçe ümitsizliğim artıyordu. Böyle bir teessürün devâsı ne olabilirdi?

Ümitleri ve hayatı terk etmek değil mi güzelim? Ah bir kere olsun nurlu muhabbetinize kavuşmadan bu ebedî hicrana gönlüm razı olmuyordu. Ah... bahtsızlık. Bir gün sarayınızın önünden kayıkla geçerken fonoğraf çalınıyordu. Efendiciğim pencere önünde idi. Bir gökyüzüne, bir size baktım. Bir ümidin parlaması ile ruhum aydınlandı. Sizi görmeye, sizden bir zerreye olsun bakabilmeye şiddetle muhtaçdım. Teneffüs ettiğim hava ayrılık tozları ile dolu .. Her nefes aldıkça yaşadığıma pişman oluyordum. Böyle uzun, şiddetli hüzünlerin dakikaları günler kadar, günler seneler kadar uzun geliyor. Yaradılışın tabiî kanunu, karanlık geceler içinde insan gene bir aydınlık nokta bulmaya çalışıyor. Aşkım benden çare görmediği için gam içinde, ben aşktan vefa görmediğim için melûl, annesinin kucağındaki yeni doğmuş mâsum bir yavru gibi bitkin, esaret zincirine vurulmuş, inliyen günahsız bir mazlum gibi ümitsiz ve talihsiz...

Kemaleddin Paşa'nın mektubu, hep böyle hasta bir aşkın hicranını haykırmaktadır. Sonbahar gelmiş, Kemaleddin Paşa bir gün Yıldız'daki köşkün önünden geçerken, Hadice Sultan'ın köşkünün pencerelerine perdelerin asıldığını görüp seviniyor: «Yıldız Sarayı'ndan gelen havadisler ile bana bir hayat kazandıracak ümide düştüm. Hadice Sultan, yalnız bir kalfa ile köşke çıkmış». Kemaleddin Paşa daha sonra bu sevinci şu mektupla da ifade ediyor:

Hadice Sultan'ın otuz yaşına kadar içinde yaşadığı Çırağan Sarayı'nın yanmadan önceki bir görünüşü.

Ah ah, ne saadet, şimdi elbet kalbimin çarpıntılarını sevgili meleğim duyabilir, mesafe yaklaştıkça, kim bilir bir gün aradan engeller de kalkar. Birçok parlak ümitler...

Bir gün Kandil gecesi saraya gidiliyordu. Arabanız hazırdı. Gayet yavaş bir yürüyüşle gelmenizi bekliyordum. Faytonun körüğünü habersizce kendim açtım, Fer'iye ile Çırağan Sarayı arasında yanımdan geçtiniz. Heyecan içinde efendiciğime selâm verdim. Ah, o saadet saçan bir gece idi. Bir gün Cuma Alayı'ndan sonra Tekke'nin önünde duraklamıştınız. Geçerken sonsuz bir heyecanla efendiciğimi selâmladın. Gökten rahmet saçar gibi selâm verdiniz. Ah, sanki kulunuza ruh saçtınız, hayat dolu ümit serptiniz.

Kemaleddin Paşa, uzun mektubunda daha nerelerde kendisini nasıl gorduğunu ve neler hissettiğini anlatır. Paşa, gunler ve haftalarca pencere önünde Hadice Sultan'ı gormek için bekled.ğini yana yakıla anlatır. Bir gun haftalarca bekledikten sonra bir an gormuş.. Bu bir anın verdiği sevinç ve buhranı şoyle anlatır:

Hemen uçup da yanınıza gelecek, size olan muhabbetimi arzettikten sonra ayaklarınıza düşüp canımı teslim edecektim. Eyvah, eyvah bu saadet bir dakika bile sürmedi. Gözden kayboldunuz. Gordüğüm renkli levha sanki rüya imiş. Saatlerce teessür içinde ağladıktan sonra elime bir kâğıt aldım, kendinden geçmiş, durgun düşüncemle aşkıma, vicdanıma tercüman olmaya çalıştım. Kâğıdı doldurdum, fakat bilmem ki söylemek istediğim o kadar mı idi? Daha düşünüyordum ah kim bilir her dakika düşünüyorum. Yazdığımı nasıl takdim etmeli? Uzun bir ümitsizlik ve yeis içinde günlerce düşündüm. Ne çare bulmalı? Karar verdim: «Ben, sevgili melekciğime kurban olmaktan mı çekineceğim? Ümitsiz yaşamak da bir nevi ölüm Herhalde ölmeyi, dertli ve hasretli, hasta, sakat, sefil hayata tercih ettim. Avrupa'dan bir dilenci çocuk getirtmeli, mânen ve ahlâken memleket işlerinden habersiz, dağ çiçeklerinden hazırlanmış bir demet içine mektubu koymalı, melekciğim kırları gezmeye giderken yolda rastlayacağı arabanıza atmalı. Sonra çocuğu geldiği yere göndermeli.» Sabır ve sükûn veren bu fikrin tatbik edilmesine gene vakit lâzım, mevsim müsait değil. Ah Yârabbî çektiğim elem ve ayrılık yetişmez mi? Biraz sen imdat et. Sabahtan akşama kadar penceremin önünde hem ışık dolu cemâlinize muntazır, hem garip halimi uzun uzadıya düşünürdüm. Günler, haftalar böyle karmakarışık acı hisler içinde çırpınarak geçti.

*

Kemaleddin Paşa, 27 mart 320 tarihinde koşkün bahçesine çıkar, limonluk tarafına geçerek sevgilisinin köşkünün penceresine bakar:

Yârabbî gördüğüm nedir? Esrar mı içtim, divane mi oldum, kendimden mi geçtim, yoksa rüyada mıyım? Yârabbî, Yârabbî, gözüme görünen ey İlâh sen misin, nurun mudur? İlâhî ne sonsuz kudretin var?

Boğulurcasına kendimden geçerek, titreye titreye o köşeye yaklaştım. O ilâhî hitabınıza kulak verdim. Tanrı'nın sıfatına yaraşan harikulâde kudretiniz karşısında kendimden geçtim. Mânalar âleminde Tanrı'nın cemâlini görmekten farkı olmayan bu fevkalâde görüş bütün gücümü, takatımı kesti, nurlu yüzünüz karşısında eridim. Sanki vücudum toprak olmuş, sizi bir şerbet gibi ruhumla içiyordum.

Beni dünyaya getiren kuvvetten fazla ölüm ve hasretten kurtaran kudretinize, ulviyetinize hayran ve minnettar oldum. Gönlüm, canım o derece şükür ve minnetle sarsıldı ki, vücudumun aşkla dolu her zerresi bir maksata tabi idi. O kutsal maksat vücudumun her zerresi toprak oluncaya kadar efendiciğime kul olmaya çabalamalıdır.»

Sevgilisinin yüzünü, Tanrı'nın cemâlini görmüş gibi sayan, ilk defa kendisine bir söz söylemesi üzerine sevgilisini kendisini yaratan kudretten üstün sayan Kemaleddin Paşa, yazdığı mektubu Hadice Sultan'a veriyor, ondan da cevap alıyor.

Mektubunuzu öptüm, öptüm, kalbimin üstüne koydum, okudum, tekrar tekrar okudum, ezberledim, zihnime, gönlüme yerleşti, bana hayat verdi, saadetler saçtı.

*

Fakat Kemaleddin Paşa asıl bundan sonra deliye dönüyor:

O günden beri her dakika, her saat, her gün aşkım büyümekte, her an zihnim, dimağım sevgilime kavuşma emeliyle meşgul, bir çare bulmak için bütün kuvvetimle, tekmil hislerimle düşünüyorum. Ah ne yapmalı? Ah ah, gönlüm bir rakibi düşünmeye tahammul edemiyor. Karşınızda iken büyük bir mânevi neşe ile varlığımı bile düşünemiyorum, hatırlıyamıyorum. Yalnız mesut ve bahtiyar olarak teneffus ediyorum. En küçük bir sesin ruhumun duygularını sarsacakmış gibi sessizlik içinde, sevginizin içine gömülmüş, kalbimin çarpıntılarını bile susturmak istiyorum. Hayalimde melek yüzünüzü seyrederken yaşadığım aşkınız ne güzel, ne ruh okşayan âlemler yaratıyor. Ah...

Arada sırada hased eden bir gölge Ne yapmalı Allahım, ne yapmalı? Ne zalim hayal Ne yapmalı Allahım, nasıl tahammül etmeli Ey sevdiğim melek sultanım bir çare, bir ümit

Vicdanımla boğuşma - netice ve karar:

Hadice Sultan ve Kemaleddin Paşa, Boğaz'ın sihirli sularının yaladığı iki yalıda yanyana oturuyorlardı. Gravür, Boğaziçi'nden bir görünüşü tesbit ediyor.

Ümitsiz bir aşk ve sevdaya kurban ol Kemal, gönlündeki aşkınla, muhabbetinle Allah'ın huzuruna öyle çık Kemal, talihine razı ol, canını O Büyük Yaratıcı'ya kurban et, yoksa hicranın pençesinden kurtulamazsın.

Vicdan, müthiş seslerin, korkunç bağırışların karşısında Ölüm halinde, siyah dalgaların içinde hayatım yok olmaya sürüklenlyor.

Ah zalim, beni sevdiğimden nasıl ayıracaksın, aşkın tahammül edilmez derdinden kurtarıp, bulutlara mı gömeceksin? Zulmün yetmez mi ey kalb, ne kadar insafsızsın. Ben sevdiğime ahd ve temin ettim ki kölesi olmak için ilelebet çabalarım. Vücudumun bütün ahengi bir emele, kutsal bir maksada bağlanmıştır. Bu derece ömürsüz, masum saadeti bile bana çok görmekten utanmaz mısın?

Hüsran çırpıntılarına kapılmadan Allah'a yaklaş Kemal, Kemal!

Yeter, yeter azabın ey vicdan, öldür beni de kurtul

Ey ölüm yetiş, ey ebedî sevgilim göğsünü aç, hayatım kucağına düşsün. Ah ah . Yan ey yaralı cismim, ümitsiz aşk ve sevdanın hicranlarına, hasretlerine dayanacak kudretin kalmadı, yan ey vücût. Kemal hastasın, sefil hayatın acılıkları içinde boğuluyorsun, yaralarından akan kanları dindirmek mümkün değil

Netice: Merhamet eder misiniz melek sultanım, henüz yaşamaya başlamadan ölmeye mahkûm oluyorum. Hiç bir ümit hayatımı aydınlatmıyor. Vicdanım, kalbim, dimağım, hasretle viran olmuş, aşkım ruhuma sarılmış, ruhum ebediyete uçuyor.

Ah Yârabbi, Yârabbi, bir ümit, bir çare...

Bir zavallının hakiki ruhundan ayrılması kadar büyük azap olur mu?

İlâhî, zarif melek efendiciğim «Ebedî hasret».

Muhakkak: Ölüm. O hicran kâbusuna düşmek.

Verilmiş karar: Ah ah, ben kedimi öldürmesem, hasret beni öldürecek. Ne devâsız hicranım varmış Yârabbi. Bütün düşündüklerim ne acı, ne zehirli hakikat imiş...

Muhakkak karar verilmiş... Ah hasret, ah hicran...

Bir buhran içinde yazıldığı, ilk bakışta saçma fikir ve duygular tesiri bırakan yukarıki satırlar, Kemaleddin Paşa'nın bundan sonra yazdığı mektuplar okununca, adamcağızın, hakikaten gözü başka bir şey görmez bir aşk delisi olduğunu meydana koyar. Nitekim, bu uzun mektubu Hadice Sultan'a gönderdikten sonra yatağa düşmüş, konağının penceresine bile çıkamaz olmuş, fakat bu haliyle de sevgilisine mektuplar yazmaktan kendini alamamıştır:

Merhametli velinimetim, sevgili melekciğim,

Merak etmeyiniz, saat dört buçukta gönderdiğiniz şefkatli fermanınızı aldım. Bana bir hayli hasret göz yaşları doktürdü. Ah velinimetim efendiciğim, gösterdiğiniz ilgi ile iyileşeceğim. Yarın herhalde ve elbette uzaktan olsun efendimizin nurlu yüzü karşısında büsbütün iyi olurum. Emirleriniz üzere bütün pancurların açık bulundurulmasını suret-i mahsusada tenbih ettirdim. Ah efendiciğim, saat on buçuktan sonra yalnız mısınız, çok görünür müsünüz? Sonsuz teessürle ayaklarınızı öperim efendiciğim.»

Kemaleddin Paşa'nın mektuplarından öğreniyoruz ki, Hadice Sultan'ın bulduğu ve müsaade ettiği bir şekilde mektuplaşma, esasen yanyana olan köşklerin pencerelerinden bahçeye sarkıtılan iple yapılmaktadır. Gene bu mektuplardan nasıl buluştuklarını öğreniyoruz. Gizli bir yoldan ve kapıdan, Kemaleddin Paşa, Hadice Sultan'ın sarayına girmektedir. Yalnız bu çok tehlikeli buluşmalar son derece planlı yapılmaktadır. Kemaleddin Paşa, köşk hizmetçilerine bir gün öncesinden izin vermekte, Hadice Sultan da kocası ile bir çıngar çıkarmakta, Vâsıf Paşa sık sık yaptığı gibi: «Bir daha gelmiyeceğim,» diye çıkıp gitmekte, işte bundan sonra pence-

Hadice Sultan'ın babası
V. Sultan Murad.

reden pencereye işaretlerden sonra, Kemaleddin Paşa gizli yol ve gizli kapıdan Hadice Sultan'ın sarayına girmektedir. Yalnız bu planların çok defa aksadığı da olmaktadır, çünkü: «Artık gelmiyeceğim,» diye çıkıp giden Vâsıf Paşa, hiç beklenmedik saatte gene, fakat boynu bükük gelmektedir. Paşa'nın bu dönüşlerinin sebeplerini Hadice Sultan'ın Kemaleddin Paşa'ya yazdığı mektupları okurken göreceğiz. Sultan Hamid, Vâsıf Paşa'yı sevmekte, Hadice Sultan'la olan evliliğinin devamını istemekte ve hattâ emretmektedir.

Gazi Osman Paşa oğlu, sarayın en şöhretli dâmadı Kemaleddin Paşa'nın dillere destan aşkı karşısında bahtsız V. Murad'ın güzeller güzeli kızı Hadice Sultan'ın durumu ne idi? O da paşa gibi yanıp tutuşuyor mu idi? Yoksa bütün bu entrikaları sadece babasının intikamını almak için mi çeviriyordu?

Karara varmadan, Hadice Sultan'ın bize pek mühim ipuçları veren mektuplarını okuyalım:

Ruhum sevdiğim,

Dün sabah on ikide Mâbeyn'e gitmiş. (Kocası Vâsıf Paşa'dan bahsediyor). Başkâtibe olan biteni anlatmış: benden şikâyet etmiş, asla kusur ve kabahati olmadığı halde kendisini sevmiyormuşum, zulüm ediyormuşum. Benden gördüğü soğuk ve lâyık olmadığı muameleye artık tahammülü kalmamış, canından bıkmış. Ayrı bir ev istemiş. Hasılı pek çok şeyler söylemiş: Zât-ı Şâhâne hiddetlenmiş, kethudâ ile başağa'yı getirtmiş ve onları sorguya çekmiş. Onlar, hiç bir şeyden haberleri olmadığını söyliyerek yakalarını kurtarmışlar. Benim için demiş ki, her zaman sarhoşmuşum, dinsiz imişim, bilmem ne imişim. Bu sözler üzerine bundan sonra evime içki girmemesini kethudâya tenbih etmiş . Ben henüz padişah tarafından gelen bir emir almadım. Ayrıca, ev istemiş: «Beni kovdu, ben artık oraya gidemem» demiş. Zât-ı Şâhâne, katiyyen ayrı bir ev olmaz, eskisi gibi evine gidecektir, demiş. Dairesine gelmiş. Akşam çıkacak saatte, Kethudâ gitmiş: «Bana Zât-ı Şâhâne'den emir vardır, evinize götüreceğim buyurunuz» demiş, almış merdivene kadar getirmiş. Biz geziyorduk. Baktık geliyor. Görünmeden kaçtım, doğru yukarı yatak odasına çıktım. Gece saat dört idi, Hazinedar usta geldi, gelir gelmez onu istemiş, pek çok ağlamış, ben kendisini sevmiyormuşum, sevmediğimi, istemediğimi anlıyormuş: «Beni sevmiyor, istemiyor, ben de tâciz etmem, nasıl isterse öyle olur. Geldiğim zaman ben de bendegân gibi bir kere görünür, sonra çekilirim» demiş, kalkmış yatak odasına gitmiş. Hazinedar usta bunları haber verdi. Ben bu haberleri aldıktan sonra kapıları kilitliyerek yattım. Bu gün çarşamba, saat üç, hâlâ görmedim ve görünmiyeceğim. Bu halin en kısa zamanda değişmesini Cenâb-ı Hak'tan ağlıyarak temenni ediyorum. Musahip gelmiş, beni görecekmiş, gidiyorum.

Zât-ı Şâhâne'den şöyle bir söz aldık: Paşa'yı sevmiyorlarmış, tahkir ediyorlarmış, sebebi nedir? Araştırdım, Paşa'nın hiç bir kusur ve kabahatı olmadığını öğrendim. Kendilerine yakışır mı? Bir göz attıkları adam mı vardır? Soğukluğunun sebebini bilmek isterim. Bir de Sultanlarda boşanma âdeti yoktur. Ben sağ iken ayrılmaları imkânsızdır. Ayrılmaları için ölümümü temenni etsin, demiş.

(Devamı var)

XVI. Yüz Yılda

Topkapı Sarayı

Yazan: Metin And

2

GEÇEN sayımızda Topkapı sarayının çeşitli bölümlerini görmüştük. Bu yazımıza da bir dîvân toplantısını incelemekle başlıyalım.

Kubbealtını içerden gösteren resimde, yüksek olan kule Kasr-ı Adl olup, padişah buradan dîvâna açılan parmaklıklı pencereden divânı seyretmektedir. Divan, iki kubbeli bir yerdir. Birinci kubbenin altında dîvân toplanmıktadır. Padişahın penceresinin altında ortada oturan (B) sadrâzamdır. Sadrâzam, pazar günleri kırmızı, salı günleri beyaz giyinmektedir. Resimde beyaz olmadığına göre, bunun bir pazar dîvânı olduğu sonucuna varabiliriz. Onun sağındakiler (C, D, E, F, G) vezirler, en sağdaki (H) ise Rumeli beylerbeyidir. Vezirlerin sayısı çağlara göre değişmiştir. Fâtih çağında dört, II. Selim çağında beş, III. Murad çağında altı olmuştur. Daha sonra ise yedi, sekize çıkmıştır. Sadrâzamın sağında oturan iki kişi Rumeli ve Anadolu kazaskerleridir. Resmin en solunda tek başına oturan nişancıdır. Onun tam karşısında resmin solunda oturan üç kişi (M) ise defterdarlardır.

Ayakta duranlar ise kapıcılar kethudâsı, tezkereciler, çavuşlar gibi çeşitli görevlilerdir. Halktan da gelenler vardır.

Kubbealtının dışını gösteren resimde iki kubbe arasında boş bir bolme vardır. Buradan bir kâğıt sarkmaktadır, işte bu bölmede resimde gösterilmemekle birlikte reisülküttâb ile kâtiplerinin oturduğu bölmedir. Bu bölmenin üzerinde tavandan sarkan bir top ile ucunda bir püskül gözükmektedir. Hüner-nâme'deki minyatür ve daha sonraki çağlardaki resimler incelenirse bu yaldızlı topun birinci kubbede olması gerekmektedir. Bu top hakkında Hüner-nâme'de bilgi vardır. İkinci kubbenin altına gelince burada dîvân hocaları ve yardımcıları çalışmaktadır. Bunlar rûznâmçe halifesi, rûznamçe-i evvel, rûznâmçe-i sânî, muhâsebe-i evvel, muhâsebe-i sânî, muhâsebe-i Anadolu, mukaabele-i süvari, mukabele-i piyade, muhasebe-i cizye, muhasebe-i haremeyn, mukata-i Bursa, mukaata-ı mensûh, mukaata-ı Istanbul, mukaata-ı Ağrıboz, mukaata-ı evvel, mukaata-ı maden, mukaata-ı Avlonya, mukaata-ı Kefe, mukaata-ı haslar, mevkufât, teslîmât, teşrîfât, vâridât, şıkk-ı sânî, cedîde-i evvel, cedîde-i sânî, tezkire-i kılâ-ı büzürg, tezkire-i kılâ-ı küçük, tezkire-i maliye, tarih-i berevât, mukaata-ı haremeyn,

dividdar ve başkaları.

Tavandan aşağı sarkan zincirde ise terazi bulunmakta, para torbaları tartılmaktadır. Rûznâmçe-i evvel dağıtma defterinden dağıtılacak parayı okur, buna göre ulûfe verilir. Ulûfe üç ayda bir olmak üzere yılda dört defa dağıtılır. Paralar meşin torbalar içindedir. Torbalardan biri bir yabancı elçi bulunuyorsa açılır, böylece torbaların geçer akça ile dolu olduğu gösterilmiş olunurdu.

Kubbealtını dışardan gösteren resimde solda bir küçük hücrede tek başına bir görevli görülmektedir. Burası hazînedarbaşının yeri olup, ulûfe hesapları tutulurdu. Bundan sonra üzerinde küçük bir kubbesi bulunan ve kapısında iki kişinin beklediği kapalı bölüm ise hazine-i amire veya enderun hazinesidir. Bugün silâh müzesidir. Buna iç hazine de denilmektedir. Sekiz kubbenin altındadır, burada para küpleri bulunurdu. Bu hazine ile daha aşağıda göreceğimiz Bâbu's-saâde arasında bir de mescit bulunduğunu biliyoruz; ancak bu, resimde görülmemekte, bununla birlikte Hüner-nâme'deki minyatürde vardır.

1574'teki yangın divâna çok zarar vermiş, III. Murad ve daha sonraki padişahlarca onarılmıştır. Kasr-ı adl bu onarımlarda büyük değişikliğe uğramamıştır. Bu, 1493'te Hartmann Schedel'in kitabındaki resme de uymaktadır. Ancak dîvân ve defterhanenin iç süslemesi uslûp bakımından büyük değişiklik göstermiş, 1725 - 30 yıllarında yapılan bu süsleme, XV. Louis'nin barok uslûbunda olmuştur. Bu bakımdan buraya alınan ve dîvânın içini gösteren resim bir değer kazanmaktadır. Dîvânda üyelere, yabancı elçilere yemek de çıkarılırdı. Nitekim geçen yazımızda İngiliz elçisi Edward Barton'un böyle bir yemekte nasıl ağırlandığını anlatmıştık.

Buradan sonra üçüncü kapı olan Bâbu's - saâde veya akağalar kapısı gelmektedir. Burası da Bâb-ı Hümâyûn ve Orta Kapı gibi iç içe iki kapıdan meydana gelmiş, mermer sütunlu bir revak vardır. Sultanın tahta geçişi, bayramlaşmalar, ayak dîvânı denilen olağanüstü dîvânlarda padişahın tahtı bu sayvan altına getirilirdi. Bâbu's - saâde'nin iki kapısının arasında, sağda dört, beş oda, Bâbu's - saâde ağası veya kapı ağasının dairesi, solda akağalar koğuşu bulunuyordu. 16. yüzyılda Topkapı sarayı üzerine bilgi ve-

Arz odasının kapısı.

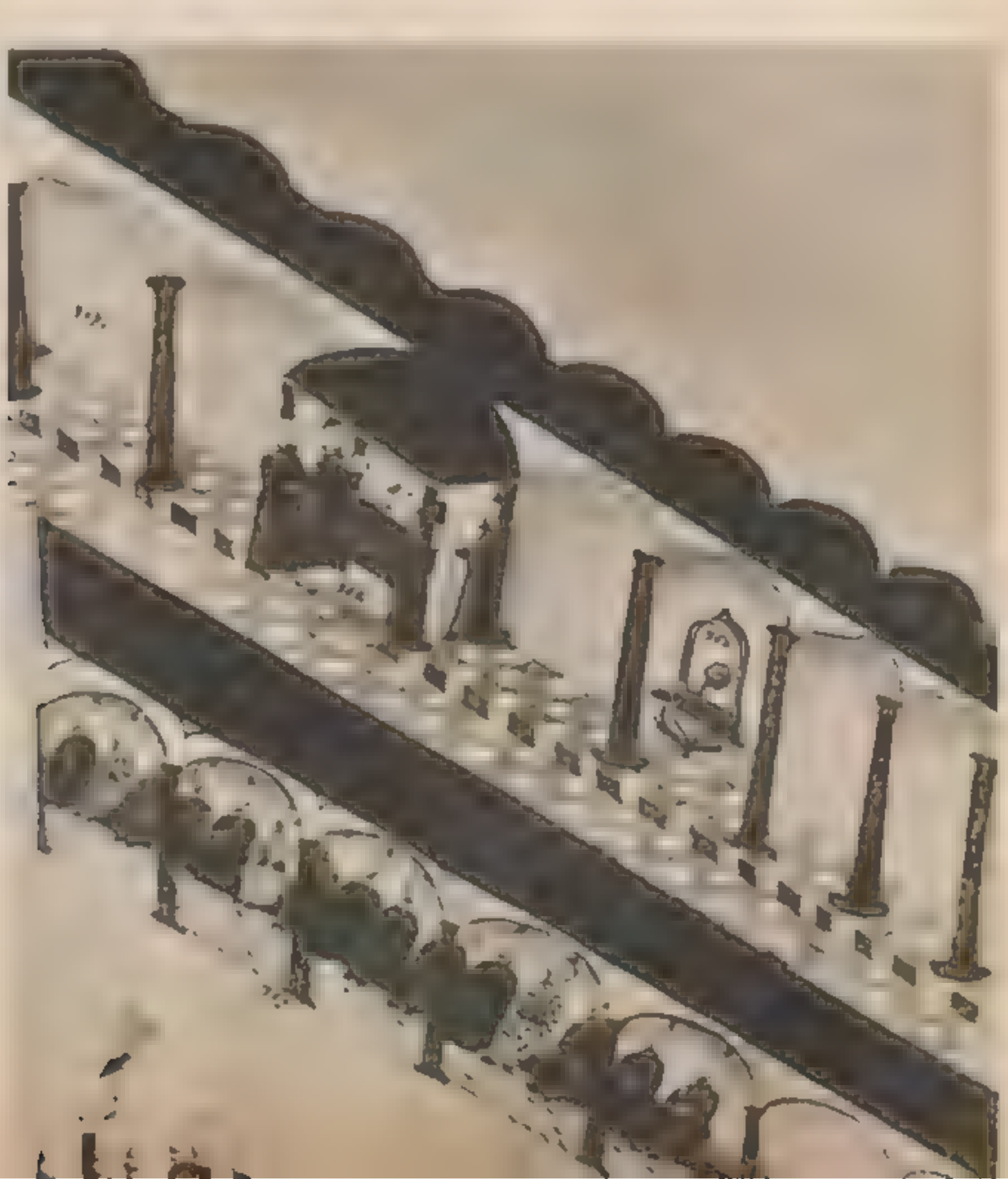

ren Bassano de Zara, burada 30 harem-ağası bulunduğunu söylüyor. Divân günü bu revak altında mîralem, kapıcıbaşı, başmirahor, çaşnigir, müteferrika ve çeşitli görevliler bulunurdu. Bu revakta on altı somaki taşı sütun bulunduğu, sütun başlıklarının altın yaldızlı ve çiçek, yaprak süslemeli olduğu daha sonraki çağlardaki tanıkların verdikleri bilgilerdendir.

Bâbu's - saâde'den geçtikten sonra Üçüncü Yer denilen kesim başlar. Hemen karşıya gelen Arz Odası'dır. İşte buraya alınan resimlerin, Arz Odası'nın dışı ve içi üzerine bilgilerin az olduğu düşünülürse değerleri daha iyi anlaşılır.

Padişahın arz günlerinde elçileri kabul ettiği, vezirlerin değişiminde veya yeni görevler verilişinde vezir, kazasker, defterdar, şeyhulislâm gibi devlet ileri gelenlerini kabul ettiği bu önemli yer, Fâtih çağının bir yapısı olarak yangınlar, onarımlarla ilk durumundan tamamen değişmiştir. Yerler renkli mermerle döşenmiş, renkli sütunların taşıdığı bir sayvanla çevrilmiştir. Kapısı da dört sütunun taşıdığı ve sağında bir çeşme bulunan Arz Odası'nın içini gösteren iki ayrı değişik ressamın çizdiği resimlerin birincisinin ressamı, bu yazılardaki bütün resimlerin ressamı olan tarihçi Johannes Lewenklaw'dur, ikincisi ise gene Viyana devlet kitaplığında XVI. yüzyıldan kalma ressamı bilinmeyen bir resimdir. Her iki resim de birbirini doğrulamaktadır. Odanın giriş kapısı ve resimlerde solda görülen büyük pencere güney yönündedir. Resimlerde görülen iki yanında pencere bulunan ocak ise kuzey batı yönündedir. Kuzey yönünde ise iki sıra pencere bulunduğu görülmektedir. Tavandan tıpkı dîvânda olduğu gibi iki tane ucu püsküllü iki altın top sarkmaktadır. Odanın duvarları çiniyle, yerler halılarla kaplıdır. Padişahın oturduğu sedir kuzeybatı yönündedir. Tavan klasik biçimde süslüdür. Arz Odası'nın kapısını ve içini gösteren resimler aslında bir tane olup, kapılı duvarı gösteren bölüm katlanarak odanın içi görülebilmektedir. Her iki resimde de Arz Odası'nda padişahın yabancı elçileri huzuruna kabul edişi konusundadır.

Elçi Kubbealtı'nda sadrâzam, kapdan-paşa, nişancı gibi devlet ileri gelenleriyle yemek yedikten sonra dışarıya çağrılır, elçiye ve yanındakilere kürk ve ağır kaftan (hıl'at) giydirilir. Önce dîvân üyeleri girerler. Bâbu's-saâde ağası da elçi ve yanındakilerin Arz Odası'na girebileceklerine izin verildiği haberini getirirdi. Kapıcıbaşılar, onların sağ ve sollarında, kollarından tutar, elçi üç defa selâm verirdi. Elçinin söylediklerini tercüman çevirir, getirdiği mektubu mîralem ağası alıp,

Kubbealtı'nın iç görünüşü. Padişah B ile gösterilen sadrâzamın üstünde bulunan bir pencereden toplantıyı takip ederdi (solda). Arz odasının iç görünüşü (aşağıda).

kapdan-paşa'ya, o da sadrâzama verir ve padişahın soluna koyardı. Elçi, tercüman aracılığıyle, padişahın söylediklerini dinledikten sonra, yeniden üç defa selâm verip dışarı çıkardı. Elçiye mektup verilişinde ise, sadrâzam yastık üzerinde padişahın yanında bulunan mektubu alıp, öper başına koyar, sonra vezirler arasında protokol sırasıyle el değiştirildikten sonra miralem ağası alıp öper, başına koyarak elçiye verirdi. Ayrıca elçi de öpüp başına koyardı. Bu mektup kadife veya atlas keseye konur, altın veya gümüş kozası bağlanır, mühürlenir, öylece elçiye verilirdi.

ARZ ODASINA GİRİŞ

Divân üyelerinin Arz Odası'na girişi, pazar ve salı günleri olurdu. Sadrâzam, padişaha sunulacak işlerin özetini kapıcılar kethudâsı ile padişaha gönderirdi. Padişahın katt-ı hümâyûnu gelince, herkes ayağa kalkar, sadrâzam hatt-ı hümâyûnun bulunduğu, keseyi öpüp başına koyduktan sonra okur, sonra da koynuna sokardı. Arz Odası'na gidileceği gün kubbe vezirleri yeni çizmeler giyer, bir süre Bâbu's - saâde'de beklerlerdi. Arz Odası'na önce yeniçeri ağası kabul edilir, sonra Rumeli ve Anadolu kazaskerleri girerdi. Padişahın eteğini öptükten sonra, padişahın sağında ayakta dururlardı. Onların işi bittikten sonra çıkarlar, bunun üzerine vezirlere haber verilir, sadrâzam başta olmak üzere vezirler içeri girerler, en arkadan defterdar gelirdi. Sadrâzam ilk arza girişinde seraser kürk giymesi geleneği vardı. Sadrâzam, Arz Odası'na girince üç defa yer öper, sonra padişahın sağında ayakta dururdu. Öteki vezirler de yeri öper ve sadrâzamın solunda yerlerini alırlardı. Ancak sadrâzamdan farklı olarak öteki vezirlerin padişahın önünde yeri veya eteğini öpmesi şart değildi. Çıkışta da sadrâzam üç defa, vezirler iki defa yeri öpüp geri geri yürüyerek dışarı çıkarlardı.

İkinci avlu, sayvanlar ve savaş esirlerinin geçirilişi.

Kraliçe I. Elizabeth Tarafından III. Mehmed'e Hediye Edilen Org

Çeviren : Bedriye Şanda

KONUMUZA girmeden önce, Osmanlı İmparatorluğu ile İngiltere Krallığı arasındaki ilk ilişkilerin nasıl başladığını ve bunun nasıl geliştiğini kısaca gözden geçirmemiz gerekiyor:

İngilizler, Doğu Akdeniz'de, daha ziyade Osmanlı İmparatorluğu ülkelerinde, serbestçe ticaret yapmak istiyorlardı. Böyle bir ticarî münasebete, ilk defa 1553 yılında, Kanuni Sultan Süleyman zamanında, Anthony Jenkinson'a, Osmanlı İmparatorluğu ülkeleri içinde ticaret yapmasına müsaade verilmekle başlanmıştı. Aradan yıllar geçtikten sonra, İngiltere'nin büyük tacirlerinden Edward Osborn, 1578 yılının eylül ayında William Harborne adındaki vekilini göndererek, III. Murad'dan serbestçe ticaret yapmak müsaadesini elde etti. Fakat bu müsaade, ancak iki, üç kişiye ait bulunuyordu. Kraliçe Elizabeth ise, bu müsaadenin bütün İngiliz tacirlerine verilmesini istiyordu. 1580 yılının haziran ayında da bu istek, padişah tarafından bir imtiyaz halinde, İngiliz tüccarlarına bahşedildi. Bu imtiyaz, bundan önce Venedikliler ve Fransızlar'a verilen imtiyazlardan farksızdı.

İLK ELÇİ VE İLK HEDİYE

Ticarete ait bu imtiyazların yürütülebilmesi için, ilk defa William Harborne'a elçilik pâyesi verilmiş, 1582 yılının 29 martında bu görevle Istanbul'a gelmiş, 24 nisan günü de padişahın huzuruna kabul edilmişti. Elçi, o gün, kraliçe tarafından padişaha gönderilen hediyeleri takdim etti. Bu hediyeler şunlardı: 500 sterlin değerinde bir masa saati. Saatin üzerinde, gümüş kakmalarla meydana getirilmiş bir orman vardı. Bu ormanda, av köpeklerinin kovaladığı geyikler ve köpekleri at üzerinde idare eden avcılar bulunuyordu. Saatin bir yanında da su taşıyan adamlar, el arabaları içinde maden ocağı küreklerini tutan kimseler vardı. Saatin kulesi bir yeldeğirmenine benziyordu. Bunların hepsi gümüştendi. Saat kıymetli taşlarla işlenmişti.

Öteki hediyeler de, çeşitli kumaşlar, yaldızlı tabaklar ve cins köpeklerden ibaretti. İki küçük köpeğe de ipekli elbiseler giydirilmişti. Padişah, bu hediyelerden pek memnun kaldı

İKİNCİ ELÇİ EDWARD BARTON

William Harborne'un saraydaki kabul resmi ve başarıları, diğer yabancı elçileri kuşkulandırmış, onu başarısızlığa uğratmak için çeşitli entrikalar çevirmişlerdi. Fakat o, bunlara karşı koymasını bilmişti.

Harborne'un yerine geçen elçi Edward

İngiltere kraliçesi ilk hediyeleri III. Sultan Murad'a [illegible] II [illegible] gönderiyor

Barton, padişaha, kraliçenin hediyelerini ve mektubunu getirmişti. Bu hediyeler de şunlardan ibaretti: On iki parça yaldızlı tabak, en iyi İngiliz kumaşından yapılmış 36 takım elbise, sırmalı kumaştan 20 kat elbise ile, on altı kat atlas elbise, on tane Holanda tablosu ve başka bazı değerli eşya. Sultan Murad'ın eşi Safiye Sultan'ın mücevherlerle yapılmış portresi, ayrıca dikkati çekiyordu. Bunlardan başka 3 yaldızlı servis tabağı, gümüş bir şişe muhafazası, vezirler ve yüksek rütbeli şahıslar için de hediyeler vardı.

Bu göz kamaştırıcı hediyelerden sonra, İngiliz ticaretinin yürütülmesi, başarılar içinde geçiyordu. Fakat Sultan Murad'ın ölümü ve yerine III. Mehmed'in geçmesi, Barton için çok önemli bir mesele idi. Yakinen tanıdığı ve teveccühünü kazandığı padişah ölmüştü. Şimdi, yeni padişaha hediyeler takdim etmek ve yeniden güven mektubu vermek için günlerce beklemek gerekiyordu.

1595 yılının sonlarına doğru, yeni Venedik Bailo'sunun (1) gelmesi bekleniyordu. Bunun da bir hediye getirmesi ihtimali karşısında, İngilizler fazla ihmalkâr davranamazlardı. Bu meseleyi, Barton, İngiltere'deki en yüksek mercilere bildirdiyse de, hediyenin gelmesi, ayları ve yılları buldu. O zaman İngiltere'yi çok meşgul eden başka dış problemler vardı. Öte yandan Istanbul'daki yabancı elçilerin hepsi, çeşitli hediyeler getiriyordu. İngiltere'den gelecek olan hediyenin gecikme sebeplerinden birini de para meselesine bağlamak gerekir. Zira, hediyenin masraflarının tüccar tarafından mı, yoksa kraliçe tarafından mı ödeneceği, bir problem haline girmişti. Bu problem çözülmeden Barton, dizanteriye tutularak öldü. Vasiyeti gereğince, Heybeliada'daki Rum manastırının önündeki zeytin ağacının altına gömüldü.

ÜÇÜNCÜ ELÇİ

Barton'un ölümünden sonra, yerine Henry Lello gönderildi. Bilgili, akıllı ve dindar olan yeni elçi, uzun boylu, zayıf, asabî, her şeye fazla kaygulanan bir kişiydi. Fakat tuttuğu mevkiin işlerini yürütmeyi öğrenmişti. Hediyenin bir türlü gelememesi, Istanbul'daki İngiliz tüccarlarını da telâşa düşürmüştü. Zira, aradan geçen üç yıl içinde, Sultan Murad'ın İngiliz tüccarlarına verdiği imtiyazlar da or-

(1) Bailo, İtalyanca Balyos kelimesi karşılığı olup, Venedik elçilerine verilen bir unvandır.

tadan kalkmış bulunuyordu. Bunların yenilenmesine ihtiyaç vardı.

Kraliçe Elizabeth zamanında çıkan resmî bir gazetenin 1599 yılı 13 ocak günkü sayısında, şöyle bir habere raslanıyor: «Buyük Türk hükümdarına önemli ve çok ilgi çekici bir hediye gönderilecektir. Hiç şüphe yok ki bu hediye, birçok söylentilere sebep olacak, başta Almanlar olmak üzere, Avrupa memleketlerinde büyük tepkilere yol açacaktır.» İngiliz siyasetinin garip taraflarından biri olan bu mânâlı haberdeki adı açıklanmayan hediye ne idi? Bu, kendi kendine çalan ve şimdiye kadar eşine rastlanmayan bir orgdu. Kraliçe Elizabeth tarafından Osmanlı padişahına gönderilecekti. Buna karşılık da İngiliz tacirlerine daha fazla kolaylıklar gösterilmesi istenecek ve İspanya'ya karşı Osmanlı İmparatorluğu'nun yardımı da sağlanmış olacaktı.

Orgun nasıl yapıldığını, sonradan (1860) yılında «The Illustrated London News» gazetesinin 20 ekim sayısında imzasız çıkan bir yazıdan öğreniyoruz. Bu yazıda, III. Mehmed'e gönderilen orgun bir resmiyle, yapımına ait bir mukavele de bulunmaktadır. Mukavele bir taraftan Londra'nın tanınmış kuyumcusu Randolph Bull ile, öte yandan Levand Kumpanyası Başkanı Richard Stafer arasında yapılmıştı. Bu belgeden anladığımıza göre, Kraliçe tarafından büyük bir hükümdara göndermeye değer yeni bir müzik aleti yapılacaktır. Ancak çalar saatli org fikrinin kimin hatırına geldiğini bilemiyoruz. Orgun bir padişaha lâyık olabilmesi için, altın, gümüş ve değerli taşlarla işlenmesi gerekiyordu. Bu bakımdan en büyük yük, kuyumcunun üzerine yüklenmişti. Fakat yapılmasında en büyük sorumlu adam org ustası Thomas Dallam idi. Ufak tefek bir adam olan Dallam, bütün sanat çırakları gibi, hayatını Shakespeare'in zamanındaki Londra'da kazanmak zorundaydı. Org yapımını öğrenmek için bir demircinin yanında çalışmıştı. Burada yetiştikten sonra, kendi hesabına çalışmasına müsaade edilmişti.

Bu orgun tarifini, Istanbul'a nasıl gönderildiğini, Dallam'ın onu nasıl tekrar kurup padişaha dinlettiğini, Elizabeth devrinin garip İngilizcesi ile ve şahsına mahsus imlasıyla tuttuğu muhtıradan öğreniyoruz. Dallam, orgu tasvir ederken, teferruata girişmeyerek ana hatlarından bahsediyor. Şimdi kendisini dinleyelim:

«5 metre yüksekliğindeki orgun en üstüne kutsal bir fidan oturtulmuştu. Bu fidanın üzerinde, siyah kuşlarla, ardıç kuşları vardı. Orgun çaldığı müzik durunca, bunlar ötüşmeye başlıyor, kanatlarının çır-

Orgu III. Mehmed'e hediye eden İngiltere Kraliçesi I. Elizabeth.

pıyorlardı. Bu orgdaki çalar saat, her dört saatte bir çalıyordu. On altı zilden meydana gelmiş bir de çanı vardı. Orgun köşelerinde bulunan iki kuklanın ellerinde borazanlar bulunuyordu. Zamanı gelince, bunlar borazanları dudaklarına götürerek öttürüyorlardı. Bundan başka, yedi tane de gezegeni temsil eden kukla vardı. Bunlar öyle ayarlanmıştı ki, sıraları gelince, kendilerinin temsil ettiği şeyi ellerinde tutarak, ortaya çıkıyorlardı.»

ORG, ISTANBUL YOLUNDA

Org, büyük bir titizlik ve ustalıkla, Dallam tarafından tamamlanmıştı. Bu şahane hediyenin, kraliçenin huzurunda denemeleri yapılmış ve beğenilmişti. Şimdi bunu Istanbul'a göndermek gerekiyordu. Kraliçe, bu iş için Dallam'ı görevlendirmiş, gereken yardımcılarını da yanına alması emrini vermişti. Dallam için Istanbul'a kadar gitmek, dünyanın sonuna kadar gitmek demekti. Ömründe, Londra' dan dışarıya çıkmamıştı. Kendisini görenler, bu yolculuğun altı ay sürebileceğini, belki de İngiltere'den iki yıl uzak kalabileceğini söylüyorlardı. Geri dönmek de şüpheli olabilirdi. Zira, Manş'da Fransız korsanları, Cebelüttarık'ta İspanyol korsanları vardı. Buralarda karaya çıkanlardan geriye dönemeyenler çoktu. Hâl böyle iken, tacirler de, kendisinin Istanbul'a gitmesini, orgu oraya kadar ârızasız götürerek, padişahın sarayında, eliyle kurmasını istiyorlardı. Dallam, bu işten dönmenin elinde olmadığını anlayınca, yolda başına gelecek tehlikeleri bir tarafa bırakarak, bu emre boyun eğmek zorunda kaldı. Zira, kraliçe tarafından kendisine önemli bir görev verilmişti. Bundan, ayrıca bir gurur duymaya başladı.

Dallam, kendisiyle kimlerin gideceğini kararlaştırdı. İlk seçtiği kimse, John Harvey idi. Bu, orgun karışık tertibatını bilen en iyi bir usta idi. Diğer iki arkadaştan biri, parça yapıştırmakta ihtisası olan bir marangoz, öteki de boyacı idi. İşler bittikten sonra, şubatın 13'üncü günü, öğleden sonra, Hector gemisiyle, borazancı Gravesend'in çaldığı veda havasıyla, yola çıktılar.

CEZÂYİRDE BİR TEHLİKE

Tahmin edildiği gibi, yolculuk çeşitli tehlikelerle geçmişti. Bir yandan Okyanus'un korkunç fırtınalarıyle didişilmiş, öte yandan da korsan gemileriyle karşı karşıya gelinmişti. Bütün bu safhaları kazasız geçirdikten sonra, Hektor, Cezâyir limanına demir attı. Şehrin dışı, iki sıra sur ve bir sıra da hendekle çevrilmişti ve savunmak için üç kalesi vardı. Şehir-

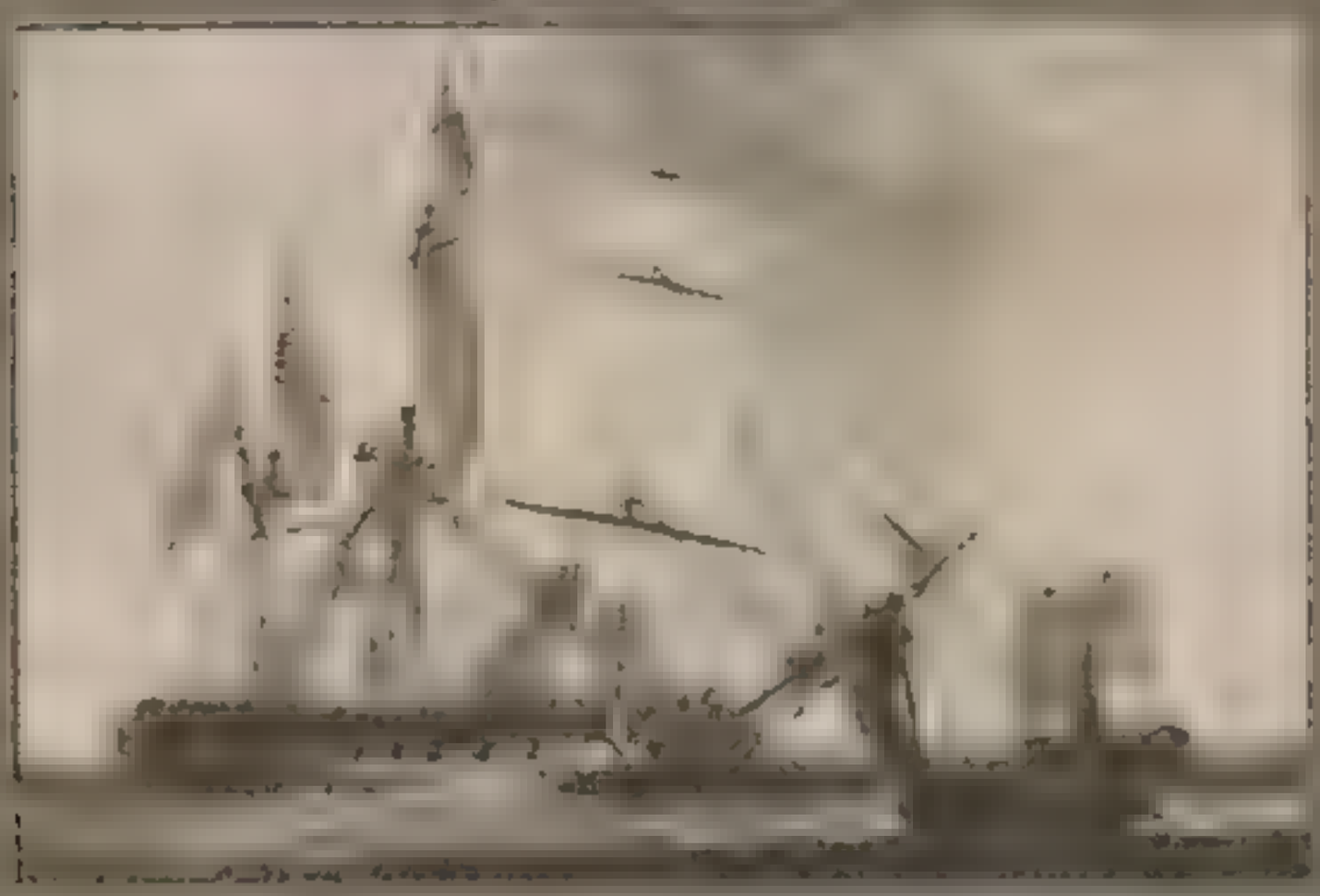

Orgun hediye edildiği III. Sultan Murad Han

de yüzden fazla cami, altmıştan fazla hamam bulunuyordu.

Ertesi gün, gemi cerrahı Mr. Chauncey, tıbba yarar otlar aramak için dışarı çıktı. Bunu gören Dallam, iki kişi ile beraber ona katıldı. Şehre çıktıkları zaman, bir deve kervanına rastladılar. Dallam, o zamana kadar hiç deve görmemişti. Sessizce yürüyen bu hayvanın başını yanı başında görünce, birdenbire irkildi. Yollarda gördüğü sert yüzlü, iri bıyıklı adamlarla, yüzleri esrarengiz peçelerle kapalı kadınların meydana getirdiği bu egzotik ve garip dünya, onu büyülemişti. Aşçı dükkânlarından çıkan ve kendisine yabancı gelen kokuları hissetti. Adının ne olduğunu bilmediği bir aletten çıkan Arap müziğini dinledi. O zaman, orgu padişahına yaptığı bu geniş masal imparatorluğunun sınırlarına girmiş olduğunun farkına vardı. Cerrah, aradığı otları da bulmuştu. Gemiye girdikleri zaman, orada kendilerini kaygu ile bekleyen bir grupla karşılaştılar. Dallam, can sıkacak bir şey olduğunu hemen hissetti. Mesele şu idi: Onlar ot toplamaya gittikleri zaman, gemiye bir Arab tercüman gelmiş, Cezâyir beyinin, padişaha götürülecek olan hediyeyi görmek istediğini bildirmişti. Geminin kaptanı Captain Parson, cesur bir insandı. Yanına, güvendiği iki gemiciyi de alarak saraya gitmiş, hediyenin ağır bir yük halinde olduğunu, parçalarının bozulup birleştirilmesinin çok zor olacağını söylemiş, fakat bir fayda vermemişti. Kaptan hapsedilmişti.

Dallam, soğukkanlılığını elden bırakmıyarak, saray gidip kaptanı kurtarmak çaresini bulacaktı. Yanına iki gemici, bir de tercüman alarak saraya doğru yürüdü. Yanlarına silâh almamışlardı. Arkalarına da işsiz güçsüz bir kalabalık takıldı. Dallam, saraydaki görüşmeyi şu birkaç satırla özetliyor: «Saraya girerken üzerimiz yoklandı, sonra huzura çıktık. Kaptanın söylediklerini tekrar ettik. Bundan sonra kaptanımız serbest bırakıldı. Bizi de salıverdiler.» Yapılan haksızlığı gidermek için, saraydan gemiye hediye gönderilmişti. Bu, iki cılız sığır ile üç koyundan ibaretti.

Gemi bundan sonra Akdeniz'de birçok adalara uğrayarak Çanakkale Boğazı'na ulaştı. Burada, Dallam ve arkadaşları, ellerinde diplomatik çanta olduğu halde, önce Gelibolu'ya uğradılar, oradan kıyıyı takip ederek, 15 ağustos çarşamba günü İstanbul'a vardılar. Bu seyahat, tam altı ay üç gün sürmüştü.

(Devamı var)

Sultan Osman ve Reşadiye Dretnotları

Yazan: Em. Deniz Alb. Bahri S. Noyan

SULTAN Aziz devrinde ordu ve donanma modernleştirilmiş, Tophane fabrikaları ve Istanbul tersanesi Avrupa'daki benzerleri ile ölçülebilecek bir seviyeye yükseltilmişti. Tophane fabrikalarında son sistem tüfek ve toplar yapılıyor, tersanede asrın tekâmülüne uygun yeni gemiler inşa olunup, makineleri monte ediliyordu. İngiltere'de yirmi beşe yakın zırhlı gemi yaptırılmış, Türk donanması, İngiliz donanmasından sonra, Fransa ile beraber dünyanın ikinci derecede kuvveti haline gelmişti.

SULTAN HAMİD'DEN SONRA

II. Abdülhamid devrinin kapandığı 27 nisan 1909'da; donanmayı teşkil eden gemilerin miktarı fazla olmasına rağmen, bunlarda iki zırhlı, iki kruvazör, üç zırhlı korvet, iki torpido kruvazör ve on sekiz torpidobot dışında kalanlar, tamamıyle çürümüş bulunuyordu. Personel de eğitim görmediğinden denizcilik ve savaş yeteneklerinden yoksundu.

Bahriyenin bu acıklı durumu yurtdaşları pek üzüyor ve güçlü bir donanmanın vücuda getirilmesi çareleri aranıyordu. Yağcı-zâde Şefik Bey isminde yurtsever bir Türk aydını, birkaç arkadaşıyle beraber, 19 temmuz 1909'da İstanbul'da (Donanmay-ı Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti) ni kurmuş, milletin yakın ilgi ve geniş ölçüdeki para yardımlarıyle karşılanmıştı. Bu cemiyet, yeni ve kuvvetli bir donanmanın vücuda getirilmesi için kısa bir süre içinde Almanya, Fransa ve İngiltere'ye birçok savaş gemileri ısmarlamıştı. Batı usulünde eğitim için de İngiltere'den uzmanlar getirtilmişti.

1910 - 1912 yılları arasıda, Almanya'dan Barbaros ve Turgut zırhlıları, Yadigâr-ı Millet, Muavenet-i Milliye, Nümune-i Hamiyet ve Gayret-i Vataniye destroyerleriyle, Reşid Paşa, Midhat Paşa, Akdeniz, Bezm-i Âlem ve Tîr-i Müjgân nakliye gemileri, Fransa'dan Burak Reis, Kemâl Reis, Hızır Reis ve İsa Reis ganbotları satın alınmıştı.

1911 yılında İngiltere'ye «Reşadiye» dretnotu ısmarlanmış, 1913 yılında Brezilya hükümeti için yapılmakta olan ve bu hükümetin almaktan vazgeçtiği Rio de Janeiro zırhlısı satın alınarak «Sultan Osman» adı verilmişti. Bunlardan başka yine İngiltere'ye Reşadiye'den daha üstün nitelikte bir dretnot ısmarlanmış, 1914'te «Fâtih» adıyle tezgâha konmuştu. Ayrıca, Şili bahriyesi için inşa edilmiş olan Al-

mirante Latorre dretnotunun da aynı yıl içinde satın alınması düşünülmüştü.

Aralık 1911'de Vickers'de tezgâha konmuş olan 23.000 tonluk Reşadiye zırhlısı; 10 tane 13,5 pusluk ağır, 16 tane 6 pusluk orta top taşıyordu. 21 mil süratindeki geminin 3 tane 21 pusluk torpido tüpü de vardı (1).

SULTAN OSMAN DRETNOTU

Sultan Osman dretnotu; Brezilya tarafından İngiltere'ye ısmarlanmış, Rio de Janeiro adıyle eylül 1911'de Elswick'de tezgâha konulmuştu. 27.500 tonluk bu gemi; 14 tane 12 pusluk ağır, 20 tane 6 pusluk orta top ile, 3 tane 21 pusluk torpido tüpü taşıyor ve 23 mil süratinde bulunuyordu (2). Bu geminin değeri iki milyon dört yüz bin Osmanlı lirası idi. Reşadiye ile birlikte toplam değerleri yedi buçuk milyon sterling olup, bu paranın çoğu halktan toplanan bağışlarla elde edilmişti

1914 yılı ortalarında tamamlanacak olan bu gemileri teslim alıp yurda getirmek üzere, Sultan Osman dretnotuna Huseyin Rauf (Orbay) Bey, Reşadiye zırhlısına da Vâsıf Bey komutan tayin edilmiş, her iki geminin personeli, 1914 yılı nisan ayı başlarında Reşid Paşa vapuru ile İngiltere'ye hareket etmişti

1914 yılı haziran ayı sonlarında Osmanlı ajansının gazetelere gönderdiği bir telgrafa göre, Sultan Osman dretnotunun harekete hazır olduğu, Reşadiye'nin inşaatı birkaç ay daha sürecekse de, top tecrübeleri yapılmaksızın Sultan Osman'la birlikte temmuz ayında geleceği bildiriliyordu. Londra 22 haziran tarihli bir haberde de: «Sultan Osman'ın inşasının tamamiyle bittiği, ilk tecrübelerinin yapıldığı, süsleme ve boyama gibi teferruat ile ilgili eksiklerin sonra tamamlanabileceği, teslim işleminden evvel gerekli tecrübelerin de henüz yapılmadığı, geminin yakın bir zamanda hareket edebilecek durumda bu-

---

(1 ve 2) Fred T. Jane: Fighting Ships 1914, S. 411 ve 912

Reşadiye dretnotu 1909'da padişah olan Sultan Reşad'ın adını taşıyacaktı. Resim, 1918'de vefat eden Sultan Reşad'ı gösteriyor.

Reşadiye dretnotunun temsili bir resmi.

lunduğu ve Reşadiye'nin hareketinin biraz daha uzayacağı» bildirilmekte idi.

SEYİR TECRÜBELERİ

O günlerde memleketin her tarafında sonsuz bir sevinç hüküm sürüyor ve zırhlıların biran evvel yurda gelmesi bekleniyordu. Gemilerin sularımıza gelişinde karşılanması için hazırlıklar yapılıyor, bu maksatla donanmanın Marmaris'e kadar bir gezi yapması da düşünülüyordu. 29 haziran 1914 tarih ve No. 1-49 «Donanma» mecmuasının ilâve kısmının 4. sayfasındaki İzmir kaynaklı bir haberde: «Sultan Osman-ı Evvel dretnotunun bütün levazımatı ikmal edilerek azimete müheyya bir halde bulunduğu haberi bir sürat-i berkıye ile şehre ve mülhakata yayılarak her tarafta umumi bir ibtihac ve sürur husule getirmiştir.

«Herkes Osmanlı donanmasının itilây-ı şan ü şevketine dua etmekte, muazzam dretnotumuzun Osmanlı sularına bir an evvel muvasalatını temenni ile fevkalâde tatlı bir sürur ve saadet dakikaları yaşamaktadır» diye yazıyor ve bunun altında: «Eko dö Pari gazetesine, Newcastle'dan iş'ar olunduğuna göre Sultan Osman ve Reşadiye dretnotları mezkûr limana sekiz temmuz efrenci'de muvasalât ve oradan Istanbul'a azimet eyleyeceklerdir» haberi bulunuyordu.

Sultan Osman dretnotunun sekiz yüz doksan bin İngiliz lirası borcu kalmıştı. Bu para, geminin teslîminden evvel İngiltere hükümetine ödenecekti. Reşadiye için 1914 yılında yüz doksan bin İngiliz lirası verilecek ve kızakta bulunan Fâtih zırhlısının seksen bin İngiliz lirası taksidi yatırılacaktı.

GEMİYE EL KONUYOR

Sultan Osman, son taksidinin ödenmesinden bir gün sonra yani 21 temmuz 1914 tarihinde Türk denizcilerine teslim edilecekti. O gün gemiye gelindiğinde; nobetçilerin arttırılmış olduğu ve geminin İngiliz bahriyelileri tarafından sıkı bir kontrol altına alınmış bulunduğu görüldü. Sancak çekme töreninden yarım saat kadar evvel, yetkililer, İngiltere'nin yakın bir tehlikenin eşiğinde olduğunu ileri sürerek gemiye ambargo koymuşlardı. Bu dretnot ile birlikte Reşadiye ve kızakta bulunan Fâtih zırhlılarına da el konmuştu.

Bu durum karşısında gerekli protesto-

da bulunulduysa da, İngiliz hükumeti, hangi deviete ait olursa olsun, İngiltere' de inşa edilmekte olan gemilerden hiç bi rinin herhangi bir şekilde İngiltere sahil lerinden uzaklaşamıyacağını bildirdi.

4 ağustosta, Londra elçiliğimize gönderi len bir bildiri ile, bu gemilerin tekmil per soneli yurda çağrıldı. Rauf ve Vâsıf Bey ler'in komutasındaki personel, Reşid Pa şa vapuru ile İngiltere'den ayrılarak, 21 ağustos 1914'de yurda döndü.

Bize verilmeyen bu dretnotlardan Sul tan Osman, (Agincourt) ve Reşadiye, (E ren) isimlerini alarak İngiliz ana vatan donanmasında hizmete girdiler (3).

I. Dünya Savaşı'nda; Agincourt, Albay Henry Dowty'nin ve Eren de Albay Vic tor Stanley'in komutasında, 31 mayıs 1916 Skagerrack deniz savaşına katıl dı (4). I. Dünya Savaşı'ndan sonra da İngiliz donanmasındaki hizmetlerine de vam ettiler.

HARP TAZMINATI

Sultan Osman'ın tamamen, Reşadiye nin büyük kısmı ve Fâtih dretnotunun da ilk taksidi olmak üzere ödenmiş bulunan bedelleri, Lozan görüşmelerinde İngilte re'den istediyse de bu paralar, I. Dünya Savaşı tazminatına karşılık tutularak ge ri verilmedi

Aradan yarım asırdan fazla bir zaman geçtiği halde, Türk milleti, Türk bahriye si bu gemilerini unutamamış, Sultan Os man ve Reşadiye isimleri daima anılmış, onlara ait resimler, nemli bakışlarla geç mişin derinlikleri arasında seyredilmiştir.

Bu gemilerden Sultan Osman'ın, evvel ce fabrikası tarafından gönderilmiş olan büyük bir modeli, uzun yıllar boyunca bahriye okulumuzun dershane binası alt salonundaki bir köşeyi süslemiş ve gelip geçmiş pek çok denizcinin kalbinde aynı heyecanı yaratmıştı.

Son defa bu model; Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın yakın ilgi ve emirleriyle, 19 şubat 1969 çarşamba günü, Deniz Mü zesi ve Arşivi Müdürü'nün nezaretl altın da Deniz Harp Okulu'ndaki yerinden alın mış ve Deniz Muzesi'ne getirilerek teşhire konmuştur

---

(3 - 4) Amiral John Jellicoe, Çeviren: Deniz Binbaşısı Hikmet: The Grand Fleet, 1914 - 16 Büyük donanmanın tekevvün, inkişaf ve esarı. S 224, 339 ve 340

Sultan Osman dretnotunu açık denizde gösteren bir resim.

Okul müdiresi Mrs. Millicent F. Kent, çeşitli dallarda başarı göstermiş öğrencilerle.

Amerikan Kız Koleji

ARNAVUTKÖY'DE, Boğaz sularının bıkıp usanmadan dövdüğü taş rıhtımın hemen kenarında, İETT idaresinin, «Kız Koleji» durağı vardır. Durağın tam karşısında geniş bir asfalt yol kıvrıla kıvrıla tepeye doğru yükselir; her iki yanı ağaçlıktır. Ağaçların arasında büyük çiçek tarhları öbek öbek uzanır. Caddedeki ana kapıdan girildikten az sonra karşınıza koskoca bir taş bina çıkar. Bina bir hayli yüksektir, kapısının sağında ve solunda kalın sütunlar vardır; sütunları henüz filizlenmekte olan asma dalları sarmıştır. Burası, kızlarımızın yarım yüzyıldan beri eğitim gördüğü Amerikan Kız Koleji' dir.

OKUL, ÜSKÜDAR'DA KURULMUŞ

Mrs. Millicent F. Kent ile Türk müdiresi Nehire Baysal'ın sorumluluklarını bilen iki yönetici olduğu hemen her hallerinden anlaşılıyor. Mrs. Kent'in odasına girdiğim zaman, okulla ilgili bir meseleyi görüşüyorlarmış. Oda bir hayli büyük, pencereden Boğaz'ın hafif sisler ardında Anadolu yakası görülüyor Duvarda, Atatürk'ün bronzdan büyük bir kabartması var, az sağıda çok güzel bir seccade asılı.

— Kuruluşundan bu yana 98 yıl geçen okulun hatırlanacak pek çok ilgi çekici tarafı vardır herhalde, dedim.

Mrs. Kent, uzun boylu, güleç yüzlü. Saçları bembeyaz ama dinç ve sempatik. Gülümsedi;

— Evet, okulumuz asırlık bir eğitim yuvasıdır, dedi. 1871 yılında Üsküdar'da kuruldu. Ancak Üsküdar'daki bina 1905'te yandı, bu gördüğünüz binalar ise 1914 yılında yapıldı.

Konuşması Amerikalı'dan çok İngiliz'i andırıyor. Türk müdiresi Nehire Baysal da Amerikan Kız Koleji mezunu, Istanbul Edebiyat Fakültesi'ni bitirmiş, sonra Harvard Üniversitesi'nde 3 yıl kalıp ihtisas yapmış, güzel İngilizce konuşuyor.

— Kaç yıldır okuldasınız? diye sordum.

— Amerikan Kız Koleji, 1958 yılında tek bir müdürün yönetimi altında birleştirildi. O vakitler okula bir Türk yönetici tayin edilmişti, kısa bir zaman sonra ayrıldı, onun yerine ben geldim. Hemen hemen on yıl olacak.

— Kuruluşunu ve geçirdiği dönemleri anlatır mısınız?

— Efendim, okul, 1871 yılında Üsküdar' da ortaokul olarak kuruldu. 1890 yılına kadar böylece öğretim gördükten sonra lise haline getirildi.

— Demek Amerikan Erkek Koleji'nden sonra kuruldu?

— Evet. Hem daha başlangıç yıllarında ikisi de ayrı bir öğretim müessesesiydi. 1905 yılında binanın yanması üzerine o zamanki okul müdürü Dr. Merry M. Patrick, Amerika'ya gidiyor ve geniş mali kaynaklar sağlıyor, sonra da Türkiye'ye dönüp bugünkü binaların yapımına başlıyor. Burası 6 binadan meydana gelmiştir. Bunların 5'i lise, biri de orta okuldur.

— Peki, iki okulun birleşmesi ne zaman oldu?

— Dr. Merry Patrick 1920 yılına kadar Amerikan Kız Koleji'nde müdür olarak kaldı, sonra yerine Miss Adams geldi, o da 1931 yılına kadar okulda yöneticilik yaptı. Bundan bir yıl sonra da kız ve erkek kolejleri tek bir umum müdürün yönetiminde birleştirildi.

Nehire Baysal konuşuyordu ki, okulun derinlerinden bir zil sesi aksetti. Ama hepsi o kadar. Sonra gene sessizlik. Ne bir bağırış, ne bir koşuşma.

— Okulunuz bir hayli sessiz, dedim. Sanki bir dinlenme yeri.

Nehire Baysal:

— Biz, öğrencilere imkân oranında sorumluluk veririz, öğrencilerimiz tam bir serbestlik içindedirler. Böylece hareketlerini kendileri kontrol ederler. Birçok olaylarda bunun faydasını gördük.

Mrs. Kent de serbestlik taraflısı:

— Yaşları gereğince bazı davranışlarını ayarlamaları güç oluyor ama, ben de öğrencilerin sorumluluklarını duymasını isterim.

— Okulun yönetimi nasıldır? Yani malî bakımdan demek istedim.

— Okulda bir mütevelli heyeti vardır. Eskiden sadece Amerikalılar'dan müteşekkildi. 1958 yılından sonra mütevelli heyetine Türkler de katıldı. 40 kişi kadardır, bunun 16'sı Türk'tür. İsterseniz okulu gezelim, binayı ve sınıfları görmüş olursunuz.

SESSİZ BİR OKUL

Bir koridordan geçip, geniş bir avluya çıktık. Öğrenciler ikişer üçer, koridorlardan, gidip geliyorlar; belli bir üniformaları yok, günlük elbise giymişler. Avlunun bir köşesine küçük bir masa konmuş, masanın üzerinde tahta bir sandık. Öğrenciler kuyruk olmuşlar masanın önünde, oylarını kullanıyorlar. Nehire Baysal, oylamaya dikkatle baktığımı görmüş olacak:

— Efendim, öğrenciler her yıl, aralarından bir kraliçe seçerler dedi. İşte bazısı oy atıyor.

Oy, seçim deyince ilkin akla adaylar geliyor. Şöyle bir çevreme bakındım; az ileride, duvara, adayların resimleri asılmış: Ester Arditi, Aygen Karanis... Liste aşağı doğru uzuyor. Aday olmak ve seçi-

lememek cesaretini genç yaşta öğrenmiyorlar doğrusu.

PIYANOLU BEDEN EĞİTİMİ

Binanın alt katına iniyoruz. Dar koridorun her iki yanında bir sıra dolap, koridor boyunca uzanıyor. Buralarda öğrencilerin beden eğitimi malzemeleri duruyor. Geniş bir jimnastikhaneye giriyoruz. Yer parke, pırıl pırıl cilâlı. Duvarlarda paraleller, köşede bir ping - pong masası, barfiks... Bir öğrenci piyano çalıyor, 10 - 12 öğrenci de ritmik hareketler yapıyor.

Nehire Baysal:

— Beden eğitimine önem veririz, diye anlatıyor. Öğrenciler hem çeşitli spor dallarında çalışırlar, hem de muzikle beden eğitimi yaparlar. Hattâ bir de teypimiz vardır, bazan banda alınmış danslar çalınır, öğrenciler de müzik eşliğinde dans ederler.

Derken piyanodaki genç öğrenci kalktı; öğretmenleri bu defa teyp çalmaya başladı: eski bir Fransız dansı olan menuetin neşeli melodisi doldurdu salonu. Öğrenciler ikişer ikişer ayrılıp, ritme ayak uydurdular

Oradan obur jimnastikhaneye geçtik. Okulun voleybol takımı antrenman yapıyor. Lâcivert bir eşofman giymiş Miss J Wheaton kalın sesiyle taktik veriyor. Biraz seyrettikten sonra yanına yaklaşıyorum:

— İyi dereceler alıyorsunuz voleybolda. Miss Wheaton, hızlı hızlı

— Evet, birçok birinciliklerimiz vardır, diyor. 1968 - 69'da kız liselerarası voleybol turnuvası birinciliğini kazandık. Halen Istanbul'u okulumuz temsil etmektedir. Yakında, Konya'da yapılacak Türkiye birinciliğine katılacağız. Takımımız, Gönül Kuzgun, Hülya Ozar, Filiz As, Selma Topuz, Nilgün Baybuhan, Ruhdan Yumer, Selma Kan ve Gülsüm Cerrahoğlu'ndan kuruludur.

PROJEKSİYONLA DERS

Asansöre binip üst kata çıktık. Binanın eski yapı olduğu, tavanların yüksekliğinden, duvarların kalınlığından anlaşılıyor. Bir, iki koridordan geçip, karşılıklı iki kapıya geliyoruz. Soldaki salon «lisan laboratuvarı», öbüründe ise Fransızca dersi var. İlkin laboratuvara giriyoruz; sessiz koca bir salon, öğrenciler, tek kişilik sıralara oturmuş, kulaklarında dinleme

İstanbul Voleybol Birincisi Amerikan Kız Koleji voleybol takımı.

cihazları, bir köşede ise öğretmenleri, banda alınmış bir parçayı dinletiyor.

—Burası okulun lisan laboratuvarıdır, diye anlattı, Nehire Baysal. İngilizce'yi ilerletmek için banda alınmış piyesler dinlerler.

Sonra, lisan laboratuvarının karşısındaki salona geçiyoruz. Gene öğrenciler tek kişilik sıralara oturmuşlar, salonun gerisinde küçük bir projeksiyon makinesi var, öğrencilerin karşısındaki beyaz perdeye bir takım şekiller aksettiriyor. Lise I ve II'ler Fransızca dersi görüyorlar, öğretmenleri Miss Sessa, perdeye akseden şekillerin Fransızca'larını söylüyor, onlar da not tutuyor.

Nehire Baysal:

— Bu hem goze, hem de kulağa hitabeden bir sistemdir, dedi. Okulumuzda yabancı dil seçimlik bir derstir. İsteyen Fransızca, isteyen öbür yabancı dilleri seçer. Bu yüzden bu salonda ders gorenler, çeşitli sınıflarda okuyan öğrencilerdir.

Salonda — sınıflar daha çok salona benzediği için böyle diyorum — 20 kadar öğrenci var; tek kişilik sıralar da bizim eskiden beri alışageldiğimiz önü rahleli cinsten değil; genişçe bir koltuk, sağ dirsek dayanacak yeri, bir kitap sığacak kadar genişce. Öğrenci kitabını, defterini buraya koyup yazıyor. Zeminde tum salonu kaplayan koyu hardal rengi bir halı var

BOĞAZA KARŞI BİR KÜTÜPHANE

Tam salondan çıkıyorduk ki, zil çaldı, öğrenciler gruplar halinde dağıldılar. Zaten ders aralarında bile koridorlarda çok öğrenciye rastlıyamıyorsunuz.

Okulun 35 bin ciltlik bir kütuphanesi varmış; Nehire Baysal

— Biz, öğrencilerimizin araştırma ve inceleme yapmasına çok önem veririz, dedi

Gerçekten de öyle hani; kutuphane, binanın üst katında, tam Boğaz'a karşı, iç içe geçmiş 4 - 5 salondan ibaret. Duvarlar tavana kadar cilt cilt kitaplarla dolu Kimi rahat koltuklarda, kitap okuyor, kimi de kulaklık takmış plak dinliyor. Kütüphanede çok zengin bir plak koleksiyonu var; senfoniler, konçertolar, çeşitli halk dansları, sıra sıra raflara dizilmiş İsteyen öğrenci, sevdiği bir plağı çalıp dinliyebiliyor

— Öğrenciler daha çok hangi saatlerde kutuphaneden yararlanır?

— Kütüphanemiz daima açıktır. Dersi olmayan her öğrenci, boş zamanında burada kitap okuyabilir. Hattâ isterse, evde okumak üzere de kitap veririz

— Dikkat ettim, sınıflarınız pek kalabalık degil

— Sınıflarda ortalama olarak 20-25 öğrenci bulunur.

— Kaç öğrencimiz var?

— 750 kadar. Hazırlık sınıflarımız iki yıldır. Her sınıf dört şubedir.

— Ya yatılı öğrenciler?

— Evet, 150 yatılı öğrencimiz var.

TİYATRO SALONU

Bugün tiyatro çalışmaları okul faaliyetlerinin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Hemen her gezdiğim okulda buyük bir salon gördüm, hattâ bazısı, profesyonel tiyatroların sahnelerine taş çıkartacak kadar güzeldi. İşte Amerikan Kız Koleji'nin salonu bunlardan biri.

İçeri girdiğimiz zaman öğrenciler sahnede bir oyunun hazırlığıyle uğraşıyorlardı. Bir kenara ilişip provalarını izledik. Nehire Baysal, bu çeşit sanat çalışmalarının çok faydalı olduğu kanısında:

— Görseniz, öğrenciler ne büyük bir heyecanla piyes hazırlarlar, dedi. Okullar arasında yapılan birçok tiyatro yarışmalarına katıldılar, başarılı olduklarını da söyliyebilirim

Ayşe Yüksel, Semra Dilek, Feyhan Ulcay, Lâle Çağlar ve Ayşe Dinçer, oyunun ilk çalışmalarını yaptıklarından, sahnede

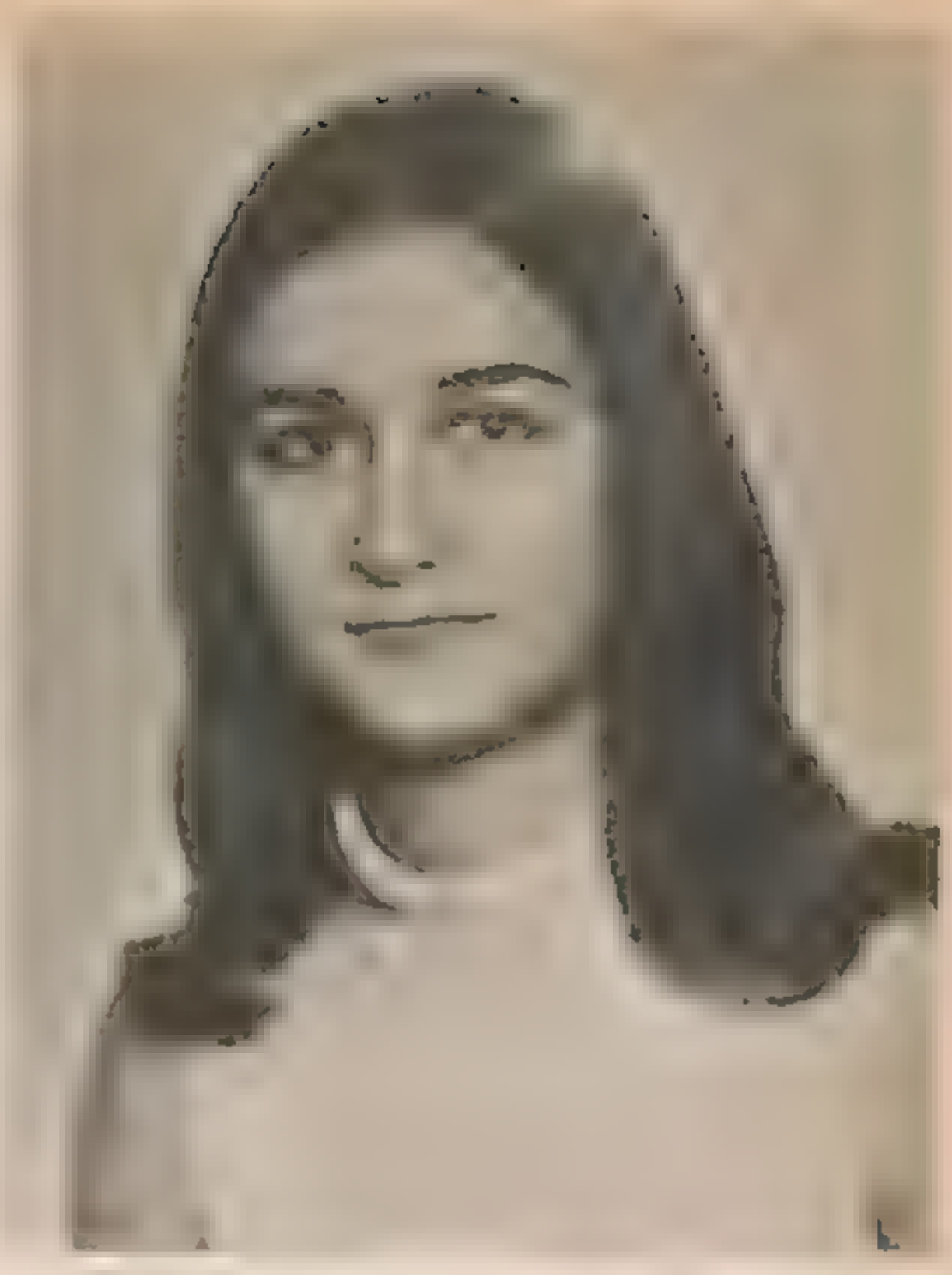

Voleybol takımı kaptanı Gönül Kuzgun

Ogrenciler, piyano eşliginde beden egitimi yapıyorlar.

dekor falan yok, ama hepsi rollerini iyice ezberlemiş, bir konservatuvar son sınıf öğrencisi kadar ses tonlarında ve oyun kompozisyonunda başarılı Bunu soylayorum kendilerine, öğrencilerden Ayşe Dinçer gülümsüyor

— Tiyatro da bir mektep değil midir? diyor Her yıl bir İngilizce, bir Turkçe piyes hazırlarız Bu yıl Attila Alpoğe'nin Çuruk Elma'sını temsil ediyoruz. Tom Stoppard adlı bir İngiliz yazarının da «The Real Inspector Hound» piyesini oynadık. Kuruluş yıldonümümuzde de «Edebiyatımızda Turk Kadını: 16 Yazar - 16 Eser» adlı piyesi oynayacağız.

Nehire Baysal da atılıyor:

— Sanata ve edebiyata çok kabiliyeti vardır Halide Edip Adı-

Okul Kraliçesi seçimi için oylarını kullanan bir grup (sağda). Lise I - II.'ler projeksiyonla yapılan Fransızca dersinde (aşağıda).

var ödülünü kazandı bu yıl

Birden hatırlıyorum; öyle ya, değerli romancımız Halide Edip, Amerikan Kız Koleji mezunudur. Soruyorum bunu:

— Hem de mezun olan ilk Türk kadındır, diyor.

— Şöyle hatırlıyabildiğiniz kadar, sıralıyabilir misiniz, çeşitli alanlarda başarıya ulaşmış Türk kızlarımız kimlerdir?

OKULDA KİMLER YETİŞMİŞ?

Nehire Baysal bir an düşünüyor

— İlk Türk öğrenci 1901 yılında mezun olmuştur, biliyorsunuz Halide Edip Hanım'dır. Ondan önce bir Türk hanım okumuş, Gülistan Hanım. Saraylıymış, ama mezun olmamış. İkinci mezun hanımımız Nazlı Tengirşenk'tir. O da 1910'da okulu bitirmiş. Sonra okulumuzda okuyan Türk kızlarımızın sayısı artıyor. Bugün hemen hemen % 95'in üstündedir

— Ya başka alanlarda sivrilmiş kadınlarımız?

— Tiyatro sanatçılarından, Şirin Devrim, Nevra Şirvan, Göksel Korday; Darüşşafaka Lisesi müdiresi Nâzıma Antel, Prof. Meliha Terzioğlu, Hâlet Çambel, Mina Urgan, hep bizim kolejde yetişip, ün kazanmış kadınlarımızdır

42 YILLIK EMEKTAR

Tiyatro salonundan çıktığımız zaman öğle zili çalmıştı; öğrenciler, yemek salonuna iniyorlardı. Okulda iki yemek salonu var; biri çok büyük, dikdörtgen; öğrenciler bazı öğretmenlerle burada yemek yiyor; kapının hemen yanında bir de şeref masası var. O gün okulu ziyaret eden Umum Müdür Dr. John S. Everton, okul müdürü Mrs. Millicent F. Kent ve bazı öğrencilerle birlikte, yuvarlak şeref masasında yemek yiyor, sohbet ediyordu.

Derken, tam mutfağın kapısında bir adam ilişti gözüme; beyaz önlük giymişti, yaşlı ama dinçti, garsonlara emir veriyordu.

— Efendim, okulun emektarı Tanaş Efendi'dir o, dedi Nehire Baysal, 42 yıldır okuldadır.

Yarım yüzyıla yakın ha meraklanmış tım doğrusu, yaklaştım

— Demek yarım asra yakın burdasın dedim. Anlat.

Tanas Efendi kısık bir sesle

Okulun lisan laboratuvarından bir köşe

Umum Müdür Dr. Everton, okul müdiresi ve öğrencilerle bir yemek sırasında

— Gördüklerimi anlatsam ciltler tutar dedi. Sonra bir an gözlerini kısıp eski hâtıralarını canlandırdı. Kimler geldi okula... Kimleri gördüm, kimleri

Ama fazla konuşmadı, hızlı adımlarla uzaklaştı. Sıkılgan olduğu için çok konuşmazmış zaten

OKULDA PSİKOLOG BİLE VAR

Tam avluya geçmiştik ki, genç bir öğrenci yanımıza yaklaştı, Nehire Bavsal'a

— Okul psikologunu göreceğim, dedi

— Okul psikologu mu? dive merakla sordum

— Evet, okulumuzda bir de psikolog vardır, her öğrenci, kabiliyetini, zekâsını ölçtürür, eğer başarısızsa sebeplerini araştırır

Neclâ Oktav, genç, guler yüzlü bir psikolog yahut rehber öğretmen. Amerika'da Nashville'de üç yıl ihtisas yapmış. Sonra koleje gelmiş. Odası, broşürler, kitaplarla dolu. Öğrencilerden birinin içinde tam bir ilgisizlik varmış, testlerle onun sebebini arastırıyor

Bir zaman durup, testi izledim Neclâ Oktav, bir takım sorular soruyor, Şermin Boysan da onları cevaplandırmaya çalışıyor.

Sorular da şöyle: Yüzünüzde kırmızı sivilciler olduğu için üzülür müsünüz?, Arkadaşlarınızın daha çok sizi desteklemesini mi istersiniz? Yaşıtlarınızla konuşmaktan hoşlanır mısınız? Birinin başarısını hemen tebrik eder misiniz?

— Çok ilgi çekici doğrusu, azıcık anlatır mısınız? divorum

Neclâ Oktay gulerek:

— Tabii efendim, dive anlatıyor. Burada, biz öğrencinin kişilik gelişimi, problemleri, okula ve çevresine intibakları gibi meseleleri inceleriz. Kabiliyetleri seviyesinde başarı gösterip gösteremedikleri ni araştırırız. Başarısız bir öğrenciyse, bunun sebeplerini bulmaya çalışırız. Hattâ çok kere gizli kalmış istidatları bulduğumuz da olur

Evet, Batı ülkelerinde, sadece okullarda değil, çeşitli işletmelerde bile böyle araştırma yapıp işçilerin randımanını artırmaya çalışırlar

Öğledi dive sözümü kesiyor Neclâ

Okul psikologu Dr. Neclâ Oktay, Lise I öğrencisi Şermin Boysan'a kabiliyet testi yapıyor (solda). Öğrenciler, okul yemekhanesinde yemek yiyorlar (aşağıda).

Öğrenciler, kütüphanede klasik plak dinliyor.

Oktay. Bugün davranışlarımızın ruhsal ve toplumsal nedenlerini bulmak çok önemlidir. Hattâ diyebilirim ki hayattaki başarımızın temel sebeplerinden biri sayılır.

— Hiç gizli kalmış kabiliyetleri keşfettiğiniz oldu mu?

Hafiften kızarıyor, alçak bir sesle

— Psikoloji bir ilimdir, diyor Vardığımız sonuçlar beni çok memnun etmektedir.

Nehire Baysal'a teşekkür edip ayrılıyorum. Ana kapıdan çıkınca yüzüme Boğaz'ın esintili rüzgârı çarpıyor, sağlı sollu çiçek obeklerinde kırmızı lâleler sarı şebboylar dalgalanıyorlar Ağır ağır yokuşu iniyorum

BOLİVYA

Yazan: Loren Melrtyre
Türkçesi: Aydın Dokur

BOLİVYA topraklarına ayak basarken keskin bir soğuk yüzümüze iğne gibi saplanıyordu. Peru'nun başkenti Lima'dan dönüyorduk. Dünyanın en yüksek gölü olan Titikaka'yı, gölün güneyindeki Tiki na boğazını geçecek, başkent La Paz'a gi decektik.

Titikaka gölü, 3700 metrenin çok üstün dedir; kıyı boyunca çepeçevre yalçın dağ lar uzanır gider. Gölün büyük bir kısmı Peru toprakları içine doğru girmiştir, za ten Titikaka gölünün kıyısı, Peru ile Bo livya sınırını teşkil etmektedir.

Tikina boğazını geçmek için otomobili mizi küçük bir tekneye yüklemiştik. Bir hayli de güç olmuştu bu; bir gece önce hava kararırken boğazı geçecektik ama gemiciler karanlıkta yelken açmayız diye tutturdular. Biz de, kıyıda bir yerde ça dır kurup geceyi geçirdik.

Havanın keskin soğuğuna rağmen, irili ufaklı teknelerle doluydu göl. Rehberim bunların Kopakabana'daki dinî bayramdan dönen Bolivyalılar olduğunu söyledi. Hep si de renk renk giyinmişlerdi; zaten Bo livya'da kaldığım sürece şuna dikkat et tim: köylüsü de, kentlisi de çok renkli elbiseleri tercih ediyorlar. Hele bayram günleri Bolivya sokakları tam bir renk cümbüşü oluyor.

DÜNYANIN EN YÜKSEK BAŞKENTİ

Bolivya'nın başkenti Nuestra Senora de la Paz, 3600 metre yükseklikte kurulmuş büyük bir şehirdir. 1548 yılında Pedro de la Gasca tarafından kurulmuştur. Pedro de la Gasca, İspanya kralının güvendiği adamlardan biriydi; İnkalar'dan ele geçi rilen toprakları yönetmek için kral ta rafından yollanmıştı.

De la Gasca, karargâhını Lima'da kur du, sonra da toprak fethetmek için yüz başı Alonso de Mendoza'yı görevlendirdi. İspanyollar'ın egemenliği altında geçen yıllar pek de huzur dolu olmadı, ihtilâl ler, ayaklanmalar birbirini kovalayıp durdu.

O devirlerde Bolivya'ya Yukarı Peru de niyordu. 1809 yılında Bolivyalılar bir ha

Bir yerli, sicurla denen bir çalgı çalıyor.

ğımsızlık savaşına giriştiler, başlarında Simon Bolivar bulunuyordu. Bağımsızlık savaşı uzun sürdü, sonunda 1825 yılında, hürriyetlerini kazandılar. Simon Bolivar da başkan oldu. 1826 yılında Simon Bolivar görevinden çekilince ülkede yeniden ayaklanmalar baş gösterdi. Üç yılda altı başkan değişti.

Bolivya bağımsızlığını elde ettiğinden bu yana 144 yıl geçti ama bu süre içinde ülkede 150'ye yakın ayaklanma oldu. Kimi 15 gün, kimi de birkaç ay kaldı bu görevde, sonunda o da yıkıldı. Başkanlardan 10'u da görevdeyken öldürüldü.

Bolivya, Brezilya, Arjantin, Paraguay, Peru ve Şili arasına sıkışmış bir ülkedir, yüzölçümü: 1.098.581 km.², nüfusu 5 milyon kadardır. İspanyolca ve Kueçua, Aymara dillerini konuşur

DERİN UÇURUMLAR

La Paz'a varışımızın ertesi günü, şehrin kuzeyine doğru kısa bir seyahat yaptık Yol çok virajlıydı, bir yanımız derin uçurum, öbür yanımız da sarp bir yamaçtı Rehberim bu yolun gündüzleri çok tehlikeli olduğunu söyledi; ansızın dönemeçte bir araba çıkarmış, bu da bir hayli kaza ya sebep oluyormuş.

— Ama geceleyin, otomobilin farları yandığı için, pek o kadar tehlikeli değildir, di ve sözünü bitirdi

— Bütün yollarınız hep böyle midir? di ve sordum.

Başını salladı:

— Eh hemen hemen. Bilirsiniz Bolivya dağlık bir ülkedir

Çuspipata, 4800 metre yükseklikte bir kasaba; hattâ diyebilirim ki tipik bir Güney Amerika kasabası: Dağınık evler, evlerin arasında bayır aşağı uzanan tarlalar, dar toprak yollar. Çuspipata'da çok kalmadık, akşama doğru yola koyulduk Tam hareket ediyorduk, küçük bir çocuk rehberimin yanına yaklaştı, ellerini, kollarını ovnata oynata bir şeyler anlatmaya başladı. Meraklanmıştım.

— Nedir? Ne oluyor? diye sordum

— Efendim, La Paz'a gidecekmiş, acaba beni de alır mısınız? dive soruyor

Bu defa küçük çocuk bana yaklaştı, konuştu durdu ama, anlamadım tabii. Rehberime döndüm. O da, tercüme etti.

— Adı Teofilo imiş, 14 yaşındaymış. La Paz'a çalışmaya gidiyormuş. Hattâ «Anamdan bile izin aldım,» diyor.

— Ne iş yapacakmış orada?

— Ne bulursa çalışacakmış. İlk defa evinden ayrılıyormuş.

— İyi ya gelsin, dedim.

Teofilo çok sevindi buna, yol boyunca durmadan konuştu, atalarının Afrikalı esirler olduğunu, büyükbabasının, Afrika'da sahip oldukları toprakları nasıl hikâye ettiğini anlattı.

TİTİKAKA GÖLÜ

Rehberim, Bolivya'nın 5400 metre yüksekliktekî Nevada Çakaltaya dağını görmemi, karlı düzlüğünde kızak kaymamı istiyordu. Bense Titikaka gölüyle, güneş adasını görmeyi arzuluyordum.

— Peki dedi rehberim, önce güneş adasını görelim, sonra da kızak kaymaya gideriz.

1939 yılına kadar gölde küçük balıklar yaşıyormuş, sonradan uzmanlar gölde koca koca balık üretmeyi başarmışlar.

Gölün kıyısı bir hayli girintili, çıkıntılı. Büyükçe bir motor kiralayıp dolaştık, sonra da Güneş Adası'na gittik. Sanki kocaman bir hayvanın omurgası sularından fırlamış gibiydi. Zaten bir inanışa göre Inkalar buradan yayılmışlar. Kolla denen kabile de ilkin burada yaşamış.

Güneş Adası'nda taş tapınaklar var, birçoğu harap halde, terkedilmiş. Köylülerin bir kısmı adanın yaşayan bir canavar olduğuna inanıyor. Dimdik, yalçın tepeler Peru'dan bile görülüyormuş. Canavar, burnunu sudan çıkarıp yüzüyor, yüzerken de iri iri dalgalar savuruyormuş. Konuştuğum bir çok sahil köylüsü yeminle anlattı canavarı gördüğünü. Rehberim de:

Üzüm tartan bir Bolivyalı kız (sol yukarıda). Bir Bolivyalı kadın pazarda mal satıyor (solda). Bir bayramda maske takmış bir yerli (sağda).

Bir Aymara yerlisi.

— Siz inanmayın bunlara, beyim dedi. Canavar sadece pazar akşamları görünüyormuş. Oysa pazar tatil ya, durmadan içip sarhoş oluyorlar, adayı da canavar gibi görüyorlar.

Birkaç gün daha kalıp Titikaka gölünü ve çevresini gezdik, sonra güneye doğru hareket ettik.

BÜYÜK TUZ GÖLÜ

Desaguadero, kocaman bir ırmak, kıvrıla kıvrıla güneye doğru akıyor. Bu ne reye kadar uzanır, diye sordum.

Rehberim:

— 350 kilometre güneyde Poopo gölü vardır, işte oraya akar dedi. Ama asıl daha güneyde Koipasa gölü vardır, oravı görmeden geçmeyiniz.

— Peki neden? dedim.

— Ülkemizin en büyük tuz gölüdür de ondan, dedi. Yanında da Koipasa gölü vardır.

Gerçekten de öyle hani; bembeyaz, pırıl pırıldı göl. Yalnız hava da bir soğuk tu ki, kutuplarda dolaşıyoruz sandım. Bir zaman Uyuni gölünün çevresini dolandık, bir gün de Uyuni kasabasında kaldık, sonra Bolivya'da büyük kalay madenlerinin bulunduğu Oruro şehrine gittik.

Geniş bir düzlükten geçiyorduk, bulutlara değen dağlar, deniz dalgası gibi uzanıyordu. Küçük bir köyden geçerken yeni bir lama yavrusu görmüş bizim rehber, bir köylü onu kesecekmiş. Bembeyaz lama yavrusunun güzelliğine dayanamayıp satın almış.

— Hiç olmazsa Oruro'ya kadar götürelim, dedi. Ondan sonrası Allah kerim.

— İyi ya, otomobilin arkasına koyun.

Lama yavrusu çok küçüktü, toprak yolda otomobilin sarsıntısından fenalaşmış olacak, jeepin arkasında kıvrılıp yattı. Sütü bile güçlükle içirebildik. Oruro'ya girerken ne yapacağım diye kara kara düşünüyordum.

Birden jeepimiz şehrin civarındaki bir köyden geçerken durdu. Şöfor tam yol ortasına oturmuş küçük bir çocuğun ağladığını görmüş, ne oluyor diye inmiş. Çocuğun uçurtması ağaç dallarına takılmış, onun için ağlarmış.

— Durun, dedim, şu lama yavrusunu verelim. Hem sevinir, hem hayvan burada hastalandı, bari bir işe yarasın.

Çocuk lama yavrusunu alınca bir sevindi ki. Hemen ağlaması kesildi. Önce kulaklarını okşadı, biraz sonra da hayvanın yüzüne tükürmeye başladı.

Oysa bir defa görmüştüm, lamalar insanın yüzüne tükürürler, çocuğun bu hareketinden bir hayli şaşırdım. Ama böyle bir olaya La Paz'a dönerken de şahit ol

dum, şehre giriyorduk, tırısa kalkmış 20 kadar lamanın yol boyunca ilerlediğini gordüm. Derken bir yerli yolun ortasına çıkıp onları durdurdu, çılgınca hayvanların yüzüne tükürdü

Kolkiri, orta büyüklükte bir maden şehri, civarında kalay madenleri var; kalay madenlerinde çalışmak çok güçmüş, rehberim

— Bilirim ha, diye anlattı, âdeta ömür torpusü gibidir.

Burada Pedro Salas adlı bir madenciyle tanıştım. Maden dağlık bolgedeymiş. Pedro Salas'ın evi de dağın bir yamacında. Karısı, anası, üç çocuğuyle birlikte yaşıyor. Evi bir buçuk odalı, küçücük bir koz gibi. Duvarlarda sıva falan yok, temiz görünsün diye eski gazete kâğıtlarını yapıştırmış.

Kolkiri'den sonra Potosiye'ye geçtik

Yolda, irili ufaklı üzüm bağlarına rastladım. Geniş otlaklar da vardı. Zaten Potosi'nin şarapları çok ünlü. Bir yerli:

— Beyim, dedi. Buraları çok eskiden öyle neşeliymiş ki, babam anlata anlata bitiremez. Şimdi bu civardaki madenlerden olacak, sokaklarda sülfür kokusundan gecilmez

Cochabamba'yı Santa Kruz'a bağlayan yola çıktığımız zaman rahat bir soluk aldım. Galiba bu, Bolivya'nın en düzgün ana yolu. 100 kilometre kadar gittikten sonra Santa Kruz'a vardık.

Şehir, pamuklu sanayiinin ve petrol kuyularının merkezi. Civar geniş dümdüz pamuk tarlalarıyle kaplı. Yemyeşil uzanıyor.

Rehberim:

— Buraların en büyük pamuk tarlaları bunlardır, diye anlattı. O kadar ki, Peru'dan, hattâ başka yerlerden mevsim olunca buraya çalışmaya, pamuk toplamaya gelirler.

İki gün kadar kalıp Santa Kruz'u gezdik, büyük pamuk fabrikalarını, petrol araştırma merkezlerini gördük. Bir akşam rehberim:

İstersen, Brezilya sınırında bir şehir vardır, orayı da görelim dedi

Neresiymiş o? dedim.

— Puerto Suarez, dedi.

Yalnız, uzak olduğu için uçakla gidelim, dedi. Bense kara yolunu tercih ediyordum daha çok yer ve kasaba görebilecektim Sonunda trene bindik.

Tren öyle konforlu falan değil hani, birinci mevkide bile oturacak yerler tahta. Dört gun, dört gece yol aldık. Bir güneş açıyor, ardından iri kara bulutlar kaplıyor gokyüzünü, sağanak halinde yağmur yağıyor

İkinci günün sonunda rehberime:

Bolivya'da lamalar yaygın olarak ulaşımda kullanılır.

Dini bir bayramda dans eden köylüler.

— Keşke uçakla gitseydik, dedim. İnsan bu tahta sıralarda oturmaktan yoruluyor. Ben de kara yolunda bir şeyler görürüz sanmıştım.

— Ben size söylemiştim, diye güldü. İşte ormanlardan geçiyoruz, sonra yalçın dağlar. Ama vagonda sıkıldınızsa dördüncü mevkiye geçelim daha eğlencelidir orası.

— Aman dedim. Birinci mevkide tahta sıralar var, dördüncü kimbilir nasıl acaba?

— Yok canım, bakın çok eğlenceksiniz.

Kalkıp, dördüncü mevki vagona gittik; kalabalıktan koridorlardan güç ilerliyebildik. Sonra bir merdivenle vagonun damına çıktık. Aman, görülecek şeydi doğrusu: Kadın, çoluk çocuk, küme küme oturmuşlar vagonun damına, kimi çıkınını açmış bir şeyler yiyor, öbek öbek insan.

Aralarında bir yer açıp oturduk, rehberim hemen konuşmaya daldı. Bir yandan da bana tercüme ediyordu. Çoğu Brezilva'ya gidiyormuş, orada çalışacakmış. Kimi de bir suç işleyip selâmeti Brezilya'ya kaçmakta bulan yerlilermiş. Bunu da rehberim söyledi.

Bir akşam üstü Puerto Suarez'e vardık, güneş karşı dağların ardında kaybolmak üzereydi. Diyebilirim ki burası Bolivya'nın en alçak yeri, 150 metre kadar yüksekliketmiş. Ertesi gün kuzeye doğru yola çıktık.

Bu defa öğrenmiştim artık, uçakla Beni eyaletine, oradan da Trinidad şehrine gittik. Zaten Bolivya'da uçakla yolculuk daha güzel oluyor. Çok yüksek dağları aşarken insanın içi ürperiyor âdeta. Bulutlar bazan uçağın aşağısında küme küme dolanıyor.

Trinidad'da iki gün kalıp etrafı dolaştık, sonra, gene uçakla, La Paz'a döndük. Bir festival vardı, sokaklar, renk renk elbiseli kadınlar, erkeklerle doluydu. Rehberim:

— Büyük bir fiestadır bu dedi. Hattâ Peru'dan bile gelirler.

Acayip maskeler takmış adamlar, sokaklarda dolaşıyor, süslü süslü bebekleri omuzlarında taşıyan insanlar, şarkı söyleyip dans ediyorlardı.

La Paz'da bir kilisenin kapısı.

Ali İhsan Paşa'nın Bir Raporu ve Bir Mektubu

Yayınlayan: Em. Alb. İhsan ILGAR

Birinci Dünya Savaşı'nın başarılı kumandanlarından biri de Ali İhsan Sabis idi. Savaş başlamadan evvel genelkurmay harekât şubesi müdürü olarak bulunan Kurmay Yarbay Sabis, savaşın memleket hudutları etrafında dolaşması karşısında harbiye nezaretine şu raporu vermişti (1):

ORDUNUN HALİ

Osmanlı hükümeti, Balkan Harbi'nde uğradığı büyük zayiatı yerine koymaya vakit bulmadan bu seferberliği yaptığından, ordunun pek çok şeye ihtiyacı vardı. Osmanlı ordusu bugün bir taarruzi harp ve hele bir kış savaşı yapabilecek halde değildir. Çıplaklık derhal büyük tesirini gösterecek ve ordu harpten ziyade dizanteri, kolera gibi hastalıktan bitecektir. İlkbahara kadar bu durumun düzelti lebilmesi mümkündür.

HARB-İ UMUMİ'NİN BUGÜNKÜ VAZİYETİ

Harb-i Umumî'nin bugünkü haline nazaran birkaç ay içinde katî sonuca varması ve herhangi tarafın sulha talip olması muhtemel değildir. Belki, bu netice ilkbaharda alınabilecektir. Lehistan cihetinde henüz başlayan muharebenin katî bir sonuca bağlanması şüphelidir. Alman ordusunun —kışın meydana getireceği müşkülâtı artırmamak için— Kovno - Brestlitovsk - Dübno hattından ileri geçmeyeceği muhtemeldir

BU İKİ HALE GÖRE BUGÜN HARBE GİRİŞİRSEK NE OLUR?

Osmanlı hükümeti için şimdi bilfiil harbe müdahale etmek gerek heyet-i umumîye için, gerek kendi kuvvetini muhafaza için fayda değil, mazarrattır. Harbe suret-i müdahale tetkik edilirse bu, daha iyi anlaşılır.

Bugün, Romanya, Bulgaristan ve Yunanistan gibi küçük hükümetlerin bitaraflıklarını muhafaza etmeleri halinde, Osmanlı devleti, Umumî Harbe, Rusya ve İngiltere ile harp haline girmek suretiyle karışabilir.

Rusya ile harpte, Harb-i Umumî'ye en müessir müdahalenin Odesa cihetinden olacağı aşikârdır. Fakat, iltihak eden Alman gemileriyle beraber Osmanlı kuvveti, Karadeniz'de deniz hâkimiyetini muhakkak surette kurup muhafaza edecek halde değildir. Bu hususta Amiral Souchon'un raporu gerekli izahatı taşımaktadır.

Bundan başka, Odesa ve civarı, Rus deniz üslerine pek yakın ve coğrafî durumu dolayısiyle içerde bulunduğundan, Rus torpidoları ve denizaltıları her zaman deniz ulaşımını taciz edebilir. Keza, Odesa

---

(1) Harp Tarihi vesikaları arasında notunu aldığımız bu rapor, hiç bir yerde yayınlanmadı. Birinci Dünya Savaşı'nı yazacaklara genel kurmayın fikrini belirtmek yönünden faydalı olacağını umuyoruz

sahillerine çıkacak Türk birlikleri — bu kış Alman ve Avusturya kuvvetlerinin yukardaki hattı geçmiyeceğine göre — pek yalnız bir vaziyette kalacak ve her zaman üstün Ruslar tarafından perişan edilecektir. Şu halde Alman ve Avusturya ordularını cepheden Ruslar'ı sıkıştıracak ve kuvvet ayırmasına mani olacak bir vaziyette olmadıkça, Türk kuvvetlerinin bir fayda sağlamadan yok olmaları iktiza edecektir.

KAFKASYA'DAN TAARRUZ

Doğu Anadolu'daki Türk kuvvetleri yalnız başına taarruz edemezler, Kafkasya'daki Rus kuvvetleri: 181.000 muharip, 600 top, 348 makineli tüfek; 3. ordumuzun kuvveti ise: 66.000 muharip, 168 top, 44 makineli tüfekten ibarettir.

Binaenaleyh ordumuz zayıftır. Bu ordu, bugünkü vasıtaları ile kendisini durduğu yerde beslemekten acizdir. Demirvolunun azlığı dolayısiyle cephane noksanının tamamlanması ve geriden erzak gönderilmesi kabil değildir. Şu halde bunu karadan takviye ederek **stratejik bir taarruza geçmek felâketten başka bir sonuç vermez.**

Bu halde, denizden Kafkasya'nın batı sahiline asker çıkarmaktan başka çare yoktur. Bu da ancak yine Karadeniz'de üstünlüğün kurulmasına bağlıdır. Bu olmadan asker ihracı ve noksanlarının Istanbul - Batum yoluyla ikmali pek güçtür.

Rus filosunun muharebeyi kabul etmeyip limanlara kapanması ve drednotlarının tamamlanmasını beklemeleri ve bu esnada süratli ve çevik gemilerle ulaştırmamızı taciz etmesi pek mümkündür. Bu hal, bizim için pek büyük bir felâket olur. Bin türlü mahrumiyet içinde tedarik edebildiğimiz malzemeyi yüklü birkaç vapurun batırılması ne kadar müthiştir!

Bugün, karaya asker çıkarmaya muvaffak olsak bile Ruslar'ın bir drednot ikmalinden sonra donanmamızı tahrip etmesi halinde Kafkasya'daki ordumuzun ne hale gireceğini izaha hacet yoktur. Bundan başka Alman ve Avusturya kuvvetleri Brest - Litovsk hattından ileri geçmedikçe, Şimâlî Kafkasya'ya vaki olacak taarruzlarımız münferiden mağlubiyetle neticelenir. İhraçta muvaffak olsak ve deniz üstünlüğünü temin etsek bile Ruslar, batıdan birkaç kolordu getirerek bizi ezebilirler.

Deniz üstünlüğünü kurarak Kafkasya'ya taarruza karar verildiği takdirde 3. ordudan başka en az dört kolordunun o tarafa tahsisi lâzımdır: 10, 1, 4, 5.

Şu halde bu tarafta 2, 3, 6. kolordular

Ali İhsan Paşa'nın yazdığı mektubun muhatabı Sadrâzam Tal'at Paşa.

I. Dünya Savaşı sırasında Yavuz zırhlısının komutanı Amiral Souchon.

kalır ki bunlar Çatalca hattında kalmak şartıyle ancak Boğaz ve hükümet merkezini koruyabilir.

SİYASİ DURUM

Romanya ve Bulgaristan bugünkü bitaraflıklarını muhafaza ettikçe hangi tarafı ihtiyar edecekleri kestirilemez. Bilhassa Balkan'daki vaziyet tayin edilemez. Bugün bizim bu vaziyetimizle, Romanya'yı tuttuğumuz bedihidir. Romanya İttifak-ı Müselles lehine müdahale etmedikçe, bizim Kafkasya'da ciddî bir iş görmemiz gayr-ı kabildir.

Bu ihtimal ise şimdi varid değildir. İlkbaharda (2)... O zaman biz de eldeki Osmanlı kıtaatını Romanya arazisinden geçirerek birlikte harbe girişebiliriz. Yahut Romanya te'mînât-ı kaviyye verirse ilkbaharda Kafkasya'ya sefer icrası kabildir.

Biz bugün müsellah intizar vaziyetiyle Almanya ve Avusturya'ya şu faydaları temin ediyoruz: 180.000 Rus muharibini Kafkasya'da; 20.000 İngiliz'i Mısır'da tutuyoruz. Romanya, Bulgaristan ve Yunanistan'ı da intizarda bırakıyoruz. Ufak bir muvaffakiyetsizlikte bu faydaları kaybetmek ihtimalini hatırdan çıkarmamalıdır

Mısır'a sefer icrasına gelince: Kışın harbe tekmil kuvvetle girişmek muvaffak olmayınca, İngiltere ile harbe girmek doğru değildir. Çünkü hemen İtilâf-ı Müselles bize harp ilân edecektir. Mısır'ın, Hint ve Japon askeriyle takviyesi pekâlâ mümkündür.

Yalnız Mısır seferi için: bütün sahillerimizde uyanık beklemek, her türlü deniz ulaşımımızı kesmek, 3. orduyu muharebeye sokmak hiç bir suretle münasip değildir.

3. ordunun kışın münferiden Ruslar tarafından perişan edilmesi ve bu defa Ruslar'ın Kafkasya'dan, Batı Rusya'ya asker sevketmeleri muhtemeldir. Maksat, Süveyş'te nakliyat-ı bahriyeyi menetmek ise bu, hâl-i harp ihdas etmeden yapılabilir. Cenubî Afrika isyanının Hint askerinin fimâbat oraya sevkini icap ettirdiğini de hatırdan çıkarmamak lâzımdır.

Başkumandanlık vekâleti kurmaybaşkan yardımcısı Hâfız Hakkı Bey de, birinci şube müdürünün bu fikrine katılmış, Bronzar Paşa da harbin ilkbahara bırakılmasının fav-

(2) Burada birkaç kelime noksandır. Şöyle olması muhtemeldir: «İlkbaharda Romanya, İttifak-ı Müselles lehinde savaşa girerse ...»

dalı olacağı fikrini ileri sürmüştü. Hattâ, bu fikri kabul ettirmek için Berlin'e kadar da gidilmişti. Fakat Osmanlı filosu kumandanı Amiral Souchon Alman Sefarethanesi'ne çektiği bir telle, Karadeniz'deki durumu şöyle anlatıyordu:

«Rus sefain-i harbiyesinden Prut vapuruyle, Bezpakovini sisteminde üç torpido muhribi ve bir kömür gemisi, fikr-i muhasama ile Boğaz önünde dolaşıyorlardı. Yavuz, torpil gemisi olan Prut'u batırdı. Kömür gemisini zapteyledi ve bir torpido muhribini de mühim surette hasarzede eyliyerek üç zabitle, yetmiş iki er esir aldı. Yavuz, Sıvastopol'u kemâl-i muvaffakiyetle bombardıman etti.»

Başkumandan vekili, kendisine verilen bu rapordaki fikirlerle beraber değildi. Karadeniz'deki durumu öğrenir öğrenmez amirali, tebriki unutmamış ve donanmanın her ihtimale karşı savaşı terkederek Türk sahillerinin korunmasına geçmesini emretmişti.

Ali İhsan Paşa'nın kısa da olsa, Birinci Dünya Savaşı'na girmememizin doğru olacağını gösteren bu raporu ne kadar doğru çıkmıştı.

BİR MEKTUP

İkinci olarak sunacağımız vesika Ali İhsan Sabis'in Sadrâzam Tal'at Paşa'ya sunduğu 15 aralık 1916 tarihini taşıyan bir mektubudur. Bu mektupta, sınıf arkadaşı Mustafa Kemal Paşa'nın orduya çıkarıldığı halde kendisinin hâlâ kolorduda kaldığını, kendisi sınıfının birincisi olduğu halde, sınıf sonuncusu olan ve hattâ kurmay olamıyan Halil Paşa'nın kendi başına ordu kumandanı olarak geldiğini ve birçok haksızlıklara uğradığını anlatmaktadır:

Sadrâzam fahametlû devletlû
Tal'at Paşa Hazretlerine
Mâruz-ı âcizî ve hususîdir:

Mezunen İstanbul'da iken hakk-ı âcizânemde lütfen ibzal buyurulan iltifattan dolayı arzı teşekkür eylerim.

Bilahare muttâli olduğum ahvâl, bilhassa henüz liyakat ve ehliyetim gayrı kâfi olduğu halde Erkân-ı Harbiye-i Umumîye Riyasetine namzet gösterilmekliğim beni daha ziyade minnettar bıraktığından şu arizamla tekrar arz-ı şükran ve minnettarîye lüzum hissettim.

Hakk-ı âcizanemde gösterilen bu pek kıymettar teveccühlere bihakkın liyakat ve istihkak kesbetmeye çalışacağım. Hâfız Hakkı merhumun delâletiyle yakından başlayan muarefe ve iltifat-ı devletlerine doğrudan doğruya mazhariyet zamanından beri kendimde çalışmak için daha ziyade ümit ve azim hissediyorum. Bu mazhariyet ve iltifatların bir hâtıra-i nâçizî ve hissiyat-ı tazimkâranemin vesile-i tahatturu olmak üzere ve bir mahiyet-i hususiyeyi haiz olan iltifat ve teveccühat-ı fahimanelerinin verdiği cesaretle âhiren çıkarttığım resimlerden birini zât-ı fehametpenahîlerine takdim ediyorum. Lütfen kabul buyurulmasını istirham ederim.

Hiç hatıra gelmeyen bir sebep beni pek kuvvetli rabıtalarla bağlı bulunduğum 13. kolordudan ayrılmaya sevketti. Bu bapta müsaade-i fahimaneleriyle biraz izahat arzetmek istiyorum: Bu kolordu ben ilk defa olarak Kûtu'l - Amâre önünde İngilizler'in karşısında teşkil ve tensik etmiş ve ilk defa olarak Kûtu'l - Amâre'nin şarkında Sâbis meydan muharebesini kazanarak İngilizler'in Kût'ü kurtarmak ümidini kat'î surette kırmıştım. Bâdehû teakup eden birkaç meydan muharebesinde de muvaffakiyet kazanarak nihayet Kûtu'l - Amâre'deki İngilizler teslime mecburiyet hissettiler. Kûtu'l - Amâre vaziyetinin evvelâ Nureddin Bey tarafından ihdas, bâdehû Golç Paşa tarafından takviye olunduğu malûm-ı devletleridir. Halil Paşa'nın bunda hiç bir dahli ve tesiri yoktur. Kûtu'l - Amâre etrafındaki muharebatın en ruhlusu benim kolordumun bulunduğu sağ sahilde cereyan etmişti. Golç Paşa'nın Kûtu'l - Amâre'nin sukutundan bir hafta evvel vefatı Halil Paşa'nın taltif ve is'adı için bir vesile-i gayrı müterakkibe oldu. Şimdi ordu kumandanları tayininde yeniden aranmaya başlanan kıdem, o zaman asla nazarı dikkate alınmaksızın Halil Paşa, ordu kumandanı oldu. Ehliyeti olup olmadığı zannederim ki artık tamamıyle malûm olmuş olan bu zat, benim rüştiyeden beri sınıf refikim olup, erkânıharbiye mektebinden ben birincilikle ve erkânıharpilikle, o sınıf nihayetinde mümtazlıkla çıkmıştık. İlmen ona nisbetle aşikâr olan tefevvukumu en son defa bu harpte dahi muhtelif cephelerde fiilen de ispat eylediğim halde onun maiyetine girerek çalışmaktan istinkâf etmedim. Kendisinin müstakilen idare ettiği muharebeler 331 senesinde Dilman, 332 temmuzunda Revandüz ve 322 nihayetinde ve 333'te Bağdad muharebâtıdır ki, hepsi ademi muvaffakiyetle neticelenmiştir.

Esasen bir kumandana lâzım olan havassın hemen hepsinden mahrum olduğu zannederim ki mâlumdur. Gününü hoşça geçirmekten ve hiç bir şey hesap ve teemmül etmiyerek gelişigüzel yaşamaktan başka bir şey düşünmeyen bu zatın, ordu kumandanlığında istihdamı bizim için bir şîndir fikrindeyim. Bağdad, Musul ve Ker-

kuk havalisinden gelen irili ufaklı zevatın ekserisi de bunu itiraf ve tasdik ederler. İngilizler ilerlemek isterlerse bugünkü 6. ordunun Musul'u dahi terkedeceğine şuphe yoktur. İran seferinde ordu kumandanlığına tereddüp eden vazaif-i mühimmenin hemen hiç biri yapılmadığı halde bin türlü mesai ile bu noksanı telafiye çalışarak seferi muvaffakiyetle neticelendirmeye sây ettim. Bunu nazarı dikkate almıyarak beni Kirmanşah'tan Hemedan'a arzum hilâfında yürüttü. Biraz mukavemet ettimse de neticede mutavaat ettim.

Fakat Hemedan'dan da Kazvin'e yürütmek istedikleri zaman olanca metanetimle bu fikre muhalefet ve istifa edeceğimi ihsas ederek bu işin önüne geçtim. Geçen sene Bağdad önündeki muharebat başlayınca bizim Hemedan'dan vaktü zamanıyle çekilmemiz ve bu geri hareketi temin için ordu kumandanlığınca icrası lâzım istihzaratın hiç birisi yapılmadı. Hiç haberim yokken 13 şubat sabahı aldığım bir şifre ile ansızın ve hiç bir hazırlık olmaksızın İran'ı tahliye emri verildi. Allah'ın inayetiyle yine geceyi gündüze katarak çalışıp bu tehlikeyi de atlattık. Hattâ bizim Diyale'den geçmemiz için lâzım gelen köprülerden biri bile yapılmamıştı. Hânıkın'e geldiğim zaman köprü namına hiç bir şey yoktu. Bir yandan önden ve arkadan Ruslar'la İngilizler'in tazyiklarına mukavemet ederken, diğer taraftan köprü yaptırıp Diyale'nin garbına kolorduyu geçirdim. Ve Bağdat'tan karmakarışık çekilen kuvvetlerle irtibatı tesis ettim. O zamana kadar bir, iki nişanla avutulurken, artık paşa olmaklığım tensip edilmiş, fakat bu hususta da zat-ı fahâmetpenahilerinin ehemmiyetli bir surette muavenet ettiklerini bilâhare haber aldım Bundan dolayı da arz-ı teşekkürat eylerim.

İran'da iken aldığım nişanları hizmetime mukabil verdiler zannediyorum. Âhiren Istanbul'a geldiğim zaman Mehmed Ali Paşa vesaire gibi hemen hiç bir muharebeye girmemiş veya muvaffakiyet kazanamamış kumandanlarda da aynı nişanları görünce bunların teşrifat mülâhazasıyle aynı makamda bulunanlara, hizmet görsün, görmesin, alelâde verildiğine kaani oldum. Mahaza, bunların hiç biri beni çalışmaktan ve ümitvar olmaktan menetmedi. Sınıf refikim olan Mustafa Kemal Paşa, 7. Ordu kumandanı olurken benim, ikinci veya yedinci ordulardan biri ne kumandan nasbedilmekliğim mevzubahis olmuş ve fakat vazgeçilmiş olduğunu da haber aldım. Bu da bir kahve için ceye kadar beni düşündürmekten fazla tesir yapmadı. Bir gün gelir elbette hak yerini bulur diyordum. Fakat son zamanda bir aşiret şeyhi meselesinde benim tafsilât-ı muhikkame rağmen, teklifime muhalif olarak şeyh aleyhinde takibat icra-

I. Dünya Savaşı'nda güney cephesinde bir Türk birliği.

Ali İhsan Paşa'nın Talat Paşa'ya yazdığı mektubun ilk sayfasının bir kısmı

sına ve bu meselede bilhassa Halil Paşa tarafından duçar-ı muaheze olmaya artık tahammül edemiyerek istifa ettim. Ben İstanbul'da iken Almanlar, İran'daki bazı aşâire para götürmek üzere yüzbaşı Şolç namında bir Alman'ı memur etmişler. Bunun ne suretle ve nereden gideceği orduca teemmül ve ihzar olunmaksızın Şolç yola çıkmış. Ve nihayet Süleymaniye hududunu geçtikten sonra, bizim kıtaatla Ruslar'ın arasında sakin Oraman aşireti rüesasından Şeyh Kâmil'in mıntıkasında duçar-ı tecavüz ve telef olmuş Bu meseleyi Almanlar parmaklarına dolayarak Şeyh Kâmil'in derdest ve tevkifini, nihayet hapsini, divân-ı harbe sevkini ve idamını taleb ediyorlar. İstanbul'dan avdet ettiğim zaman meseleyi bu halde buldum. Bu esnada Şeyh Kâmil tesadufen bizim mıntıkadaki akrabasından birinin yanına misafir gelmiş ve kendisinden bu mesele hakkında izahat alınmak üzere kendisi, benim namıma Süleymaniye'ye misafir davet olunmuş. Almanlar misafir davet olunmuş bu şeyhin hapsini talep ediyorlar. O zaman işe müdahale ederek bunun câiz olmıyacağını ve misafir olmasa bile bize mücahedatıyle yardım eden bu şeyhin tevkifi, hudutta bir isyan tevlit edebileceğini ve aşiretin Ruslar'a iltihak edeceğini ve bundan şimdilik sarfınazar edilmesini birkaç defa yazdım Muvafakat edilmedi. Bu aralık Şeyh Kâmil, misafir bulunduğu haneden tekkeye gitmek üzere çıkıp bir daha gelmedi. Ordu kumandanı, Falkenhayn Paşa'ya Şeyh Kâmil'in misafiren davet olunduğunu yazmamış. Şimdi firar edince mesele çatallaştı. Falkenhayn, Halil Paşa'yı tekdir etti. O da bana yüklenmek istedi. Bittabi kabul etmedim. Gerek haksız muahezeden ve gerek Şeyh Kâmil aleyhinde takip olunan siyasetin, memlekete muzır olduğundan bahis ile istifa ettim. Halil Paşa, istifamı öteden beri arıyormuş gibi hemen muameleye koyarak nihayet 4. Kolordu Kumandanı Salâhaddin Bey'le becayişimiz icra edildi. Buraya geldim. Bu aralık Mustafa Kemal Paşa'nın istifası ve Fevzi Paşa'nın 7. Ordu'ya nakli hasebiyle tekrar 2. Ordu kumandanlığı inhilâl etti. Halil Paşa'ya âsi olan ben, artık mevzuubahis olamazdım. Kıdem arandı; Cevad Paşa, bâdehû uzun bir zaman tereddütten sonra, Nihad Paşa 2. Ordu Kumandanı oldular. Bu zevatın 2. Ordu Kumandanı olmalarına bir şey demem. Ancak bunların tayininde nazar-ı dikkate alınan kıdem meselesi, evvelce, Halil, bâdehû Mustafa Kemal Paşalar'ın tayinlerinde de nazarı dikkate alınsaydı, bittabi daha muvafık olurdu. Muteselli olmak için hasbıhal kabilinden arzettiğim şu maruzatı hususiyeden dolayı mazur görülmekliğimi ve samimî olan hissiyatı tazimkâranemin lütfen kabul buyurulmasını istirham ederim efendimiz

Dördüncü Kolordu Kumandanı
Mirlivâ
Ali İhsan

İtalyan Gözüyle 60 Yıl Önceki Türkiye

Yukarıdaki karikatur, İtalya'nın Bologna şehrinde Fransızca, İtalyanca ve İngilizce olarak çıkan **Le Perroquet** (Papağan) mizah dergisinden alınmıştır. 1908 Meşrutiyeti'nin ilk günlerinde Rus emperyalizmi karşısında Turkiye'nin nazik durumunu anlatmıya çalışıyor. Solda Japon, Amerikalı'ya: «Bu gördüğün ayıyı tanırım, vaktiyle onunla dans etmiştim» diyor ve 3 yıl önce

Rusya'ya karşı kazandığı savaşı ilan ediyor. Ayı şeklinde resmedilen Rusya'yı Türkiye oynatıyor. Fakat Batun bu kaşmekeş içinde asıl İngiltere İran'ı Rusya ile nüfuz bolgelerine ayır- dıktan sonra Osmanlı İmparatorlugunu da parçalara kopartmak istiyor. 1908 Türkiyesinin milletlerarası siyasette ik planda geldigini gosteren bir karikatür

Alman İmparatorunun Ölümü

Yazan : Ragıp Şevki Yeşlm

HADSİZ hesapsız bir asker yığını, önlerinde 40.000 suvari ile, toz bulutu kaldırarak Istanbul'dan çıktığı gün Bizans derin bir nefes aldı. Yeni ve muzur bir Haçlılar seferi daha başlıyordu. Alman İmparatoru Friedrich Barbarossa, Beyt-i Mukaddes'i ele geçirmek, Hıristiyan âleminin takdisini kazanmak hülyaları ile hırçın, zor, buyuk ve meçhul bir sefere çıkmıştı. İmparatoru götüren muhafız alayı, ordunun en seçme subaylarından kuruluydu. Halıç'ten geçtikten sonra, Boğaz sularını da geniş sallarla aştılar, Anadolu ovalarına doğru yola çıktılar

Görünüşte askerin gönlunde mukaddes Kudüs vardı. Fakat gözlerde parlıyan ışık yağma ile servet temini, ırza tecavüz, güzel kadına sahip olmaktı. Bu sebepten Anadolu'ya yayılırken, geçtikleri yerlerde ne canlı bir mahlûk, ne de mal kalıyordu. Köyler yağma ediliyor, kasabalar yakılıyor, en ufak mukavemet görulen yerlerde taş taş üstüne bırakılmıyordu

Bizans, bu Alman sürüsüne boyun eğmişti. Bizans imparatoru, Alman imparatorunun istediğini vermişti. Bunlar, 40 kadar rehine ve 50 kantar gümüşle, bir yığın kıymetli elbiseydı.

Haçlı ordusu, İsâ'nın yardımına inanıyorlardı. Bu sebepten herkes neşeliydi Yollarda asker şarkıları duyuluyor, at üstünde çalgılar çalınıyor, dualar okunuyordu

Fakat, İzmit'i geçip de Selçuklu topraklarına doğru girerlerken, birdenbire seferin zorlukları belirdi. Hava bozdu, kar düşmeye başladı. Yollar kapandı. Bir sabah civar dağlardan inen binlerce Türkmen, ordunun cenahlarına saldırdı, çok kısa bir çarpışma oldu ve yüzlerce Alman askerinin kanı, karları yer yer kızıla boyadı. Bu, ilk saldırı idi. Ordu durdu. İmparator tedbirler aldı ve İslâm âlemine girildiğini, bu yüzden çok dikkatli, uyanık ve atık davranılması lâzım geldiğini bildirdi

Fakat ne dikkat, ne uyanıklık, ne de atiklık, Haçlı ordusunu Türkmen darbelerinden kurtaramadı. Soğuktan sonra, açlık da başladı. Yollarına düşen köyleri bomboş buluyorlardı. Haçlı seferinin dehşetini görmuş olan köylüler, haberi alır almaz süratle dağlara çekiliyor, bütün erzaklarını da beraber götürüyorlardı

Soğuk, açlık ve nihayet Türkmen darbeleri, Alman haçlıları için cehennemi bir sıkıntı yarattı. Istanbul'dan çıkarken taşıdıkları neşeden eser kalmamıştı. Yol alınırken, her an yeni bir facia ile karşılanması beklenivordu

İçlerinde birçok maceraperestlerin, serserilerin, katillerin, merhametsiz ve zalimlerin, ikbâl hırsına kapılmış olanların doldurduğu bu muazzam ordu, Türkmenler'le, soğukla, açlıkla çarpışa çarpışa nihayet bir gün Konya önlerinde göründü.

•

Kan artık durmadan akıyordu. Anadolu steplerinde haçlı bayraklar, donuk bir renkle dalgalanıyordu. Çete harbinin bütün kurnazlıklarını kullanan Türkmenler, bazen birdenbire, topraktan biter gibi çıkıyor, kısa bir an içinde, kılıç çalıyor, Haçlılar'ı yerlere seriyor, onların toparlanmalarına bile vakit bırakmadan çekiliyorlardı.

•

Alman haçlılarının Konya'ya yaklaştıklarını her saat başı haber alan Selçuklu hükümdarı İzzeddin Kılıçarslan'ın oğlu Kutbeddin Melikşah, ordusunu süratle toplıyarak karşı çıktı. Haçlılar'a nazaran kuvveti çok azdı. Fakat onların yorgunluklarından, çektikleri eziyetlerden ve yılgınlıklarından istifade etmek istedi.

İki taraf, Konya önlerinde şiddetle çarpıştı. Haçlı askerleri, buradan sonra artık selâmete erişileceği teikini altında şiddetle dövüştü. Konya ovasındaki topraklar, İslâm ve Hıristiyan birçok yiğidin kanıyle sulandı. Ordusunun zayıfladığını gören Melikşah, acı bir hezimetten kurtulmak için mükemmel bir manevra ile kıvrıldı ve Konya'ya çekildi.

Fakat yaralarına rağmen, Alman Haçlılar'ı, Melikşah'ın peşini bırakmadı. O da süratle yürüdü ve Konya'ya girdi. Şehrin içinde amansız bir mücadele başladı. Sokaktan sokağa dövüşülüyor, evler, dükkânlar birer alev dalgası halinde yanıyordu.

Saatlerce süren bu mücadeleden sonra Melikşah babası ile beraber Konya dışına, doğuya doğru çekilirken, Haçlı ordusundan beyaz beyraklı iki süvari yetişti ve imparatorun kısa bir mektubunu getirdi. İmparator Friedrich Barbarossa kısaca.

— Bizim sizin memleketinizde gözumuz yoktur, biz ancak Beyt-i Mukaddes'in öcünü almaya geldik! diyordu.

•

Melikşah, zeki bir sultandı. Haçlılar'ın bütün bunlardan evvelkiler gibi Kudüs'e gidinceye kadar eriyeceklerini kestirdi ve imparatorla bir barışa razı oldu.

Barış kolayca elde edilmişti. İmparator, Melikşah'a hediyelerle gönderdiği elçileri vasıtasıyle yeni bir ricada bulundu: Sefer devam ediyor, yolları ordudan kimse bilmiyordu. Bu yüzden kılavuza ihtiyacı vardı.

Melikşah, kendi hükümdarlığını çok gören Selçuklular'dan 25 kişi seçti, böylece bu tehlikeli unsurları kolaylıkla bertaraf edeceğini ümit etti. Bunları kılavuz olarak, Alman Haçlıları'nın önüne kattı.

Friedrich'in ordusu yeniden yollara düştü. Yine sıkıntı eksik değildi, yine Türkmenler sarkıntılık yapıyorlardı. Fakat en büyük mesafe katedilmiş sayılıyordu. Bir Ermeni ülkesi olarak ilân edilmiş olan Tarsus'a geldikleri, Ermeni kralı Levon tarafından karşılandıkları zaman, Haçlılar ordusunda büyük bir sevinç baş gösterdi. Kudüs'e ulaşmış gibi şenlik yapıyorlardı. İstanbul'dan çıkarken tutturdukları şarkılarına yine başlamışlardı. Ermeni kralının büyük ziyafeti, orduyu ilâhî bir coşkunluk içinde bıraktı. Kralın bol erzak vermesi ayrı bir sevinç doğurdu.

Ordu Tarsus ırmağı boyunda konaklamıştı. İlkbahar başlıyordu. Bu sebepten, o toprakların mevsimi, havayı ısıtmıştı. İmparator bir gün ordusunun ırmağı aşacak noktalarını ararken, sazlıkla dolu bir yerde yıkanmak arzusuna kapıldı. Maiyet erkânı önünde soyundu. Suya girdi. Aylardan beri su yüzü görmeyen vücudunun rehaveti ile Friedrich Barbarossa geniş bir haz içinde suda yüzerken, birdenbire bir batak içine gömüldü. Çırpındı, batıp çıktı. İmparatorluk maiyet erkânının dehşetle açılan gözleri önünde ve feci bir şekilde boğuldu.

•

Bu ölüm, imparatorun etrafında toplanmış olan Haçlılar çemberinin kopmasına, dağılmasına sebep oldu. Friedrich, Hıristiyan âlemi içinde yapacağı büyük tesirle Avrupa hâkimiyetini tasavvur ediyordu. Kendisi ölünce, ideali de çöktü ve ordusu içinde ikilik, hattâ üçlük yer aldı. Vasiyeti üzerine yanında beraber getirdiği küçük oğlu kral ilân edildi. Halbuki orduda imparatorun büyük oğlu, yani hakikî veliaht taraftarları vardı. Bunlar, geri dönmek üzere ayrıldılar. Bir başka grup Almanya'ya avdet fikrinde idi. Onlar da gemilere bindiler, Akdeniz'e açıldılar. Fakat hiç biri Akdeniz'in fırtınalarından kurtulamadı. Üçüncü grup elbiselerini atarak, sadece demir zırhlar içinde kalarak, perişan, yarı aç, bitkin bir halde, Türkler tarafından hırpalana hırpalana Antakya kalesine kadar gidebildiler.

Bir Müsteşrikin Ardından

Yazan : Edibe Dolu

Üniversite müsteşrik Jan Rypka'nın olumunü tesadüfen öğrendim. Edebiyat Fakültesi profesörlerinden Dr. Ali Nihad Tarlan'ın sık sık tekrarladığı bir edebiyat sohbetine katılmıştım. Profesöre o gün Çekoslovakya İlim ve Sanat Akademisi'nden, kenarı matem işaretli bir mektup gelmişti. Bu, Jan Rypka'nın ölüm haberiydi.

Aradan kısa bir süre geçtikten sonra Dr. Tarlan ile bir özel konuşmamızda konumuz yine o gün gelen bu mektuba ve Jan Rypka'ya yöneldi. Onun hakkında daha fazla bilgi almak istedim. Bu haberin neden özellikle kendisine bildirildiğini sordum.

— Bence Jan Rypka, tanıdığım Batılı müsteşriklerin en dürüst, en yüksek ilmî çalışma değeri olanlarındandır. Kendisini 1921'de tanımıştım. Ben darülfununda veya şimdiki adıyla üniversitede doktoramı hazırlıyordum. Prof. Rypka'yı da Çekoslovak hükümeti, «eylemsiz doçent» unvanıyle Doğu dillerini yerinde tetkik için Istanbul'a yollamıştı. O zamanlar darülfunun emini (rektör) olan Dr. Neşet Ömer Bey beni kendisine tavsiye etmiş İşte ilk karşılaşmamız böyle oldu, dedi. Eski günleri hatırlamak ister gibi bir süre düşündükten sonra:

— Istanbul'a gelirken aslı Viyana Kütüphanesi'nde bulunan XVIII. yüzyıl Türk şairlerinden Seyyid Vehbî'nin «Sûrnâmesi» nin fotokopilerini de beraber getirmişti. Bu kitabın edebî yönden incelemesini beraber yapıyorduk. İki yıl kadar kaldığı Istanbul'da dostluğumuz gördüğünüz gibi, günün birinde ölümünü bana özel olarak bildirilecek kadar ilerlemişti, diye ekledi.

47 YIL SONRA

Prof. Tarlan, bir ara masasının gözünde itinayla sakladığı kırmızı kaplı iki tane defter çıkardı ve:

— Size Prof. Rypka'nın ilim anlayışı ve dürüstlüğüne neden hayran olduğumu bir örnekle izah etmek isterim. 1934 yılında İran'da Firdevsî için bir anma töreni hazırlanmıştı. Türkiye'den Prof. Fuad Köprülü ile ben, Çekoslovakya'dan da Dr. Rypka katılmıştık. Meşhed'e giderken bir ara Sebzevâr'da bir yemeğe davet edildik. Yemek sırasında davet sahibi ayağa kalkıp, «Mihin müsteşrik-i Çekoslovakî» diye Rypka'ya hitap edince, o hemen yerinden kalktı ve beni işaret ederek, «Hayır, hocam burada dururken benden söze başlayamazsınız» diye itiraz etti. Bunu asla unutamam.

Profesör daha sonra da elindeki defterleri göstererek:

— Istanbul'a geldiği zaman «Sûrnâme»den başka Bâkî ve Sâbit üzerinde de çalışıyordu. O zamanlar ben de Bâkî ile Hâfız'ın insan ve tabiat güzellikleri hakkında yazdıklarını kıyaslamak için bu defteri hazırlamıştım. Yani insan veya tabiatın bir tarafını alıp iki üstadın bu hususta neler yazmış olduklarını karşılaştırıyordum. Rypka bu defterlerimi ödünç olarak aldı ve gitti. Kendisiyle mektuplaşmamıza rağmen defterlerden hiç bahsetmiyorduk. Ölümünden kısa bir süre evvel, bir gün fakültedeki odamda otururken postacı bu defterleri getirdi.

Aradan yarım asra yakın bir zaman geçtiği halde, unutmamış, defterlerimi bana yollamıştı.

RYPKA KİMDİR?

Jan Rypka, 28 mayıs 1886'da Çekoslovakya'da doğmuştur. Eğitimini tamamladıktan sonra, Doğu dilleri üzerinde çalışmaya başlamış, 1910'da Viyana Üniversitesi'nde felsefe doktoru olmuş, 1925'te Prag'daki Charles Üniversitesi Türkoloji ve İranoloji kürsüsüne uzman olarak girmiştir. Beş yıl içinde profesörlüğe yükselen Dr. Rypka, bir ara aynı üniversitede dekanlık da etmiştir.

Metodik çalışması yüzünden kendisine müsteşrikler arasında önemli bir yer sağlamıştır. Bu alanda pek çok eser yazdığı gibi, onun hakkında da Çekoslovakya'nın dışında bile yazılar yazılmıştır. Bunlardan başka 9 mayıs 1966'da 80'inci doğum gününü kutlamak için hazırlanan tören dolayısiyle yayınlanan bir kitapta Avrupa, Asya ve Amerika'dan 34 ilim adamının Jan Rypka hakkında yazıları çıkmıştır.

Türk ve İran edebiyatları hakkında birkaç eseri bulunan Rypka'nın en ünlü eseri hiç şüphesiz, bir grup yardımcısıyla birlikte hazırladığı «İran ve Tacik Edebiyatı Tarihi» dir. Eser iki defa Çekoslovakya'da basıldıktan sonra Leipzig'de Almanca tercümesi de yayınlanmıştır. Sekseninci yılını kutlama hazırlıkları zamanında İngilizce, Rusca ve Lehçe nüshaları da yayınlanmaktaydı.

UNVANLARI

Prof. Jan Rypka, dünyanın çeşitli ülkelerinden çeşitli unvanlarla taltif edilen ender ilim adamlarından birisidir. 1940 yılında edebiyat alanında İran'ın en ünlü ödüllerinden «Firdevsî Madalyası» nı kazanırken, kendi yurdunda da, en yüksek ilim müessesesi olan «Çekoslovakya İlim ve Sanat Akademisi» üyeliğine seçiliyordu.

1946'da Paris'te «Légion d'Honneur» e lâyık görülmüştür. Daha sonraki yıllar kendisine Varşova, Sorbonne ve Tahran üniversitelerinden de fahrî doktorluk pâyesi verilmiştir.

1962 yılında Türk Tarih Kurumu, «Jan Rypka 75 Yaşında» isimli bir kitap yayınlamış, bir yıl sonra, 1963'te de profesör, Kurum'un fahrî üyesi yapılmıştır. Aynı yıl İran Millî Eğitim Bakanlığı, Dr. Rypka' ya, başka bir ödül, «Dâniş» armağanını vermiştir.

Bütün bu unvan ve madalyalar arasında hiç şüphesiz, sekseninci yıldönümünde üyesi bulunduğu Çekoslovakya Akademisi'nin verdiği «Fahrî Üyelik Altın Madalyası» onun için çok etkileyici olmuştur.

HATIRALAR

Prof. Tarlan ile bu ünlü müsteşrikin ilmî değeri hakkında uzun uzun konuştuktan sonra onunla ilgili bir hatırasını nakletmesini rica ettim.

— Prof. Rypka Istanbul'a geldiği zaman Latince, Fransızca, Almanca ile doğu dillerinden Türkçe, Farsça ve Arapça biliyordu. Türkçe'yi daha çok kendi kendisine kitaplardan öğrenmişti. Bir gün bize gelmişti. Ayrılacağı sırada yağmurun yağdığını gördük. Dostum ciddî ciddî bana; «Siz hiç üzülmeyiniz efendim. Ben şimdi alâ cenâhi'l-isti'câl gideceğim» dedi. Bunu çok tabiî söylemişti. Ben güldüm. Şa-

Prof. Rypka'nın Ali Nihad Bey'e verdiği resmi. Tarih: 8.11.1924

şırdı. Nezaketle; «Ben şimdi koşa koşa gideceğim» denir diye düzelttim. Hiç bozulmadan; «Ben şimdi koşşa koşşa gideceğim» diye tekrarladı.

METİNLER ŞERHİ

Prof. Dr. Ali Nihad Tarlan daha sonra şu hâtırayı nakletti:

— Rypka'ya ait hatıralarım o kadar çok ki, hangisini anlatayım? Bize uymayan bir çalışması vardı. Her konuyu fişliyordu. O zamanlar dilimizi iyi bildiği halde edebiyatımıza tam vâkıf değildi. Bâkî üzerinde çalışırken, ben şairin beyitlerinin birden fazla şerhini yapardım. O bunu anlayamaz ve bana inanmazdı. Yine böyle bir çalışmamızda fişlerini alıp bu beyitleri zamanın ünlü bir edebiyat tarihçisine götürüp sormasını tavsiye ettim. Gitmiş, suallerini sormuş. Edebiyat tarihçimiz önce, bu sualleri neden bana yöneltmediğini sormuş. O kendisinin cevaplamasında ısrar edince, şerhe başlamış. O da benim gibi bir beyte çeşitli mânalar verince, Prof. Rypka bana hak vermiş ve böylece Türk edebiyatının inceliklerini daha iyi kavramıştı.

Daha sonra, Prof. Tarlan'ın meslek hayatının 47. yılı kutlanırken yayınlanan bir kitaptaki Dr. Rypka'nın yazısını gösterdi. Bu yazıda Istanbul'a nasıl geldiğini, Dr. Tarlan ile nasıl tanıştığını belirtikten sonra:

«XVIII. asır şairlerinden Seyyid Vehbî'nin bu harikulâde eseri, aslında Istanbul'daki ikametinin asıl sebebi idi. Nihad Bey ile yaptığım dersleri sanki dünmüş gibi hatırlıyorum,» diyor ve şöyle devam ediyordu:

«Şimdi en mühim noktaya geldik. Viyana Üniversitesi'ndeki tahsilim sırasında birçok Arap, Türk ve İran klasiğini okumuştum. Bunların okunması benim için yeni bir şey değildi. Zaten her dersten evvel ciddiyetle hazırlanır bu suretle mevzua yabancı kalmazdım. Fakat bu defa mevzuun bütün manâsını ve bütün güzelliğini kavramaya muvaffak oldum. Nihad Bey benim gözlerimi açmıştı» diye devam ediyor. Yazının başka bir yerinde de:

«Kendisine karşı büyük hayranlık besliyorum. Çünkü eski Türk ve İran şiirlerini okumak güç iştir. Ve pek az kimse buna muktedirdir. Birlikte Bâkî'yi okurken her mısra için ne kadar çeşitli manâlar veriyordu. Şapkasının içinden yüzlerce eşya çıkaran hokkabaz gibi... kendisine hürmetim sonsuzdur» diye yazıyor.

Prof. Tarlan'ın yanından ayrılırken Türk edebiyat ve dilinin gerçek bir dostunu, gerçekten onu anlayan bir ilim adamını kaybetmiş olduğunu çok daha iyi anlamıştım.

Yıl 1934, soldan itibaren: Prof. Fuad Köprülü, Dr. Rypka, Dr. Ali Nihad (Tarlan) Hayyam'ın kabrinde.

İngilizler Dunkerque'den Nasıl Çekildi?

Yazan : Sir Henry Pownall
Çeviren : Gündoğdu Oyrakoğlu

HATIRA defterimde, 10 mayıs 1944 tarihini taşıyan şöyle bir kayıt var: «Bugün sabahleyin, saat 4.40'da, uzaklarda patlayan bir sürü bomba ve uçaksavar topu ateşinin sesi ile uyandım.»

Batı'da artık savaş başlamıştı.

Az sonra, bize, İngiliz seferî kuvvetinin, Belçika'ya girmesi emri verildi. Aylardır bekleyip duruyorduk. En evvel görev almış, dört muharip tümenimiz, güz başlarında Fransa'ya geçmiş ve Fransız sınırında, Lille civarındaki bir savunma kesimine yerleşmişti. Kış boyunca da devamlı takviyeler aldık. Bu suretle, mayısta kadroları henüz tamamlanmamış, üç anavatan tümeni ile birlikte kuvvetimiz on tümene yükselmişti. Bu üç tümen, gerektiği şekilde eğitim görmüş değildi. Fransa'ya kazma, kürek ve buldozerlerle iş görmek üzere gönderilmişler; sonraları da muharebe hattına sürülmüşlerdi.

General Lord Gord'un emrinde bulunan İngiliz seferî kuvvetlerinin, — sonraları görevini General Weygand'a devreden — Fransız kumandanı General Gamelin'e bağlı olduğunu da söylemeden geçmemeliyim. Fakat, bizim en yakın amirimiz General Georges idi. Kendisine karşı sonsuz bir bağlılığımız vardı. Bizim tam karşımızda, Belçika uzanıyordu. Fakat, bu devlet, o sırada müttefikimiz değildi. Bazı siyasî sebepler dolayısıyle, bizim, Belçika ordusu ile kendiliğimizden hiç bir şekilde temasta bulunmamıza müsaade edilmemişti. Bu husus, sonraları çok kötü tersliklere yol açtı.

İşte tam 10 mayısta, öncü tümenlerimiz — 100 kilometrelik bir yürüyüş yaparak — Fransız sınırından, Brüksel'in doğusundaki Dyle ırmağına doğru ilerlediler. Alman hava kuvveti, — kısmen başka taraflarda meşgul edilmesi, kısmen de elimizdeki avcı filolarının işe karışması sebebiyle — bizimle çatışmaktan çekindi. Serbest serbest ve neşe içerisinde ilerledik. Fakat, Alman ordusunun kuvveti ve hareket kabiliyeti hakkında da yanlış bir kanaate sahip değildik.

Almanlar gelmeden üç gün önce Dyle ırmağını tutmuştuk. Arkasından kötü haberler almaya başladık. Düşman hücumunun esas ağırlığı, Dokuzuncu Fransız Ordusu üzerine yüklenmişti. Almanlar cepheyi çoktan yarmışlardı ve Fransa topraklarına dalmaktaydılar. Uzağımızda cereyan eden bu muharebe üzerinde — hava kuvvetlerimizle yardımdan başka — hiç bir etkimiz olamazdı. Fransa'daki hava kuvvetimiz de kabarık bir sayıda değildi. Vatanımızdan takviye almışsa da, o

Dunkerque sahillerinde İngiltere'ye geçirilmelerini bekleyen İngiliz ve Fransız askerleri.

da süratle erimişti. Kraliyet Hava Kuvvetleri, Almanlar'ın ilerlemelerini durdurmak veya hiç olmazsa geciktirmek için bütün kuvvet ve gücünü harcadı. Birçok kahramanlık olayları oldu. Dehşetli kayıp vardı. 11 mayısta, sekiz hafif bombardıman uçağımız, düşman yürüyüş kollarından birine karşı hücuma geçti. Bir tanesi, çok fena hasara uğramış durumda geri döndü. Bir başka uçağın mecburi iniş yaptığını bildirdi. Diğer altısından haber alınamadı. Kraliyet Hava Kuvvetleri, Müttefik ordularına yardım için, şüphesiz ki elinden gelen gayreti gösteriyordu.

MÜLTECİ KALABALIĞI

Birkaç gün sonra, tekrar sınıra doğru çekilmek için emir aldık. Yolları dolduran mülteciler, acınacak bir durumdaydılar. Alman ordusunun elinden kurtulmak için, çoğu yaya olan binlerce mülteci yurtlarından uzaklaşıyorlardı. Üzerinde, ipe dizilmiş, ufak tefek bir iki eşyanın sallanıp durduğu, içersinde de bir bebek bulunan bir çocuk arabasını sürmekte olan çok yaşlı bir kadını hâlâ hatırlarım. Az sonra biri, Almanlar geliyor diye Lille'i terk eden, öbürü de yiyecek bir şey bulmak ümidiyle Lille'e hücum eden iki mülteci kalabalığı karşılaştı. Mültecilerle hıncahınç dolu olan yolda, birliklerin hareketi son derece zor oluyordu. Sonraları bu iş daha da zorlaştı.

Almanlar süratle hareket ediyorlardı. Tam arkamızda kıyı kesimindeki sağ kanadımız tehlikeli bir duruma düşmüştü. Motorlu araçlarla yapılan modern harp, hayret edilecek süratle bir gelişme gösteriyordu.

İşte, 19 mayısta, — solumuzda Belçikalılar olduğu halde — gene Fransız sınırı civarında idik. Sağımızda, Birinci Fransız Ordusu; fakat daha ötede, Almanlar tarafından doldurulan kocaman bir gedik vardı. General Weygand'ın planı, buradaki Almanlar'a kuzeyden ve güneyden aynı anda yüklenerek, onları ikiye bölmekti. Fakat bu teşebbüs sonuç vermedi. Lord Gord, Weygand planının başarı sağlaması için elinden geleni yaptı. Fakat, bu işin başarı ile sona ereceğinden şüphe ediyordu. Sonuç ümit edildiği gibi çıkmazsa, ne yapmak gerektiğini de hesaba kattı. Böylece, onun emri ile 19 mayısta, harbiye bakanlığı ile konuşmak üzere Londra'ya telefon ederek, kendimize dair haberler verdim. Dunkerque'e doğru çekilme çareleri aradığımızı söyledim.

KOMUTANLARDAKİ TEREDDÜT

Lord Gord'un daha sonraki bir hareketi, Arras adını alan bir yerde muharebeye yol açtı. Burada, güney kesimine doğru hücuma geçilmesi için verdiği emir, az çok başarı sağladı. 400 esir aldık. Fakat durum birden değişti. Birliklerimiz geri çekilmek zorunda kaldılar. Bunu yapmakla büyük bir başarı elde etmiş olmadığımız anlaşılıyordu. Almanlar, kuvvetimizi gözlerinde çok fazla büyütmüşler ve epey-

ce telaşa düşmüşlerdi. Alman zırhlı tümenlerinden birinin kumandanı çok büyük bir tehlike atlattı. Onun yanında bulunan bir subay öldürüldü. Kendisi de az daha, bir Fransız süvarisi tarafından esir alınıyordu. Ama ne yazık ki sonradan kurtuldu. Bu kumandanın adı Rommel'di.

Hâlâ da Weygand planı peşinde koşan Lord Gord, iki İngiliz ve üç Fransız tümeni ile birlikte, güney yönünde bir hücumda bulunmayı tasarlıyordu. Fakat o sırada Belçika cephesinde, işler kötüye gitmekte idi. İngilizler'in solundaki 2. kolorduya kumanda eden General Brooke, Belçikalılar kuzeye doğru püskürtüldükleri takdirde, sağımızda olduğu gibi, solumuzda da tehlikeli bir açıklık meydana gelir kuşkusu içindeydi. Mayısın 25. günü akşamı saat altıda Lord Gord'un, bana şöyle dediğini hatırlarım: «Henry, içimde bir tereddüt uyandı. Galiba, şu güney kesimine yapacağımız hücumdan vazgeçerek, 5. ve 50. tümenleri de 2. kolordunun soluna yerleştirmemiz gerekiyor.» Verdiği emirlerle hâlâ da onun Weygand planının icaplarına uymayı tasarladığı farkediliyordu. Fakat sonradan bu planı bırakıp, sorumluluğu üzerine almak hususundaki kararı İngiliz seferî kuvvetlerini kurtarmış oldu.

O ana kadar, bizim için başlıca endişe kaynağı olan, güney cephemizdeki Alman zırhlı tümeninin, bir müddet için, olduğu yerde çivilendiğinin farkındaydık. Her ikisi de birer avuç muhafız kuvveti tarafından, ümitsizce savunulmakta olan Calais ve Boulogne ele geçirilmişti. Almanlar, uçtaki birliklerimizin bile ancak kırk mil uzaklıkta bulundukları Dunkerque'ten olsa olsa 35 km. mesafede idiler.

ÖLÜM-KALIM SAVAŞLARI

Lord Gord o zaman Fransız Kumandanı General Blanchard ile birlikte, denize doğru müşterek bir çekilme yapmayı tasarladı. Elimizde, Lille'in doğu kesiminden, zamanında geri çekilmiş dört tümen vardı. Fakat, bunlar 2. İngiliz tümeni ile

Denizin içinde yürüyerek kurtarıcı gemiye varmaya çalışan İngiliz askerleri.

birlikte takdire değer derecede emsalsiz bir savunmada bulundular.

Geri çekilen tümenlerimizden birine General Montgomery, öbürüne de General Alexander kumanda ediyordu. Birçok Fransız birlikleri, birkaç gün etrafı heyecana verecek şekilde, çok yiğitçe bir savunmada bulunduktan sonra Lille'de çevrilmişlerdi. Artık, hep birlikte Dunkerque'e doğru hareket halinde idik. General Brooke'un kolordusu, Belçikalılar'ın çekilmesi ile tehlikeli bir duruma düşen sol cenahımızı korumak için, neticesi ümit verici olmayan bir muharebeyi göze aldı. Düşmanı bizden uzak tuttular.

28 mayısta La Panne'a ulaştık. Sahili görür görmez hayalimden neler geçtiğini iyi hatırlarım. Orada, bizimkilerden fazla kimse yoktu. Çünkü, geri dönebilmek için hâlâ vuruşuyorlardı. Sahil bomboştu. Deniz de öyle... Açıkta yalnız birkaç gemi vardı. Donanmanın yapacağı geniş çaptaki boşaltma hareketi, henüz olur şekle girmemişti. Pek büyük sayıda bir kuvveti buradan çekebileceğimize hiç aklım yatmıyordu. Ama Dunkerque'te işe yarar durumda bir liman vardı. Hakikaten de, netice itibariyle buradan, sahillerdekinin tam iki mislinden fazla bir kuvveti geri çektik. Köprübaşı savunması General Adam tarafından, Fransızlar'la birlikte planlandı. İç tarafa nakliyat yapılmaması için emir yayınlandı. Orada pek az İngiliz bulunmasına rağmen, işler gene de istenilenden daha iyi gidiyordu.

Zamanla asker ve mülteci sayısının artması ile kalabalık daha perişan bir durum arzetmeye başladı. Vasıtaları geçirtmemek için, yola bir buldozer yerleştirildi. Alman hava kuvveti boşaltma hareketine mani olmak istedi. Kraliyet Hava Kuvvetleri'nin devamlı gayreti sayesinde — bu perişanlığa rağmen — Almanlar, hayret edilecek kadar az bir başarı elde ettiler.

Binme emrini aldığım zaman, birkaç gemi daha gelmiş bulunuyordu. Küçük bir kayığa binerek, bizim için paha biçilmez kıymette olan bir gezi vapuruna doğru yollandım. Kürek çekmekte olan iki gemici o kadar bitkin bir durumda idi ki, bu işi yarıda bırakmak zorunda kaldılar. Seferimizi, yaverim ve halen Parlamento Koloniler Müsteşarı Lord Munster'den ibaret bulunan kayık mürettebatı ile tamamladık. Mücadeleye devam eden, fakat geriye çekilebilmelerine imkân kalmayan birkaç bin Fransız askerinin desteği sayesinde, boşaltma ta haziranın dördüne kadar devam etti. Dunkerque'ten sonra, Som ırmağının güneyinde daha geniş çapta çarpışmalar oldu. Buradaki birliklerimiz, birinci zırhlı tümen ile 51. İskoç Yaylası tümeninden ibaretti. Beriki ne ya-

Almanlar nihayet Dunkerque'e girdikleri zaman sahili bu halde buldular. Ölülerden başka İngiliz askeri kalmamıştı.

Tahliye sırasında Müttefikler'in birçok gemisi battı. İşte Bourrasque, içindeki 600 kişiyle beraber sulara gömülüyor.

zık ki — diğer birliklerle irtibatının kesilmesi yüzünden — St. Valery'de teslim olmak zorunda kaldı.

LORD GORD'UN TABİATI

Geniş çapta gayret isteyen bir sorumluluğu gerektiren üç haftaya ait müşahademe dayarak, Lord Gord'un tabiatı hakkında bazı şeyler söylemek isterim. O, esasında bir kumandan için lâzım olduğu derecede iyimserdi. Savunmadan daha çok saldırma arzusu duyuyordu. Fakat, bir savunma muharebesi ve uzun bir ricat yapmak zorunda kalmıştı.

Sonraları epeyce mücadeleler yaptık. Hiç bir zaman da askerliğimize yakışmıyacak şekilde bir bozguna uğramadık. Size hasmımızın görüşüne uygun bir örnek vereyim. Binbaşı Ellis'in, Almanlar tarafından hazırlanmış bir rapordan aktardığı birkaç cümleye, hele bir gözatınız. Bu raporda, «İngiliz askeri çok mükemmel bir beden kabiliyetine sahipti. Her çileye, inanılmaz bir sabırla göğüs gererdi. Muharebede maruz kaldığı zorluklardan şikâyet etmezdi. İngiliz, metin ve azimkârdı. İngiltere'nin en sonunda üstün geleceğine dair sarsılmaz bir imanı vardı,» denilmektedir.

DUNKERQUE CEHENNEMİ

Dunkerque mayıs ayında bir cehennem manzarası almıştı. Hele ayın 25'inden itibaren şehre girmek hemen hemen imkânsızlaşmıştı, çünkü koca şehir alev alev yanıyordu. Tam bir cehennem manzarası hakimdi etrafa. Petrol depoları şiddetli gürültülerle patlayarak yanıyor, rıhtımda tutuşan antrepolar, bu kesimlere sokulmayı imkânsız hale getiriyordu. Müttefiklerin kaybı günden güne artıyordu. 27 mayısta şehrin bombardımanı daha da dayanılmaz bir hal aldı. O gün sabahın 7'sinde başlayan bombardıman hiç kesintisiz olarak 21'e kadar devam etti. Bombardıman uçakları 30-40'lık filolar halinde dalga dalga geliyordu. Almanlar'ın niyeti Goering'in dediği gibi, o kesimdeki Müttefik ordusunu, kara ordusunun müdahalesine lüzum kalmadan havadan imha etmekti. Yalnız 27 mayıs günü şehre 15.000 adet bomba atıldığını söylemek, durumun dehşeti hakkında bir fikir vermeye kâfidir sanırım. Bütün bunlara rağmen İngilizler'in çekilmesi kesintisiz devam ediyordu.

Fransızlar'ın fedakârca yardımları, sivil halkın ellerinden geleni esirgememesi sayesinde 338.000 kişi 9 gün içinde İngiltere'ye geçirildi.

Bizans Devrinde Istanbul Sokakları

Yazan: Nâzım YÜCELT

İSTANBUL, geniş Bizans İmparatorluğunun merkezi, siyasî ve idarî, dinî ve iktisadî, edebî bir sanat merkeziydi.

Şehrin kuşbakışı görünüşünde genellikle kilise ve manastırların kubbeleri, daracık sokaklar, taş binalar ve imparatorun büyük sarayı göze çarpardı.

Geceleri sokaklar tamamen karanlıktı. Karanlıktan faydalanan hırsızlar faaliyete geçerlerdi.

Ayasofya meydanından Çemberlitaş'a kadar uzayan çarşı mahallesinde; kuyumcular para değiştirirler ve dükkânlarda et, tuzlu balık, un, peynir, sebze, yağ, tereyağı ve bal; saray önündeki esans mağazalarında her türlü esans satılırdı. Bu caddeye (Mese) caddesi derlerdi. Burası Bizans anayolunun başlangıcı idi. Çemberlitaş'tan Beyazıt'a (Tavros meydanı) kadar uzayan caddede ise ipekliler, her türlü kumaş satılırdı. Bundan başka, bugünkü Kapalıçarşı'nın Bedesten denilen yerinde kandil mağazaları vardı. Beyazıt'tan Şehzâdebaşı'na kadar uzayan caddede ise, hükümetin sıkı kontrolu altında koyun, domuz, beygir; Haliç kıyılarında balık satılırdı.

Şehzâdebaşı'ndan bir yol Fatih'e, bir yol da Aksaray'a inerdi. Fatih ve Aksaray'dan sur kapılarına yollar uzanır ve ana caddeye mahalle aralarından dar sokaklar bağlanırdı. Çemberlitaş ile Beyazıt arasındaki yola «Ekmekçiler», Beyazıt'tan Şehzâdebaşı'na doğru giden caddeye «Filadelfiyum» denirdi.

Bizans caddelerinde sıralanan dükkânların önlerinde revaklar vardı. Bilhassa Çemberlitaş (Kostantin meydanı) etrafındaki revaklar şöhret kazanmıştı.

Çemberlitaş, Roma İmparatoru Konstantin tarafından diktirilmişti, inşa halinde iken bu anıtın temeline kutsal haç ve anıtın üstüne de bu imparatorun heykeli konmuştu. Önünden geçenler şapkalarını çıkarır, saygıyle eğilirmiş.

Bizans'ta marangozluk, çilingirlik, ressamlık ve mermer yontma sanatı da ehemmiyet kazanmıştı.

Istanbul'un dar sokaklarında kâgir evler sıralanmıştı. Evler, nâdiren iki veya üç kattan fazla olurdu. Her kat birbiri üstüne cumbalarla dışarıya taşkın bulunurdu.

Pencereler dörtgen veya yukarı kısımları yarım daire şeklinde olurdu. Odalar 4.50×6 metre genişliğinde olur, sofa üstüne açılır ve bu sofaya bir koridorla girilirdi. Pencere ve sokak kapılarının kanatları demirdendi. Üzerlerine iri başlı çiviler mıhlanmıştı. Zengin evlerinin kapıları oymalı olur. Bazı evlerde iç kapı yerine perde kullanılırdı.

BİZANS'TA YABANCILAR

Bizans'ta yabancılar da vardı. Bugünkü Yenicami'den itibaren Tahtakale'ye kadar olan semtte Venedikliler, Yenicami'den Bahçekapı'ya kadar olan yerde de Cenevizliler otururlardı. Gerek Venedikliler'in, gerekse Cenevizliler'in mahalleleri surlarla Bizanslılar'dan ayrılmıştı. Cenevizliler ticaret eşyaları için bir takım antrepolar inşa etmişlerdi.

Istanbul'a gelen gemiciler, Kadırga limanına veya Langa körfezine yanaşırlardı. Langa körfezi bugün doldurulmuş durumdadır.

Haliç kıyılarında bütün gün boyunca kozmopolit bir kalabalık göze çarpardı. Kemer burunlu, kalın kirpiklerinin altında badem gözlü ve sivri sakallı, omuzlarına dökülmüş uzun siyah saçlı Mezopotamyalı tüccarlar, zincirden kemer bağlamış olan traşlı, kirli Suriyeli ve Mısırlı, İranlı ve Bulgarlar'la, aşağı doğru sarkmış uzun bıyıklı ve mavi gözlü, yassı burunlu kürklü Rus, Hazer, Peçenek, İspan-

Bizans Devrinde Istanbul Sokakları

Yazan: Nâzım YÜCELT

İSTANBUL, geniş Bizans İmparatorluğunun merkezi, siyasî ve idarî, dinî ve iktisadî, edebî bir sanat merkeziydi.

Şehrin kuşbakışı görüntüşünde genellikle kilise ve manastırların kubbeleri, daracık sokaklar, taş binalar ve imparatorun büyük sarayı göze çarpardı.

Geceleri sokaklar tamamen karanlıktı. Karanlıktan faydalanan hırsızlar faaliyete geçerlerdi.

Ayasofya meydanından Çemberlitaş'a kadar uzayan çarşı mahallesinde; kuyumcular para değiştirirler ve dükkânlarda et, tuzlu balık, un, peynir, sebze, yağ, tereyağı ve bal; saray önündeki esans mağazalarında her türlü esans satılırdı. Bu caddeye (Mese) caddesi derlerdi. Burası Bizans anayolunun başlangıcı idi. Çemberlitaş'tan Beyazıt'a (Tavros meydanı) kadar uzayan caddede ise ipekliler, her türlü kumaş satılırdı. Bundan başka, bugünkü Kapalıçarşı'nın Bedesten denilen yerinde kandil mağazaları vardı. Beyazıt'tan Şehzâdebaşı'na kadar uzayan caddede ise, hükümetin sıkı kontrolu altında koyun, domuz, beygir; Haliç kıyılarında balık satılırdı.

Şehzâdebaşı'ndan bir yol Fatih'e, bir yol da Aksaray'a inerdi. Fatih ve Aksaray'dan sur kapılarına yollar uzanır ve ana caddeye mahalle aralarından dar sokaklar bağlanırdı. Çemberlitaş ile Beyazıt arasındaki yola «Ekmekçiler», Beyazıt'tan Şehzâdebaşı'na doğru giden caddeye «Filadelfiyum» denirdi.

Bizans caddelerinde sıralanan dükkânların önlerinde revaklar vardı. Bilhassa Çemberlitaş (Kostantin meydanı) etrafındaki revaklar şöhret kazanmıştı.

Çemberlitaş, Roma İmparatoru Konstantin tarafından diktirilmişti, inşa halinde iken bu anıtın temeline kutsal haç ve anıtın üstüne de bu imparatorun heykeli konmuştu. Önünden geçenler şapkalarını çıkarır, saygıyle eğilirmiş.

Bizans'ta marangozluk, çilingirlik, ressamlık ve mermer yontma sanatı da ehemmiyet kazanmıştı.

Istanbul'un dar sokaklarında kâgir evler sıralanmıştı. Evler, nâdiren iki veya üç kattan fazla olurdu. Her kat birbiri üstüne cumbalarla dışarıya taşkın bulunurdu.

Pencereler dörtgen veya yukarı kısımları yarım daire şeklinde olurdu. Odalar 4.50×6 metre genişliğinde olur, sofa üstüne açılır ve bu sofaya bir koridorla girilirdi. Pencere ve sokak kapılarının kanatları demirdendi. Üzerlerine iri başlı çiviler mıhlanmıştı. Zengin evlerinin kapıları oymalı olur. Bazı evlerde iç kapı yerine perde kullanılırdı.

BİZANS'TA YABANCILAR

Bizans'ta yabancılar da vardı. Bugünkü Yenicami'den itibaren Tahtakale'ye kadar olan semtte Venedikliler, Yenicami'den Bahçekapı'ya kadar olan yerde de Cenevizliler otururlardı. Gerek Venedikliler'in, gerekse Cenevizliler'in mahalleleri surlarla Bizanslılar'dan ayrılmıştı. Cenevizliler ticaret eşyaları için bir takım antrepolar inşa etmişlerdi.

Istanbul'a gelen gemiciler, Kadırga limanına veya Langa körfezine yanaşırlardı. Langa körfezi bugün doldurulmuş durumdadır.

Haliç kıyılarında bütün gün boyunca kozmopolit bir kalabalık göze çarpardı. Kemer burunlu, kalın kirpiklerinin altında badem gözlü ve sivri sakallı, omuzlarına dökülmüş uzun siyah saçlı Mezopotamyalı tüccarlar, zincirden kemer bağlamış olan traşlı, kirli Suriyeli ve Mısırlı, İranlı ve Bulgarlar'la, aşağı doğru sarkmış uzun bıyıklı ve mavi gözlü, yassı burunlu kürklü Rus, Hazer, Peçenek, İspan-

yol ve İtalyanlar dolaşırlardı. Haliç kıyıları boyunca antrepoları, kiliseleri bulunan her kavimden, dinden, dilden karışmış tüccarlar bulunurdu.

Istanbul'da kalabalık bir halk kitlesi yaşıyordu. Kendi işleri, davaları, zevk ve safaları için bütün vilâyetlerden, komşu memleketlerden renk renk insanlar Istanbul'a gelip sabahtan akşama kadar sokaklarda, meydanlarda koşuşurdu.

Zarif giyinmiş kadınlar, yayan veya tahtırevanla geçer, seyyar satıcılar, kendi sanatlarına dair bağırışları ile caddelere her gün hareketli bir manzara verirdi.

HÜKÜMDARIN GEZİLERİ

Sokaklara halılar döşenir, çiçekler serpilir, önde imparator mutantan bir elbise içinde at üstünde gider, arkasında parlak üniformalı askerler yer alırlardı. Uzun boylu Varekler, Hazer, Rus, Zenci muhafızlar, tunç çehreli ücretli Latin askerleri, uzun kılıçlarını taşıyarak takip ederlerdi. İmparatoriçe de aynı merasimle gezerdi.

İmparator evleneceği veya tahta geçeceği zaman, yahut bir prens dünyaya geldiği zaman şehir bir hafta şenlik yapar, bütün meydanlarda şerefe yenilir, içilirdi. İmparatorun ölümü halinde huşû içinde ağır ağır ilerleyen cenaze alayı, şehri kaplardı. İmparatorların cenazeleri, Fatih camii yapılmadan önce yerinde bulunan patrikhaneye (Havârîyûn Kilisesi) gömülürdü.

XIII. yüzyılın başında Kudüs'e gitmek üzere Avrupa'da hazırlanan IV. Haçlı Seferi istikametini değiştirip Istanbul'a yöneldi (1204).

Bu seferin kahramanlarının Istanbul'da yağma etmediği bina ve öldürmediği Bizanslı kalmadı. Bu hususta yazılanları beraber okuyalım:

«Şehre giden Haçlılar, reislerinin idaresi altında bütün mahallelere yayıldılar. Ticarethanelere, saraylara, kiliselere hücum edip, karıştırmadık köşe bırakmadılar, her yeri soydular. Yağma edilen altın, gümüş, mücevherat, ipekli kumaşlar, kürkler, hiç bir kimsenin hesap edemiyeceği miktarda idi. Dünya yaratılalı beri hiç bir şekilde bu kadar yağma olmamıştır. Herkes kendisi için bir mesken edindi. Hiç bir Haçlı açıkta kalmadı. Zaruret içinde bulunan Haçlılar, birden zengin oldular.

«Yağma yüzünden hasıl olan kargaşalık uzun sürdü. Haçlılar evleri soyduktan sonra, gizlenmiş mal olup olmadığını anlamak için halka eza ve cefa etmeye başladılar. Biçâre Bizanslılar, subayların ayaklarına kapanıp Hıristiyan olduklarını anlatmak için ıstavroz çıkarıyor, merhametlerini çekmeye çalışıyorlardı.

«Haçlılar her şeyi aldıktan sonra, azizlerin sandukalarını kırıp, içlerinde bulabildikleri kıymetli eşyayı yağma ettiler. Bunları taşımak için kutsal binalara, hattâ Ayasofya'ya beygir soktular, çapulculuk son dereceyi buldu. Bu arada Jüstinyen'in de mezarını açtılar, içinde bulduklarını yağma ettiler.»

Fetihten sonraki yıllarda Istanbul'dan bir görünüş.

Casus - Gemi Pueblo Nasıl Yakalandı?

Yazan: Av. Âli Canman

«HER gemide bir tek adam vardır ki, bu adam tehlike anında yapayalnız kalır. Seyir emniyetinden, makinelerin iyi çalışmasından, atışların isabetinden ve müretteba tın moralinden bu adam mesuldür. Bu adam kumandandır. O, başlıbaşına gemi demektir.»

Deniz Harekât Dairesi başkanının bürosunda bronz bir levha üzerinde bunlar yazılıdır.

Birkaç haftadır Kaliforniya'da, Kolorado'da Amerikan deniz kuvvetlerinden bir tahkikat komisyonu acıklı ve bazen de üzücü teferruatla dolu bir olayı aydınlatmak için çalışmaktadır.

Bir casus gemi olan Pueblo, hasım bir devletin kara sularında veya bu suların başladığı yerde seyrederken topa tutulmuş, çember içine alınmıştır. Geminin kaptanıyle gemi ve mürettebatı bir defa bile ateş etmeden etraflarını çeviren Kuzey - Kore'lilere teslim olmuşlardır.

O gün vakit öğleye doğru kumandan geminin güvertesindeydi. Gemi ELİNT (Electronic intelligence) görevi yapıyor, yani «elektronik bilgiler» topluyordu. Bir Kuzey Kore adası olan Ungo Do'nun doğu kıyılarından 15 ilâ 17 mil uzaktaydı.

Güverte subayı kumandan Bucher'e süratli bir gemi gözüktüğünü ve bunun bir denizaltı avcı gemisi, ya da bir hücumbotu olabileceğini haber verdi.

Yabancı gemi beş mil kadar Pueblo'ya yaklaştığı vakit Bucher gemiyi teşhis edebilmişti. Bu, 147 kadem uzunluğunda ve 28 mil süratinde bir Kuzey - Kore denizaltı avcı gemisiydi. Şimdi yaklaşmış ve Pueblo'nun etrafında üç kilometre kadar mesafede daireler çizmeye başlamıştır. Bucher artık Kuzey - Koreli kaptanı kumanda yerinde görebiliyordu. Bu, mutad bir gözetlemeye benziyordu.

Pueblo, 1944'te şilep olarak inşa edilmiş, sonra istihbarat gemisi şekline sokulmuştu. 1967 yılından beri kumandanı Bucher'di. O tarihten bu yana (dört yarı otomatik tüfekle, yedi tabancadan ibaret) ilk silâh teçhizatının arttırılması için Deniz Kuvvetlerinde mücadele etmişti. Bunun neticesi olarak on Thompson makineli tüfek temin edebilmişti, ama evvelki silâhlardan üçünü geri almışlardı. Bucher ise güverteye top yerleştirmelerini hep istemiş durmuştu.

Bundan bir müddet önce altı gün savaşları sırasında yine bir istihbarat gemisi olan Liberty, İsrailliler'in hücumuna uğrayınca bir amiral tarafından Pueblo'nun büyük çapta bir topla donatılması emri verilmişti. Fakat böyle bir ilâve gemiye çok ağır gelecekti. Nihayet 1968 ocağında Kuzey Kore seferine çıkmadan bir hafta önce Pueblo'ya 50'lik toplar yerleştirilmişti ki bunlar ancak açıktaki insanlara zarar verebilecek tesirlilikte toplardı.

Japonya'daki Amerikan deniz kuvvetle-

ri kumandanı Amiral Frank L. Johnson ayrıca Bucher'e sıkı bir talimat vermişti: Mutlak bir mecburiyet olmadıkça topların kılıfını çıkarmamak gerekiyordu.

Denizaltı avcı gemisi etraflarında fırdolayı dönerken Bucher geminin direğine «Okyanus araştırmaları yapmakta olduğunu bildiren» bir flama çektirmişti. Sonra Japonya'ya, Haway'a ve Pentagon'a birer mesaj yollamaya hazırlanıyordu ki peşindeki gemiden yine flamalarla sordular: «Milliyetiniz nedir?»

Bucher A.B.D. bandırasını çekince karşı tarafta bir hareket başlıyor. Çok geçmeden üç hücumbotu beliriyor. Hepsinde topların başında adamlar var. Sonra hücumbotlarıyle avcı gemisi Pueblo'yu çeviriyorlar. Artık mesafe üç yüz metredir. İşte yeni bir ültimatom veriliyor flamayla: «Demir alın yoksa ateş edeceğiz.» Bucher mevkiini tâyin ediyor. En yakın sahil 16 mil ötededir ve Kuzey-Kore karasularının 4 mil uzağında bulunmaktadır.

İki taraf arasında flamalarla konuşma devam etmektedir: Bucher mütemadiyen onlara milletlerarası sularda olduğunu bildirmektedir. Saat 12'yi 52 geçe telsizler CRİTİC işaretini veriyor ki bu işaret aynı zamanda Beyaz Saray'a iletilir. Durumun muhakemesini yapıyor ve «eğer kaabil olursa» aynı yerde kalmak kararını veriyor. Bucher sonradan, «Beni korkutmak istediklerini zannediyordum,» demiştir. Bundan evvelki tecrübeleri Bucher'i sükûnetini muhafaza etmek durumunda bırakıyordu. Denizde casusluk yapmak oyununda daima bir kaideye riayet edilir: casus-gemilerin etrafı çevrilir ama, hiç bir vakit ateş edilmez. Son defa Japonya'dan yola çıkarenk Pueblo tipinde bir gemi olan ve Çin denizinde uçaklarla ve gemilerle tehdit edilmiş bulunan Banner'in kaptanı ile konuşmuştu. Fakat Bucher'in ve — o zamanlar Japonya'daki Amerikan istihbarat şefinin de — bilmediği bir nokta vardı; o da şuydu: Kuzey-Kore'liler artık bu casus-gemilerden illallah demeye başlamışlardı. Pueblo'nun yola çıktığı sıralarda da radyo ile endişe verici ihtar mesajları yayınlıyorlardı.

Bucher telsizle CRİTİC mesajını yolladıktan sonra muavini Gene Lacy ile birlikte gemiyi batırmak imkânlarını tetkik etmeye koyuldu. İki adamın vardıkları sonuç şu oldu; gemiyi batırmak çok zaman alacaktı — 2,5 saat — ve batırsalardı

Pueblo'nun kaptanı Lloyd M. Bucher'in esarette çekilmiş bir resmi. Fotoğrafı yayınlayan Kuzey-Kore ajansı yazdığı resimaltında şöyle diyor: «Mütecaviz emperyalist A.B.D'nin silâhlı casus gemisi Pueblo'nun kaptanı, itiraflarını yazıyor».

bile orada deniz derinliği müsait değildi: altmış metre. Dalgıçlar kolaylıkla gemiye ulaşabilecekler ve son derece gizli tesisleri tetkik edebileceklerdi.

Lacy, Bucher'e soruyor: Pueblo'yu alarm durumuna geçirip, mürettebatı soğuktan kaskatı kesilmiş kılıfları içinde bekleyen şu nazlı 50'lik topların başına gönderseler mi acaba? Bucher'in cevabı 'hayır'dır. Sonradan kendisini sorguya çeken amirallere: «Bu çevirme hareketini bir çatışma şekline sokmak bahanesini Kuzey-Koreliler'e vermek istemedim,» diyecektir.

Bütün bunların sonunda Bucher'in verdiği emir «gizli malzemeyi yoketmeye hazırlanmak» olmuştur. Fakat bu tahrip işini sağlayacak imkânlar da elinde mevcut değildir. İşin daha kötüsü gemisinde neyin gizli olduğunu, neyin gizli olmadığını da bilmemektedir. Gerçekten Pueblo'nun bazı bölmelerine girmek ona yasak edilmiş olduğundan oralarda bulunan şeyleri bilecek durumda değildir.

Öğleden sonra saat 1'e doğru iki Kuzey-Kore Mig'i Pueblo'nun üzerinde dönmeye başlıyor. Hücumbotlarının üçü de toplarını Amerikan gemisine çevirmiş vaziyette yüz metre mesafede yer almışlardır. Bucher, hücumbotlarının sayısını bildiren yeni bir raporu Japonya'ya, oradan da Beyaz Saray'a gönderirken bölgeyi terketmekte kararlı olduğunu açıklıyor.

Bu esnada hücumbotlardan biri Pueblo'nun iskele tarafına on metre yaklaşmıştır. Askerlerinden bir kısmı gemiye atlamak için hazırlanmaktadır. Bucher makine dairesine dört millik bir sürat (azamî süratinin üçte biri) emri veriyor. İfadesine göre, «mümkün olduğu kadar vakarlı bir şekilde uzaklaşmak» niyetindedir. Pueblo yerinden kımıldamaya başlamıştır. Bucher flamalarla: «İlginize teşekkürler, bölgeden ayrılıyorum,» demiştir.

Pueblo yola koyulduğu vakit, hücumbotlardan ikisi — bunların sayısı şimdi dörde çıkmıştır — gelmiş, geminin kıç tarafına yapışmışlardır. Diğer ikisi de Pueblo'nun önünü kesmişlerdir. «Onlarla savaşa girişmek beyhude olurdu. Toplarımı kullanmama imkân yoktu ve biliyordum ki adamlarımın bataryalara doğru bir tek adım atmaları onlar için ölüm demekti.» Filhakika buz tutmuş kılıfları çıkarmak için en az bir saatlik zamana ihtiyaç vardı. Bir denizaltı avcı gemisinin topu Pueblo'ya çevrilmiştir ve tekrar ikaz işareti vermektedir.

Birkaç dakika sonra — ki o esnada ilk Kuzey-Kore gemisinin göründüğünden bu yana bir buçuk saat olmuştur — avcı gemisi 3 ilâ 4 km. uzaklıktan ateş açıyor. Pueblo'nun radar direğine bir obüs isabet ediyor. Etrafa savrulan parçaları Bucher ile yanındaki iki adama çarparak onları yere düşürüyor.

Bucher kendisini sorguya çeken komisyona: «Bacağımdan ve aşık kemiğimden yaralanmış olmama rağmen birkaç saniye içinde yerden kalkmaya ve tekrar geminin kumandasını almaya muvaffak oldum» demiştir.

S.O.S., S.O.S.

Gemideki gizli malzemeyi tahrip etme emrini verdikten sonra radyo ile son mesajlarından birini gönderiyor: «Derhal tahribata geçtik. Yardım bekliyoruz. Derhal tahribata geçtik. Destek bekliyoruz. S.O.S. S.O.S. S.O.S. İmdadımıza gelin lütfen. İmdadımıza gelin lütfen.»

Bucher ifadesine devam ederek: «Mitralyözlerin teknemde açtıkları delikleri görüyordum. Avcı gemilerinin salvoları ıslık çalıyorlardı. Miglerden biri bulunduğumuz yerin on mil önünde dört roket koyverdi,» demiştir.

Bucher zannetmektedir ki Kuzey-Koreliler güvertedeki adamları «aşağıya indirmek» maksadıyle ateş ediyorlar. Yanında bulunan üç adamıyle bacayı döven kurşun yağmuru altında dört ayak vaziyetinde kaptan köşküne doğru yöneliyor. Orada bir subayı, radyo-telefon vasıtasıyle Japonya'yla temas etmeye çalışmaktadır. Fakat daha ilk ateşte anten kopmuştur ve şimdi sadece radyo-teleteyp çalışmaktadır. Dışarıda adamları belgeleri yakmaktadırlar. Teğmen Stephen R. Harris — ki görevi elektronik malzemeye bakmak ve araştırmalar yapmaktır — kaptana adamlarının gizli âletleri kırmaya başlayacaklarını bildiriyor.

Kaptan köşkünde olayları rapor etmekte olan subayın tam başının arkasından bir obüs geçiyor. Bucher flamalarla bir itiraz çekiyor.

Muavini Pueblo'yu durdurmalarını tavsiye ediyor, böylelikle ateş kesilecek ve adamlar tahribatı bitirmek zamanını bulacaklardır. Bucher kabul ediyor. Pueblo yavaşlıyor, duruyor. Derhal topçu ateşi de kesiliyor.

«Pueblo'yu teslim etmek kararını verdim,» diyor Bucher. «Zira devam etmek, mürettebatı katlettirmek olacaktı.»

Bu suretle Pueblo, Amerikan donanmasında abluka altına alınıp da hiç ateş etmeden teslim olan yegâne gemi oluyor.

Bucher kamarasına koşuyor. Orada bazı kâğıtlarla, Kuzey-Koreliler'e bırakmak istemediği iki küçük tabanca vardır. Hep-

Serbest bırakılan Pueblo mürettebatı, basına takdim edildiği sırada kaptan İzahat veriyor.

sini denize atıyor. Tekrar güverteye dönerken şifre odasından geçtiği sırada, kasanın da boşaltılmış olduğunu görüyor. Tahrip ameliyesi dolayısiyle her yerden duman çıkmaktadır. Avcı gemilerinden biri yeni bir işaret veriyor: «Beni takip ediniz, gemimde bir kılavuz var.»

Vakit şimdi öğleden sonra iki sularıdır. Pueblo, Kuzey-Kore'ye doğru yol almaktadır.

Hücumbotlardan biri daha hızlı gitmesi için işaret verdiğinde Bucher buna imkân olmadığını bildiriyor. Gemide henüz önemli bir hasar yoktur. Onun için belki de bir şey yapılabilir ümidiyle Bucher yeniden durmak kararı veriyor.

ATEŞ AÇILIYOR

Pueblo stop ediyor. Tabii derhal avcı gemisinden ateş ediliyor ve Pueblo'nun burnunun dibine iki, üç obüs düşüyor. Bu atışlardan biri topçu Duane Hodges'e isabet ederek az sonra ölümüne sebep oluyor.

Ateşe devam edilmektedir. Bucher tekrar hareket emrini veriyor.

Sonra geminin araştırmalar merkezine gidiyor. Koridor boyunca «kan» ve «insan parçaları» görüyor. Araştırma merkezinde elektronik malzemeyle doldurulmuş üç çuval vardır. «Son derece şaşırmıştım. Oraya yığılmış olan malzemenin hacmi hakkında hiç bir fikrim yoktu,» diye anlatmaktadır Bucher. İki adamı ellerindeki çekiçlerle elektronik pergeli tahrip etmektedir. Sonra tele-teyple Japonya'ya şu mesajı çekiyor :«Wonsan'a kadar onları takip etmemi istiyorlar. Üç yaralım ve bir de bacağı kopuk bir adamım var... İmdat nerede kaldı?...» Az sonra cevap geliyor: «Mümkün olanı yapıyoruz kaptan...»

Washington'dan bir kaptan daha sonraları: «Anlamadığım şey şu benim, Kumandan Bucher niçin açık denize doğru kaçmayı denemedi? Belki Koreliler blöf yapıyorlardı. Eğer blöf idiyse yaptıkları, bugün Pueblo'dan kimse bahsetmeyecekti. Yok, blöf yapmıyor idiyseler gemiyi batırmak cihetine gideceklerdi, o vakit de Birleşik Devletler gayet sağlam bir durumda olacaktı.»

Ama Bucher'in mürettebatı için gösterdiği fedakârlık da ona bir sürü dost kazandırmıştır. Hattâ bir denizaltının kumandanlığına getirileceği rivayeti dolaşınca, onunla birlikte çalışmak için kırk subayla beraber yüz elli kişi ortaya çıktı.

Bucher, 23 ocak 1968 günündeki davranışları hakkında bir rapor yazmıştır: «Cereyan eden olaylardan dolayı oldukça kızgınım. Tabiatıyle imdadıma koşulacağını ümit ediyordum, fakat buna da güvenmiyordum. O kadar hiddetliydim ki, kızgınlığımdan elimi sağa sola vuruyordum...

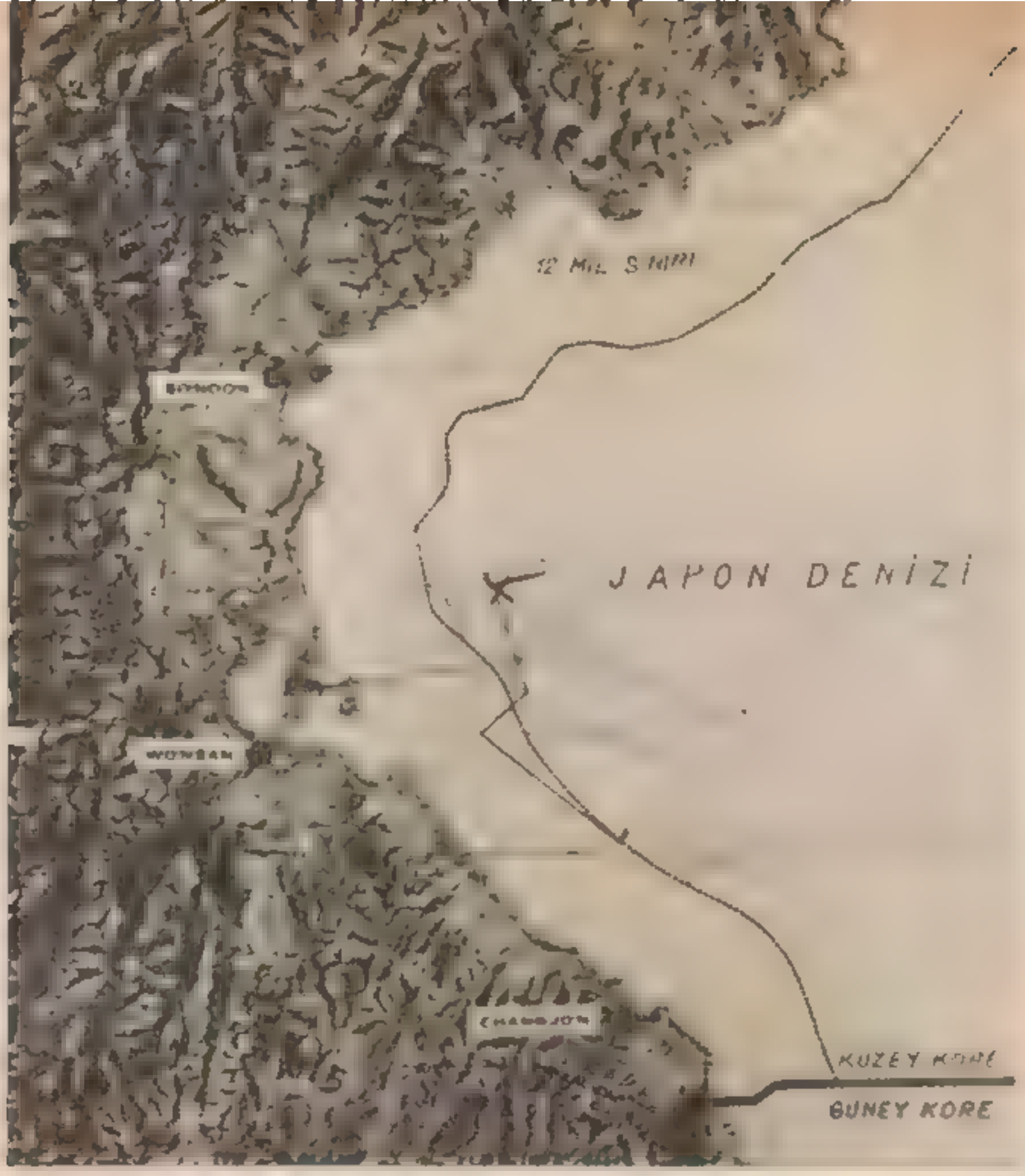

Pueblo'nun yakalandığı yeri gösteren Kuzey - Kore sahilleri haritası. Gemi, «X» ile gösterilen yerde yakalanmış ve zorla, Wonsan limanına götürülmüştür.

Gemideki hoparlörlerle adamlarına esir alındıkları vakit düşmanlarına sadece isimlerini, rütbelerini ve sicil numaralarını vermelerini emretti.»

Bununla beraber askerî kaidelere riayet etmek duygusunu da hiç bir vakit kaybetmedi. Soruşturma heyetine: «Birden bire başımda kasketim olmadığını farkettim,» demiştir. «Hemen onu aramaya indim. Bu vesile ile kanamakta olan aşık kemiğime bir çift siyah çorap sardım.»

SONUNDA TESLİM OLDUK

Böylece Kuzey - Koreliler'in önüne mümkün olduğu kadar vakarlı bir şekilde çıkabilecek hale gelmiştim. Kuzey - Koreliler gemiye çıktıkları vakit her tarafa yayıldılar, kâh korkutarak, kâh şiddet kullanarak mürettebatın kendilerine itaatlerini sağladılar.

Esareti müddetince Bucher dostlarına mektuplar yazmıştır. Fakat tahsilini yaptığı kolejin müdürüne gönderdiği mektupta, gardiyanlarının baskısıyle bazı şeyler yazmak zorunda kaldığı açıkça görülmektedir. Mesela, Kuzey - Kore karasularını ihlâl ettiği ve hareketinin bir casusluk olması dolayısiyle, Amerika Birleşik Devletleri'nin özür dilemek suretiyle kendisini kurtarması gerektiği yolundaki sözleri gibi. Bununla beraber sansürden geçmiş mektubunun bazı yerlerinde sert ifadeler kullanmasını bilmiştir.

Fakat Bucher hakkında tam manâsıyle âdil bir karar vermek mümkün müdür? Bir tanesi müstesna, bütün adamları hayatta kalmışlardır. Hepsi ona minnettardırlar ve kumandanlarına bağlılıkları devam etmektedir. Eğer kendilerinden istenen ulvî fedakârlığı yapsalardı, hangi çeşit olaylara yol açmış olacaklardı?

Belki Bucher'in davranışındaki derin sebepler, onun öteden beri makbul saydığı değerlere karşı sahip olduğu mertlik ve metanet duygularında saklıdır. En yetkili otoriteler ona hiç bir vakit hücuma uğramıyacak olduğunu ve tamamen barışçı görünüşünü muhafaza etmek mecburiyetinde bulunduğunu söylemişlerdi. Bu nazik görevi yerine getirmek için savaşçı içgüdülerini frenlemek zorunda kalmıştır. Fakat dünyanın her yerinde yerleşmiş denizcilik geleneklerine sahip kimselere, bir kumandanın gemisini ölünceye kadar müdafaa etmeksizin teslim etmesini kabul ettirmek zordur.

Eski Mısır'ın Abidevî Sütunları

Yazan: Cevat Bozkurt

«O, ÜLKESİNİ yabancı istilâsından kurtardı. Ülkesini neşe suyu ile suladı. Ülkesini yerin boynuzuna kadar genişletti.»

Evet, Firavun bütün bunları yapmasına yaptı ama, herkes tarafından bilinmesi muhakkak gerekliydi... Bunun için de dev granit kitlesinden uzun, dört köşe bir blok hâlinde sütun hazırlattı. Bunun kaba traşını yaptırdıktan sonra, bir sala koydu ve Nil'e bıraktırdı. Sütun Heliopolis'de karaya çıkarıldı. Bir kum çukuru hazırlandı, kum boşaltıldıkça tedricî surette, bir fuze gibi, kaidesine oturtuldu. Bundan sonra üzerinde gereken rötuşlar yapıldı.

Eski Mısır medeniyetinin meydana getirdiği bu abidevî sütunlar üç kısımdan teşekkül ediyordu: zirve, gövde ve kaide. Eski Yunanca'da obeliskos ve obelos diye iki kelimeden galat ve bugün Avrupa lisanlarında «Obelisk» şeklinde kullanılan kelime «dikilitaş» mânâsını ifade etmektedir. Obelos; uç, tepe, obeliskos ise sivri uç, zirve mânâlarındadır. Bu uç kısım daima madenle yapılırdı ve bu şekilde yağmur ve rüzgârın tesirlerine karşı dayanıklı olurdu. Gövde kısmı kırmızı granit taşından meydana gelmişti. Kaidesi ise, büyük bir blok halinde dört köşe sağlam bir kaya parçası idi.

I. SESOSTRİS

Mısır'ın orta imparatorluk devri (2052-1777)'nde hükümdarlık yapan I. Sesastris (Semuseret), M.Ö. 1972 ilâ 1930 yılları arasında Mısır'a parlak devirlerinden birini yaşatmıştır. Büyük çapta icraatçı ve futûhatçı olan bu firavun, fetihlerini belirtmek için, Nil'in ikinci şelâlesinde bir «Zafer anıtı» diktirmişti. Bununla da yetinmeyerek, hâlen Kahire yakınındaki hava alanında ayakta duran obelisk'i de diktirdi. Semuseret, tanrı veya tanrıçanın yakını mânâsına geldiğinden, sütuna bu meâlde yazılar kazdırttı ve icraatından bahsettirdi.

Eski Mısır, yaklaşık olarak, 1770 ilâ 1570 yılları arasında bir tehlike atlatmıştı. 1770 yılından itibaren duraklama devrine giren Mısır, bundan tam yüz yıl sonra, 1670 yılında, Mısırlılar'ın Heka - Heswût (yabancı ülkeler hâkimi) ve Yunanlılar'ın da Hyksos ismini verdikleri, Kafkaslar'dan inen Hurlar'ın bir kolu olan Hiksoslar tarafından istilâya uğradı. Mı-

sır'a kuzey - doğudan giren Hiksoslar, deltaya tamamen hâkim olarak, Avaris (Tanis), şehrini kurup kendilerine merkez ittihaz eyleyip, burada yerleştiler. Birçok tedhiş hareketlerinde bulunan Hiksoslar, Mısır'ın kültürünü de etkilediler, fakat yokedemediler. Bu arada Teb firavunları da Hiksoslar'a karşı teşkilâtlanıyordu. Nitekim, I. Ahmes, 1570 senesinde Hiksoslar'ı Mısır'dan kovarak Teb şehri prensi sıfatıyle XVIII. Sülâle'yi kurdu.

Bu devir Mısır tarihinde en büyük yükselme devridir. İşte bunun içindir ki, bu devir firavunlarının bir kısmı, icraatlarını beyân etmeye hak kazanmış ve birçok sütunlar diktirmişlerdi. Yeni İmparatorluk diye isimlendirilen bu devrin azametli ve ihtişamlı kraliçesi II. Thutmossis (1527 - 1503)'nin kızkardeşi ve karısı Hat-Şeb-Sut (1502 - 1480), hükümranlığı zamanında, daha ziyade, imar faaliyetleriyle ilgilenmiş, Karnak Tapınağı'na birçok ilâveler yaparak, iki de sütun diktirmişti.

III. THUTMOSSİS

Yarım asırdan fazla Mısır tahtını işgal etmiş olan III. Thutmossis (1502 - 1447), geniş çapta fütûhat yapmış, bütün komşu devletlere üstünlüğünü kabul ettirmiş, hattâ Alaşia (Kıbrıs) kralını bile itaati altına almıştı. Ülkesini, refaha kavuşturmuş ve o devrin bir cihan devleti haline getirmişti.

BUNLARDAN BİR TANESİ SULTANAHMET MEYDANI'NDA

III. Thutmossis'ün diktirmiş olduğu anıt-sütunların üçü halen ayakta durmaktadır. Bunlardan birisi, Istanbul'dadır. İmparator Büyük Theodosios zamanında, büyük bir ihtimale göre, Mısır'ın Heliopolis şehrinden deniz yoluyle getirtilmiş ve otuz üç günde Sultanahmet meydanı (o zamanki Hippodrom - At meydanı)'na diktirilmişti.

Dikilitaş, diğer kardeşleri gibi, üç kısımdan ibarettir. Yalnız bunun kaide kısmını Büyük Theodosios'un günlük işlerini gösteren kabartmalarla süslü bir blok taş teşkil etmektedir.

Bir ihtimale göre 390 senesinde Istanbul'a getirilen dikilitaşın uç kısmında III. Thutmossis Büyük Tanrı Amon - RÂ'ya dua eder vaziyette tasvir edilmiştir. Esas cephesinde, yani Alman çeşmesine bakan güney - batı yüzünde III. Thutmossis'in büyüklüğünden bahisle, «her iki tacın (Yukarı ve Aşağı Mısır) sahibi ve Tanrı Râ gibi krallığının baki olduğu kayıtlıdır. Kendisinin «Tanrı Râ tarafından seçilmiş

Karnak - Büyük Ammon tapınağı önünde Firavun Ammon ve karısının heykelleri.

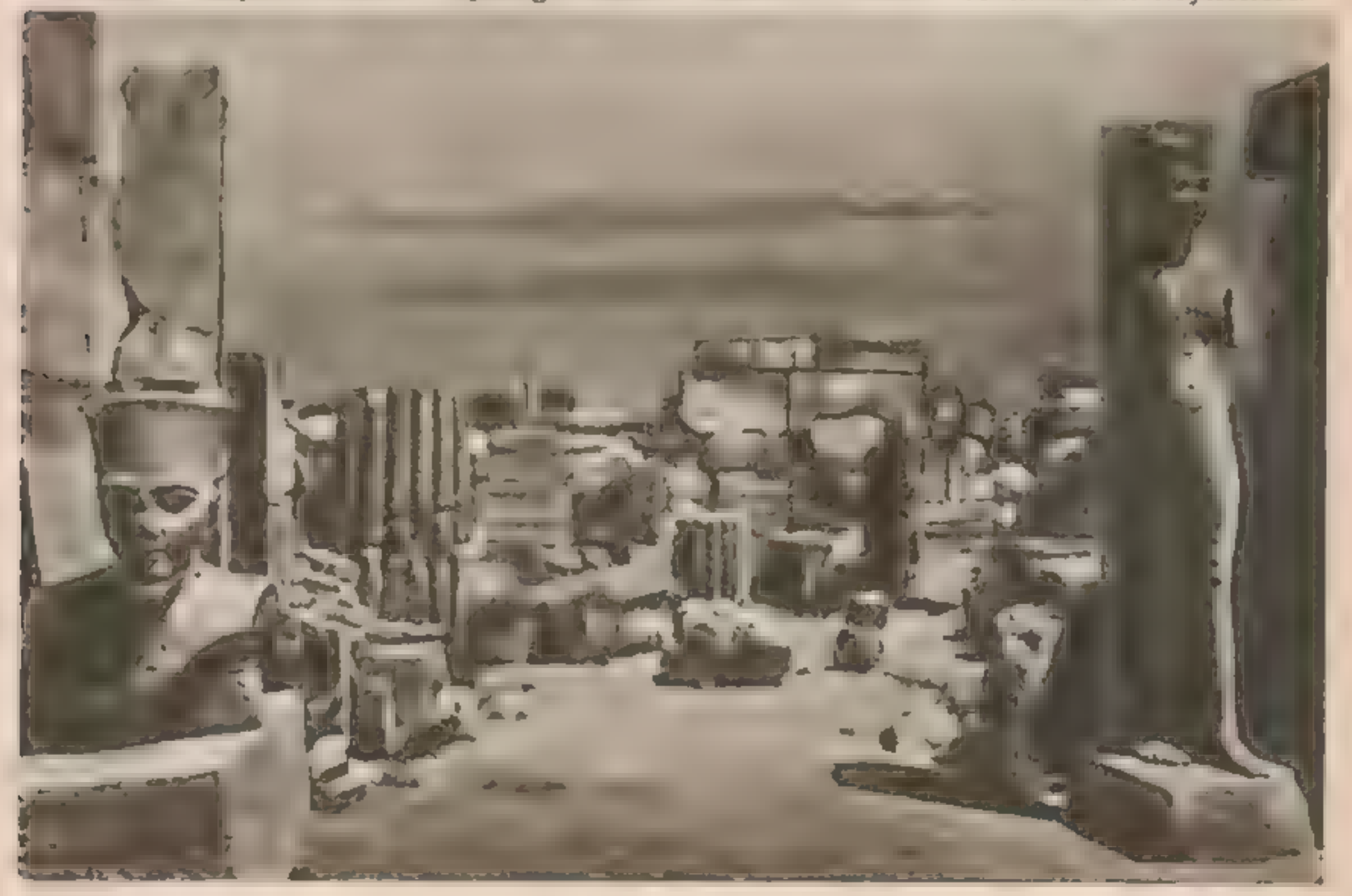

sır'a kuzey - doğudan giren Hiksoslar, deltaya tamamen hâkim olarak, Avaris (Tanis), şehrini kurup kendilerine merkez ittihaz eyleyip, burada yerleştiler. Birçok tedhiş hareketlerinde bulunan Hiksoslar, Mısır'ın kültürünü de etkilediler, fakat yokedemediler. Bu arada Teb firavunları da Hiksoslar'a karşı teşkilâtlanıyordu. Nitekim, I. Ahmes, 1570 senesinde Hiksoslar'ı Mısır'dan kovarak Teb şehri prensi sıfatıyle XVIII. Sülâle'yi kurdu.

Bu devir Mısır tarihinde en büyük yükselme devridir. İşte bunun içindir ki, bu devir firavunlarının bir kısmı, icraatlarını beyân etmeye hak kazanmış ve birçok sütunlar diktirmişlerdi. Yeni İmparatorluk diye isimlendirilen bu devrin azametli ve ihtişamlı kraliçesi II. Thutmossis (1527 - 1503)'nin kızkardeşi ve karısı Hat-Şeb-Sut (1502 - 1480), hükümranlığı zamanında, daha ziyade, imar faaliyetleriyle ilgilenmiş, Karnak Tapınağı'na birçok ilâveler yaparak, iki de sütun diktirmişti.

III. THUTMOSSİS

Yarım asırdan fazla Mısır tahtını işgal etmiş olan III. Thutmossis (1502 - 1447), geniş çapta fütûhat yapmış, bütün komşu devletlere üstünlüğünü kabul ettirmiş, hattâ Alaşia (Kıbrıs) kralını bile itaati altına almıştı. Ülkesini, refaha kavuşturmuş ve o devrin bir cihan devleti haline getirmişti.

BUNLARDAN BİR TANESİ SULTANAHMET MEYDANI'NDA

III. Thutmossis'ün diktirmiş olduğu anıt - sütunların üçü halen ayakta durmaktadır. Bunlardan birisi, Istanbul'dadır. İmparator Büyük Theodosios zamanında, büyük bir ihtimale göre, Mısır'ın Heliopolis şehrinden deniz yoluyle getirtilmiş ve otuz üç günde Sultanahmet meydanı (o zamanki Hippodrom - At meydanı)'na diktirilmişti.

Dikilitaş, diğer kardeşleri gibi, üç kısımdan ibarettir. Yalnız bunun kaide kısmını Büyük Theodosios'un günlük işlerini gösteren kabartmalarla süslü bir blok taş teşkil etmektedir.

Bir ihtimale göre 390 senesinde Istanbul'a getirilen dikilitaşın uç kısmında III. Thutmossis Büyük Tanrı Amon - RÂ'ya dua eder vaziyette tasvir edilmiştir. Esas cephesinde, yani Alman çeşmesine bakan güney - batı yüzünde III. Thutmossis'in büyüklüğünden bahisle, «her iki tacın (Yukarı ve Aşağı Mısır) sahibi ve Tanrı Râ gibi krallığının baki olduğu kayıtlıdır. Kendisinin «Tanrı Râ tarafından seçilmiş

Karnak - Büyük Ammon tapınağı önünde Firavun Ammon ve karısının heykelleri.

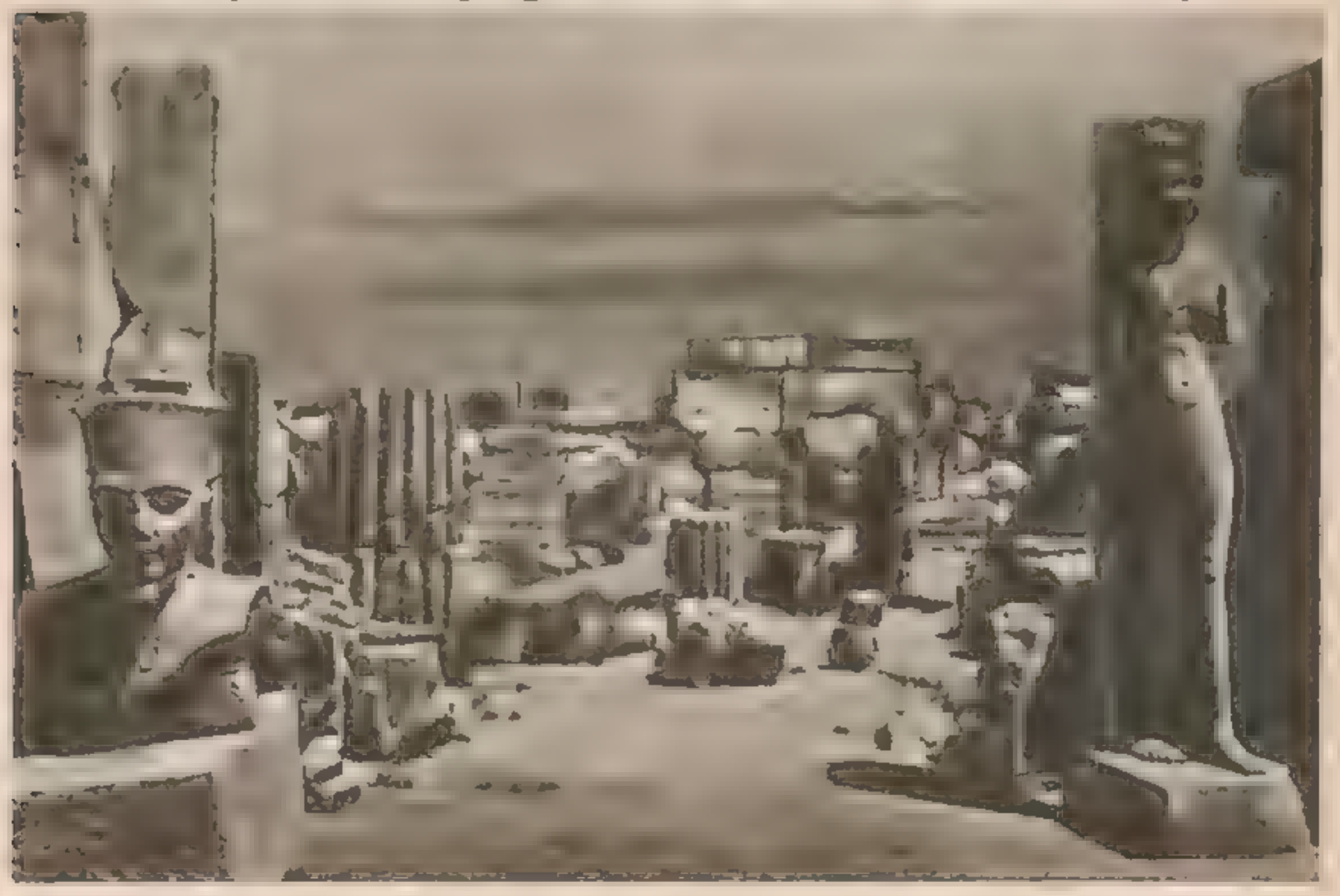

Luksor tapınağı. Arka planda bugün Paris'in Concorde meydanını süsleyen dikilitaş görülüyor.

bir kral olduğuna (Menhep - Per - RÂ)» işaretle, «ebedî hayatla taltif edilmesi için babası Amon - RÂ adına kırmızı granitten dikilitaşlar diktirdiğini» kazdırmıştı.

Bu yüzün arkasında kendisine «Ana Tanrıça Ma'at tarafından tac giydirildiği ve her iki ülkenin sevgilisi olduğu, sınırlarını yerin boynuzuna kadar, yani Naharina'ya (Nakarima diye de okunur) (Neyreyn — iki nehir — Dicle ve Fırat) genişlettiği» beyan edilmiştir.

Kuzey - batı tarafında ismini «Menhep - Per - RÂ» diye yazdıran firavun, kendisini «Ra'nın büyüttüğü» nü işaretle, «Tanrı Anası Neith'in kollarında kral olmak için yetiştirildiği, bütün ülkeleri fethettiği, uzun ömürlü olup, ihtişamlı jübileler tertip ettiği» ibaresini koydurmuştur. Bu yüzün arka tarafında da bazı tekrarlar yapılmış, Naharina'ya muhteşem bir ordu ile gidip, orada geniş çapta katliâm yaptığı yazılmıştır.

... VE DİĞERLERİ

Büyük icraatçı ve futûhatçı kral III. Thutmossis'in diğer iki dikilitaşı da Londra ve Washington'da bulunmaktadır. Bunların yüzlerindeki hiyeroglifler de aşağı yukarı aynı mealdedir. Londra'ya 1877 yılında götürülen dikilitaş, dıkıldikten sonra, «Cleopatra's Needle» (Kleopatra'nın İğnesi) şeklinde adlandırılmıştır. Washington'a götürülen dikilitaş da aynı adı taşır.

Bu dikilitaşlardan biri de, Paris'teki Concorde Meydanı'nı süslemektedir. II. Ramses (1301 - 1234) tarafından Luksor Tapınağı önüne diktirilmiş olan dikilitaş 29.50 m. uzunluğundadır. 1831 veya 1836 tarihinde Mehmed Ali Paşa tarafından Fransızlar'a hediye edilmiştir.

Eski Ankara'da postane ve hükümet konağı.

Eski Haliyle Ankara

Yazan:
Dr. Sedat
Kumbaracılar

MİLLET Meclisi'nde Ankara'nın tozlu yollarından bahsedilirken (Ankara'nın tozu toprağı pudradır) diye espri yapan rahmetli Besim Atalay, Atatürk Ankarası'nın ilk günlerini dile getirmişti

Atatürk'ün Ankara'ya ayak bastığı günden, Millî Mücadele'nin bitimine kadar Ankara, İstiklâl Savaşı'nın ağırlığını çekmiştir. Yeniden kurulması kolay olmadı. Savısız kara günler yaşadı. Kurtulmasında vatanseverlerin büyük hissesi vardır.

Eski Ankara'nın manzarası çok parlak değildi Ağaç diye bir şey yoktu. Âdeta yangından çıkmış bir şehir manzarası gösterirdi Birkaç cami, beyaza boyanmış birkaç bina o kadar. Bir de Ankara surları ve kaleleri.

Ankara, dört büyük vilâyetin ortasında bulunuyordu Kuzeyde Kastamonu, doğusunda Sivas güneyde Konya, batısında Hudâvendigâr yani Bursa vilâyeti vardı. Dört sancaktan ibaretti: Merkez sancağı Ankara, Yozgat, Kayseri, Kırşehir.

İstanbul'dan 87 saat mesafededir. İskelesi İzmit olup, araba işler muntazamca yolu vardır (Bu satırlar 1295 = 1878 yılına ait devlet salnamesinden alınmıştır).

Nufusuna gelince: 1888 sayımına gore 469 bin erkek, 423 bin kadın nüfusu vardı. Bunun 703 bini Musluman, 34 bini Rum Ortodoks, 83 bini Ortodoks Ermeni. 8 bini Katolik Ermeni, 2 bini Protestan, 478'i Musevi ve 997'si Kıbtî idi.

Merkez sancağının 283 bin nufusu vardı. Bunun 266 bini Müslüman, 2 bin kadarı Rum, 14 bin kadarı Ermeni, 479'u Musevi idi Merkezden başka diğer sancaklarda Museviler'e rastlanmazdı.

Ankara'nın merkezinde on dokuzuncu asrın başlarında 40 - 50 bin nüfus yaşarken, 1888'de 17 bini Müslüman, 1 500'ü Rum, 7 700'ü Ermeni, 413'ü Musevi olmak üzere 28 bin kadar nufusu bulunuvordu.

Ankara'da Eğitim

Eğitim durumuna gelince, 1878'de 800 ıptidai mektebi, 800 talebesiyle 12 rüşdiye mektebi bulunuyordu.

1888'de 803 köy mektebi, 200 ıptidai mektebi, 18 rüşdiye ve her sancakta birer tane olmak üzere dört idadiye mektebi (lise), bir de merkezde bir muallim mektebi vardı.

Ekaliyetin ise yedi erkek, dört kız mektebi vardı. 1387 talebesi mevcuttu. Halbuki bütün vilâyette okuyan Türk talebesinin mevcudu 1206 idi. Türk kızları yalnız ıptidai mekteplerine devam ederler, bu tarihte kız rüşdiyesi henüz açılmamıştı.

Ankara'da erkek muallim mektebinden sonra erkek sanat mektebi açılmıştır.

Ankara'da 1884'te eğitimin ne merkezde olduğunu anlamak için Mektubatı Sırrı Paşa'dan aşağıya aynen aldığımız mektubu okumak kâfi gelecektir:

Haritasıyle, keşfnâmesi mazbata ile takdim kılınan Ankara mekteb-i idadisi hakkındaki mulahazalar arz olunur. Şöyle ki, yeni maarif henüz müntesir olmadığından, mevcut mektepleri eski halde ve rüşdiye mektebi dahi o nisbette olup binaenaleyh burada ne birden bire idadî mektebi açılabilir, ne de idadî programında gösterilen dersleri okutabilecek muallim bulunabilir. Bana kalırsa mektebin programında bazı tadilat yapılarak maarifce de lazım olanlar buna göre tertip ve tahmin edilir. Yarın mektebin binası bitse ve açılış töreni yapılsa, mektebe alınacak talebe bulunmaz. Bina binaen Trabzon için oradan takdim eylediğim programda gösterildiği üzere buranın idadî mektebi için dahi mutlaka bir ihzari sınıfı açılması lâzım gelir. Ancak Trabzon'da ihzari sınıfının gerek müddeti ve gerek dersleri maarifin oradaki durumuna bağlıdır. Burada ise maarif nisbet kabul etmez derecede geri. İşte bu sebepten naşi mektebin ismi yine «Mektebi İdadi» olsun, sınıflar, dersleri dahi ona göre tertip edilsin. Diğer mekteplerde ıslah olunup da o mektepler talebe yetiştirmeye başlayınca o zaman bir ihzari sınıfı açmalı. Alınacak talebe bu sınıfta en aşağı dört sene kalmalı sonra idadi mektebinin sınıflarına nakledilmeli. Bundan sonra mektep açıldığında ehliyeti haiz talebe bulunmaz ve talebeden istenilen derecede istifade edilemez. Yahut talebe efendiler programın hariçine çıkarak ve mektebi idadi halinden çıkarıp adî bir mektep haline koyacaklardır. Mektebin namını da, programını da muhafaza etmekle beraber, kendisine lâzım olacak şakirdanı, kendisi yetiştirmek üzere mektep dahilinde şöyle bir ihtiyat sınıfı teşkil edilmek elbette lâzım. Bu takdirce bir masrafla hem mükemmel bir mekteb-i rüşdî ve hem de mükemmel bir mekteb-i idadî vücuda getirilmiş olur.»

Bundan sonra mektupta, mektebin kısmen yatılı olması lüzumundan bahsedilerek bunun sebepleri izah edilmektedir. Bir de Ankara'da askeri bir okulun açılmasının her bakımdan faydalı olacağı ve buradaki hocalardan Trabzon'da olduğu gibi istifade edileceği yazılıdır.

Ticaret ve İhracat

1888'de ikı milyon keçi ve koyunla, bir milyon tiftik keçisi Ankara'nın başlıca gelir kaynağı idi. 1850'den evvel oldukça muhim bir ticaret merkezi idi. Tiftikten ibrişim gibi ıplık bükülür ve ihrac edildiği gibi, aynı ipliktan sof ve şal namıyle kumaşlar imal edilir ve bu da kısmen dahilde kullanılır ve kısmen de ihrac edilirdi.

Tarih-i Cevdet'e göre, III. Sultan Selim zamanında çıkarılan bir nizamnameye göre, «kadınların lükse kapılmaları ve kadın taifesinin İngiliz ve Ankara şalından ferace kestirmeleri memnudur» denmektedir.

Cihannüma'da, «İbrişime benzer ıplık, İzmir'e ve oradan da Avrupa'ya gönderilir» diye, tiftik ipliğinden bahsedilmektedir.

1910'da çekilen bu resim, Ankara Otell'nin bulunduğu Taşhan'ı gösteriyor.

1838'de İngilizler dokuma eşyasını % 5 gümrükle sokmayı başarmaları memleket sanayiinin gerilemesine ve hattâ yok olmasına sebep olmuştu. % 22 gümrük ve % 12 âşar ödendiğinden, dışarından gelen kumaşlarla rekabet imkânı olmadığından, aynı zamanda ihrac metaı olan sof ve şal imali tamamen gerilemiş ve zamanla da yok olmuştur.

Tiftik, İngiltere borsasında yer almış bir meta idı. Avustralya ve Amerika'da uretilmesine çalışılmışsa da muvaffak olunamamıştı. Bu bakımdan asıl rekabet Guney Afrika'dan gelmiştir. 1853'de 800 keçi, Samsun'dan Ümitburnu için yuklenmıştı. Otuz altı günlük bir seyahatten sonra keçilerin her biri 105 İngiliz lirasına satılmış, bunu 2.000 keçilik bir diğer parti takip etmiştir. Üretilen keçilerden 17 senede 40 bin balya tiftik istihsal edilmiştir. Ankara'da ise tiftik keçisinin kıymeti azalmış, kasaplık hayvanı olmak tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Hattâ Istanbul'a kesilmek üzere bir ara sevk de edilmiştir. Bu durum karşısında dört buçuk kuruş olan hayvan vergisi, uç kuruşa indirilmişti.

Yolların bulunmaması ve nehirlerden de istifade edilememesi sebebiyle 1888 yılına doğru ihracat azalmış, bir milyon liralık satış bu tarihte 300.000'e düşmüştü.

Yollar

Ankara'ya tren işlemeden evvel nakliyat, katırlarla ve develerle yapılırdı. Deve ile nakliyattan bir gun için okka başına 22, at ve katırla olandan 30 para nakliye ücreti alınırdı.

Bir taraftan yolların bulunmaması sebebiyle mahsulun bol olduğu seneler ihracat yapılamaması, diğer taraftan da her 30 - 40 senede bir son derece müthiş kıtlığın zuhuru dolayısiyle 1900 yılına doğru, 1888'de 163 429 insan gucü çalıştırılarak Ankara'dan Samsun ve İzmit'e şose inşası kararlaştırıldı. Yine aynı sene Türk hükümeti Deutschebank'la anlaşarak İzmit - Ankara tren yolunun inşasını 99 senelik imtiyazla bu bankaya vermiştir. Böylece Anadolu Şomendoferleri Şirketi kurulmuş ve 1889'da küşat resmi yapılmıştır. İlk olarak İzmit - Adapazarı yolu açılmıştır.

TARİHE AKAN BİR AY

Nisan 1969

1 NİSAN

Başbakan Demirel Nixon'la görüştü.

● Malatya'da Toryum cevheri bulundu.

● 95 oktanlı süper benzin satışa çıkarıldı.

3 NİSAN

NATO'nun 20. kuruluş yıldönümü kutlandı.

● Nixon'dan sonra U-Thant'la da görüşen Demirel yurda döndü.

5 NİSAN

Birleşik Amerika'da bir hastaya sunî kalp takıldı.

8 NİSAN

Orta Doğu Teknik Üniversitesi öğrencileri rektörlüğü işgal etti.

● İsrail jetleri Ürdün'ü bombaladı.

10 NİSAN

Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi ile Hacettepe Üniversitesi geçici olarak kapatıldı. Öğrenciler, Siyasal Bilgiler Fakültesi'ni işgal ettt

11 NİSAN

Ankara'da düşen bir askeri helikopterde 9 kişi şehit oldu.

12 NİSAN

23 yıldan beri inşa halinde olan Istanbul operası «Kültür Sarayı» adıyle açıldı.

● Orta Doğu Teknik Üniversitesi 1 ekime kadar kapatıldı.

13 NİSAN

Rektör Kemal Kurdaş'ın yaptığı yazılı müracaat üzerine Orta Doğu Teknik Üniversitesi jandarma kuvvetleri tarafından işgalci öğrencilerden kurtarıldı. Yapılan aramada öğrencilerin biriktirdiği yüzlerce molotof koktevli ve benzin bidonları ele geçti. Istanbul'da bulunan Başbakan Demirel, son olaylara temas edcrek fikir mücadelesi için her yolun açık olduğunu, mahdut zümrelerin kaprisleri uğruna üniversitelerin felce uğramasına göz yumulamıyacağını belirtti.

15 NİSAN

Kuzey Kore savaş uçakları içinde 31 kişi bulunan silâhsız bir Amerika gözetleme uçağını düşürdü.

16 NİSAN

Silifke'de cinnet getiren bir adam 10 kişiyi öldürdü.

19 NİSAN

Şattülarab'daki sınır anlaşmazlığı yüzünden İran ve Irak orduları alarma geçirildi.

20 NİSAN

60 harp gemisi ve 300 uçağın katıldığı NATO tatbikatı Akdeniz'de başladı. Tatbikat, aralarında Türkiye'nin de bulunduğu 5 NATO devleti tarafından yapılıyor.

● Limasol'da liman yakınlarında patlayan bir bomba üç Türk'ün ölümüne sebep oldu.

23 NİSAN

Millî Hakimiyet ve Çocuk Bayramı kutlandı.

● Dünyada ilk göz nakli ameliyatı Birleşik Amerika'da yapıldı.

● Senatör Robert Kennedy'nin katili Sirhan'ın idamına karar verildi.

25 NİSAN

A.B.D. Genelkurmay Başkanı General Earle Wheeler, bölgedeki Amerikan askerlerinin hayatlarını korumak bakımından Kuzey Kore'ye yapılan casus uçuşlarının devam edeceğini söyledi.

● Bir süreden beri devam eden gerginlik sonunda Lübnan hükümeti istifa etti. Hükümet 3 ay önce işe başlamıştı.

27 NİSAN

Fransa'da yapılan referandum'da «hayır» diyenlerin ekseriyeti alması üzerine Cumhurbaşkanı General de Gaulle istifa etti.

29 NİSAN

Fransa'da, eski başbakanlardan Georges Pompidou ile Sosyalistler'den Gaston Deferre, başkanlık seçimlerine katılacaklarını açıkladılar.

Prusya Kralı Büyük Fredrik

Yazan: M. Şevki Yazman

1710 TARİHİNDE Prusya krallık tahtına oturan ve bütün emeli, topraklarını doğu ve güneye doğru genişletmek olan II. Fredrik (sonradan Büyük Fredrik adını almıştır) bu emellerinin tahakkuku sırasında karşısına çıkan Avusturya ve Rusya ile başa çıkabilmek için en ümitli müttefiki bu iki devletin düşmanı olan Türkiye olarak görüyor ve münasebet tesisine çalışıyordu.

Buna karşılık yeni kurulmuş, kısa zamanda inkişaf eden ve Avrupa politika sahnesinde sesini duyurmaya başlayan bu hükümdar hakkında Osmanlılar pek az şey biliyordu.

Prusya kralı bu halden yılmadı ve işini düşündüğü istikamette takibe devam etti. Evvelâ arası iyi olan Fransa'nın Istanbul'daki sefiri vasıtasıyle kendisini temsil ettirmeye ve bir dostluk anlaşması yapmaya teşebbüs etti. Bu teşebbüs bir sonuç vermeyince 1741'de Osmanlılar'la yakın alâkasını bildiği Moldavya prensinin tahta çıkmasından faydalanmayı düşündü. Ona gönderdiği mektupta: «Babamın saltanatı zamanında Osmanlı sadrâzamı Ali Paşa'nın babama gönderdiği bir mektuptan yeni haberdar oldum. Dostluk tesisine çalışan bu zatın mektubuna maalesef o zaman cevap verilememiş, zira cevabı götüren postacı yolda zehirlenerek ölmüştür. Bu hususu Istanbul'daki Fransız sefiri aracılığı ile devarmak istedimse de şimdiye kadar bir cevap alamadım. Sizin Osmanlılar'la alâkanızı ve dostluğunuzu biliyorum, bu hususta aracılığınızı ve yardımınızı bilhassa rica ederim.

Nihayet 1755 tarihinde III. Sultan Osman tahta çıkınca, bundan yararlanmak isteyen II. Fredrik, başyaveri Albay Rexin'i elçi olarak Istanbul'a göndermiştir.

Hammer'e göre Rexin, yanında Türkler'le Ruslar arasında Belgrad anlaşmasını imza etmiş ve sonra Ruslar'a kızdığı için Prusya hizmetine giren Vişneikof'u da beraber getirmişti. Culus merasiminden sonra dostluk anlaşması için divan toplanınca Rexin'in isteği ortaya konur. Muftu Prusyalılar'la bir dostluk anlaşması için şer'i mahzur bulunmadığını ileri sürer. Fakat zamanın Reisülküttab'ı, bunun Avusturyalılar'la olan anlaşmamızı zede-

lemesinden çekinerek muhalefet eder. Prusya kralının başyaveri de yalnız cülus merasimine katılmadan dolayı yazılmış bir mektupla Berlin'e döner.

1758'de Osmanlı tahtına III. Mustafa çıkar. Prusya kralı bu fırsatı da kaçırmaz, başyaveri Rexin'i gene Istanbul'a gönderir, bu defa da yanında Osmanlı ordusunda reformcu olarak çalışmak için Varren adında bir yüzbaşı daha vardır. Bir hayli zorluklardan sonra 1761 nisanında Osmanlılar'la Prusyalılar arasında ilk muahede imza edilir.

Bu eski muahedelerin esas metinleri, o zamanın zihniyetini göstermesi itibariyle cidden görülecek bir şeydir: 7 sayfalık muahedenin üç sayfası padişahın methü senâsı, hâkim olduğu diyarların isimleri, yaptığı iyiliklerin sıralanmasıyle geçer, bu arada Prusya kralından da Brandenburg dükası, Silezya'nın başdükası diye söz edilir. Diğer dört sayfada muahedenin asıl metni vardır.

8 maddeden ibaret bu anlaşmanın kapsadığı hükümler, bildiğimiz ticaret muameleleri, gemilerin mal getirip götürmeleri, harp gemilerinin birbirine rastladığında selâmlamaları ve nihayet konsolosluklar tesisi ve buralarda yapılacak normal muamelelerden bahsetmektedir. Yani Osmanlı devleti o vakte kadar diğer Batılı devletlerle bu hususlarda ne anlaşma yapmışsa, bunların Prusyalılar'a da tatbikine dair hükümler koymaktadır.

Ancak bu anlaşmadan ve Prusya kralının gösterdiği yakın alâkadan sonra, bizimkiler, çok methini işittikleri büyük Fredrik nezdine bir sefir göndermeyi münasip bulur ve Ahmed Resmî Efendi'yi bu işe memur ederler. Bir de seyahatnamesi bulunan Ahmed Resmî Efendi, Berlin'den bahsederken diyor ki: Bura ahalisi müddet-i ömründe, ehl-i İslâm'dan bir ferd görmediğinden, böyle esbab-ı ihtişam ile elçilik geldiğini duyunca, evlât ve ıyalleriyle, üçer beşer günlük yerlerden, geçeceğimiz yollara üşüştüler. Konduğumuz saatten geçtiğimiz saate kadar hazır durup bize baktılar. Öyle bir kalabalık oldu ki tarif edemem. Bilhassa Berlin'e girdiğimiz gün, ihtiyar, genç, kadın, erkek yolların iki tarafına dizildi, bize karşı gösterdikleri alâka ve hürmeti tarif edemem.

Sonra Berlin caddelerinin otuz, kırk arşın genişliğinde düz ve muntazam olduğunu, havası mutedil ve latif olduğu için ahalisinin ve bilhassa kadınlarının da güzel olduğundan bahseder. Nihayet Berlin'de dayalı döşeli bir eve yerleştikten sonra, kral tarafından kabul ve hediyeleri takdim kaygısına düşer ve en enteresan tarafı da bir müddet sonra kral tarafından hususî olarak kabul edildiği zaman geçen konuşmalarda görülür.

KRALLA ÖZEL GÖRÜŞME

Ahmed Resmî Efendi, seyâhatnâmesinde der ki: «Kral bir gece, konağımıza yakın ve beldeden muteber bir zatın evine gelip bizi yanına davet etti. Burada Devlet-i aliyye'nin şu birkaç yıl zarfında ceng-ü cidale niyetleri yok mudur? deyü sual ettikten sonra sözü başka tarafa çevirip: 'Prut suyu kenarında etrafı çevrilüp esir edilmesi mümkün hale gelmiş olan Rus Çarı Petro'yu neden esir edip bu belâdan kurtulmadınız?' diye sual olundukta Resmî Ahmed Efendi, anlaşılması pek kolay olmayan şu cevabı verir: 'Devlet-i aliyye dört kralla on yedi sene devamlı harb etti, binaenaleyh böyle açık sahalarda harbederken ahalinin de perişan olacağı, Cenâb-ı Hakk'ın da bunu tecviz etmediği, bu gailenin hemen defedilmesi için seraskerin hemen harekete geçtiği, Ruslar eline geçmiş, Azak kalesi hemen geriverilmek şartı ile ve büyük zaferimizin zekâtı olarak çarın serbest bırakılmasına âlîcenâb padişahın da muvafakat ettiğini bildirdi.»

Resmî Ahmed Efendi, Büyük Fredrik'i şöyle anlatır: Bu zat insanları yetiştirme konusunda her şeyle ilgilenmektedir. Tarihi de çok okur ve bilhassa Timurlenk, Büyük İskender gibi fâtihlerin hayatını tetkik ile uğraşır. Harp tarihini araştırmada emsalsizdir. Savaşta alınacak tedbirleri düşünme ve hile yoluyla düşmanlarını alt etmede emsalsiz mehareti vardır.

Resmî Ahmed Efendi'nin aldığı vazifeler arasında bir de komik olanı vardır. Bunu, seyâhatnâmesinde açıkça söylemez ama zamanın Alman muharrirleri yazarlar. Kraldan istenen şeyler arasında üç tane de müneccim vardır.

Kral, talebi dinledikten sonra hafif bir tebessümle şu cevabı verir:

— Bende müneccim diye birşey yoktur ve ben böyle şeylerle uğraşmam. Size harpte muvaffak olmak için üç müneccim veremem ama, üç nasihat verebilirim. Evvelâ strateji ve taktik diye harp ilimleri vardır, mektepler açarak subay ve generallerinize bunu öğretin. İkincisi muntazam bir ordu kurun, artık eski zamanın usul ve ordularıyle zafer kazanılmaz. Üçüncüsü de kasanızı para ile doldurun.

İLKEL KIZILDERİLİLER

Amazon ormanlarının derinliklerinde Erigbaagsta adlı kızılderili kabilesi yaşar. Bunlar Güney Amerika kızılderililerinin en ilkel olanlarındandır. Yamyamlık ettikleri bile söylenir. Bu sayfalarda, bu ilkel kavmin günlük hayatından enstantaneler bulacaksınız.

Yaban balı toplamak isteyen yerliler, duman yakarak arıları kaçırmaya çalışıyor.

Yukarıda,
yaban balı
toplayan
bir yerli kadın
görülüyor.
Kadın, arı
sokmalarından
yüzünü
buruştururken
bir yandan da
bir bambu
kamışına bal
doldurmaktadır.
Sağda, su içen
bir yerli.

Bir Erigbaagsta avcısı, avını oklamak üzere. Aşağıda, hamakta çocuğuyla beraber öğle uykusuna yatmış genç bir yerli kadın.

Yukarıda, Amazon'a akan Juruena nehrinde yıkanan yerli kadınlar. Aşağıda, bir Erigsbaagsta avcısı vurduğu bir kuş ile.

Arasında

Adnan Ötüken'in «Türk Dili İçin Mücadele»si

Adnan ÖTÜKEN, **Türk Dili İçin Mücadele, I: Türk Dilinin Başına Gelenler,** 66 sayfa; II: **TRT İçin Türkçe Dersleri,** 40 sayfa; III: **İki yılda 600'den Fazla Yazı (Bibliyografya),** büyük boy, 32 sayfa.

Eski kültür müsteşarı Adnan Ötüken'in yayınladığı 3 broşür, aktüel kültür davalarımızın belki başında gelen Türk dili faciasını ele alıyor. İlk broşürde, müellifin, dille ilgili çeşitli makaleleri bir araya getirilmiş. İkincisinde, «TRT Dili»nin Türkçe ile uyuşmazlıkları işleniyor. Üçüncüde ise, son 2 yıl içinde Türk dilinin uğradığı suikastleri belirten basınımızın çeşitli organlarında çıkmış 600'den fazla makalenin yazar soyadlarına göre sıraya dizilmiş bibliyografyası veriliyor.

«Millet» denmeye lâyık hiç bir toplumun başına Türkiye'deki dil faciasına benzer bir millî felâket musallat edilmemiştir. Tabiî, Türkçe olmadıkça, millî kültür de gelişememektedir. Bu büyük fikir dâvasının mücadelesi içinde olan pek çok ilim adamımız ve kalem sahipleri vardır. Adnan Ötüken'in mesaisi de başta gelenlerden biridir. Büyük bir milletin kültürünün nasıl suikastlere maruz kaldığını gösteren broşürler, ibretle okunuyor.

Cihad Baban'ın 3 Yeni Eseri

Cihad BABAN, **Adenauer,** Ankara, 1968, Ulusal Basımevi, 128 sayfa, resimli, 5 TL. Aynı yazar, **Yüzyılın Büyük Kavgası: Çin-Rus Anlaşmazlığı,** Ankara, 1967, Altınok Matbaası, 88 sayfa, resimli, 5 TL. — TRUMAN, **Hâtıralarım,** Çevirenler: Cihad Baban ve Semih Tuğrul, Ankara, 1968, Ulusal Basımevi, 238 sayfa, 10 TL.

Cihad Baban, dünyamızın aktüel meseleleri içinde üç ilgi çekici konuyu, üç ayrı kitap halinde incelemiş. XX. asrın ortalarının dünya çapında büyük şahsiyetlerinden eski Alman şansölyesi Adenauer'in biyografisini veren ilk kitapta, Alman mucizesinin sırlarını okuyoruz. Müellif, Adenauer'i şöyle takdim ediyor: «Karakteri ve düşüncesi bakımından Adenauer, otorite taraftarı bir insandı. İhtilâl ve bozguna sevmemesinin bir sebebi de, dünya nizamının otorite ile temin edileceği kanaatinde olması idi... Ona göre iç boğuşma, sosyal hiyerarşinin yıkılması, idarenin etkisini kaybetmesi demekti. Düşmandan kaçarak, şehirleri yağma eden askerlerin hâli, Almanya'yı felâkete götürebilirdi». Adenauer'in teslim aldığı ve halefine teslim ettiği iki Almanya... Aradaki inanılmaz fark, ileri bir toplumun en büyük yıkıntılardan bile nasıl en büyük gelişme temposu ile sıyrılıp çıkabildiği, usta bir gazeteci diliyle anlatılmış.

İkinci kitap, dünyayı tehdit eden Komünist Çin'i, Sovyet Rusya ile çekişmesini tasvir ediyor. Günümüzün aktüel meseleleri içinde başta gelen bir konu.

Üçüncü kitap, Truman'ın hâtıralarının Türkçe'ye tercümesidir. 1955'te bir Istanbul gazetesinde yayınlanan bu hâtıralar, şimdi kitap haline getirilmiş. Belli başlı bütün dillere çevrilen Truman'ın bu eseri, İkinci Cihan Savaşı'nın son safhası hakkında mühim açıklamalar veriyor.

Rembrandt'ın fırçasıyle Mevlânâ.

MEVLÂNÂ GÜLDESTESİ

Mevlânâ Güldestesi, Ankara, Güven Matbaası, 1967, 1968, 64+68 sayfa, 5'er TL.

Konya Turizm Derneği Başkanı olarak büyük hizmetler gören Konya senatörü Feyzi Halıcı, her yıl Mevlânâ Celâleddin Rûmî hakkında küçük bir kitap yayınlıyor. «Mevlânâ Güldestesi» adını verdiği bu kitapcıklardan son ikisinde, Mevlânâ ve Mevlevilik hakkında söylenmiş sözler, yazılmış makaleler bir araya getirilmiş.

MEVLÂNÂ MÜZESİ REHBERİ

Mehmet ÖNDER, **Mevlânâ Müzesi Rehberi**, Ankara, Ajans Türk Kültür Yayınları Serisi: I, 56 sayfa metin + metin dışı renkli tablolar, 10 TL. (1969).

Millî Eğitim Bakanlığı kültür müsteşar muavini Mehmet Önder, değerli bir müzecidir. Uzun yıllar Konya Mevlânâ Müzesi Müdürü, sonra Müzeler Umum Müdürü olmuş, sahasında kıymetli eserler vermiştir. Son kitabı da, bunlardan biridir. Mevlânâ Müzesi'ni ziyaret edecekler için her türlü aydınlatıcı bilgi, en zevkli bir şekilde, burada bir araya getirilmiş. İşte eserin bahisleri: Mevlânâ Celâleddin'in Hayatı, Mevlânâ Türbesi, Mevlânâ Müzesi, Avlusundaki Pavyonlar ve Derviş Hücreleri, Müze Avlusundaki Diğer Eserler ve Türbeler, Mevlânâ Müzesi Planı.

Bu değerli muhteviyatın yanında, kitabın baskısındaki nefislik, orijinallik ve zevkli mise en page'ı belirtmeden geçmek de imkânsız. Kolayca cebe girecek eb'adda olan kitap, çok güzel bir kapakla süslü. İçinde, bizzat müellifin çektiği fevkalâde başarılı renkli fotoğraflar, metin dışı olarak verilmiş ve pelür kâğıdı ile metinden ayrılmış. Mehmed Önder ve Ajans Türk'ü tebrik ederiz.

TÜRKÇE ADLAR

Şemsettin KUTLU, **Türkçe Kadın ve Erkek Adları**, Türk Dil Kurumu Yayınları: 281, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1969, 108 sayfa, 3 TL.

Değerli edebiyatçı Şemsettin Kutlu, bu küçük eserinde, kullandığımız kadın ve erkek adlarını bir araya getiriyor. Önce 1.000 kadar kadın, sonra 6.000 kadar erkek adı, alfabetik sıraya konmuş. Bunlar Türkçe veya yabancılıkları belli olmıyacak derecede Türkçe'leşmiş insan isimleri. Arabca ve Farsca'dan gelenler alınmamış. Bir ihtiyacı karşılayan, faydalı, güzel bir eser.

ASKER BAHÇESİ

Necmeddin ALKAN, **Asker Bahçesi**, II. cilt, Ankara, 1969, Sevinç Basımevi, 312 sayfa, 12.5 TL.

Askerî Yargıtay üyelerinden Hâkim Albay Necmeddin Alkan'ın ilk cildini gene bu sütunlarda tanıttığımız **Asker Bahçesi** adlı eserinin ikinci cildi de şimdi elimizdedir. Kitap, «asker ocağından gelenlerin kalemlerinden ve fırçalarından örnekler» vermektedir. Şair ve yazar askerlerimizin kısa biyografileri, üniformalı resimleri ve eserlerinden parçalar sunulan bir antolojidir. Bu ciltte Said Pertev Demirhan, Nâci Eldeniz, Tâhir Olgun, Ali Fuad Erden, Ömer Seyfeddin, Fâzıl Hüsnü Dağlarca gibi 25 isim var. Zevkle okunan bir kitap.

Tuncer BAYKARA, **Denizli Tarihi, 1070-1429**, Fakülteler Matbaası, Istanbul, 1969, 56 sayfa + 3 yaprak ek, 5 TL.

Türk fethinden, Osmanlı birliğine katılışına kadar Denizli ve çevresinin kaynaklara dayanılarak kaleme alınmış tarihçesi. Eser, «Denizli'nin ismi bilinen ilk Türk kumandanı Alpkara ile Denizli'yi Türk'lüğe kazandıran Türk Sultanı Gıyâseddin Keyhusrev'in aziz ruhları»na sunulmuş.

ARÛZ'UN SÖYLETTİKLERİ

Dr. Cahit ÖNEY, **Arûz'un Söylettikleri**, Istanbul, 1969, Tan Matbaası, 272 sayfa, satılmadığı için fiyatı yok, ciltli.

Dr. Cahit Öney, şair ve müzisyen hekimlerimizdendir. 1943'ten beri yalnız arûz ile ve çoğu klasik dille yazılmış şiirlerini, 70 nüsha olarak bastırmış. İyi bir kâğıda basılan kitap, şairin dostlarına hediye etmek üzere yayınlanmıştır ve piyasaya verilmemiştir. Gazeller, rubâîler, hicviyeler, mizâhî mazumelerle dolu, sevimli bir eser. Bir dîvânçe havası içinde, bizi çeşitli mevzularda dolaştırıyor.

Y. Ö.

Islâm Ansiklopedisi Yanlış Tercüme Ediliyor

Dr. Av. Turgut AKPINAR

İSLÂM Ansiklopedisi'nin 115. fasikülündeki «Şeriat» maddesi çok önemli bir madde olup bugün dünyanın en büyük İslâm Hukuku otoritesi sayılan bir âlim, Joseph Schacht tarafından yazılmıştır. Metnin Handwörterbuch des Islâm'daki aslında:

(Schon aus diesem Grunde ist die sharia kein «Recht» im modernen Sinne des Wortes, ebensowenig aber ihres Inhaltes) denildiği halde, çevirisinde: (İşte bu sebeptendir ki şeriat, kelimenin bugünkü mânasında ne kadar «hukuk» değilse, muhteva bakımından aksine o kadar hukuktur) denilmiştir. (Sh. 431, sütun: 1).

Halbuki cümlenin mânası tamamen aksine ve şöyledir:

(Bu sebepledir ki Şeriat, kelimenin modern anlamında «hukuk» olmadığı gibi, muhtevası bakımından da hukuk değildir). Bu kadar zor bir konuyu tercüme eden kimsenin, Almanca'nın bu derece önemli bir tâbirini bilmemesi bizi hayrette bırakmıştır. Kaldı ki metnin devamı okunursa Şeriat içinde ibadet ve dinî vecibelerle ilgili hükümlerin önemli yer tuttuğu, bunların ise modern hukuk anlamında hukuk kaidesi olmadığı görülür.

Yine 431. sayfanın birinci sütununda başka önemli bir yanlışa rastladık. (Zu einer systematischen Einteilung der shari'a hat man es nie gebracht... die shiitischen Zwölfer - Imamiten haben eine ebenso aeusserliche und nicht einmal folgerichtig durchgeführte Einteilung in ibadat, ukud...) şeklindeki metnin tercümesinde, «nicht einmal folgerichtig durchgeführte» ibaresi «biraz daha sık yapılmaktadır» diye çevrilmiştir ki burada «nicht einmal» kelimesi hiç bir zaman fazlalıkla ilgili bir mâna taşımaz. Lugat mânası: «bir kere değil» olan bu tâbir, metinde **«bile»** anlamına gelip, Şeriat'ın sistemli bir taksiminin yapılmadığını, 12 imam kabul eden Şiî mezhebi mensuplarının yaptığı taksimin ise «mantıkî şekilde bile yürütülmediğini» ifade etmektedir. Halbuki tercümenin söylenmek istenenle bir ilgisi olmadığı ve çok yanlış bir mâna verildiği Almanca bilenlerce kolayca görülecektir.

Bu ikinci önemli tercüme hatasından başka eserde daha birçok yanlışa rastladıksa da, bunları bahse değer görmüyoruz. Bizim maksadımız yanlış bulmak değildir. Bu satırların yazılış sebebi, bu derece önemli bir ilim eserinin tercümesine daha büyük bir itina gösterilmesi gerektiğini belirtmektir. Çünkü bu konularda güvenebilmenin ne derece büyük önemi olduğu malûmdur. Ne yazık ki biz bu güveni hiç olmazsa tercüme maddeler bakımından kaybetmiş bulunuyor, bir Türk vatandaşı olarak büyük bilgin Joseph Schacht'dan özür dilemeyi lüzumlu görüyoruz.

Tarih Postası

OKUYUCULARIMIZIN TARİHLE İLGİLİ SORULARI, BU SAYFALARDA CEVAPLANDIRILMAKTADIR.

Recep Nalcı (Söke — Aydın):

Mart 1969 sayınızda 65 ve 67. sayfalarınızda Artemis Mâbedi ile Mausolos'un Mezarı'nın resim altları birbiriyle karışmıştır. Birinin resim altı yazısı diğerine ait olacaktır.

Tashih eder, özür dileriz.

Turgut İlhan (Samağır - Bünyan — Kayseri)

Solcu değilim. Yurdumun selâmeti için can vermişlerin oğluyum, torunuyum, yeğeniyim. Beni aydınlatmak, siz aydınların vazifesidir. Fakat bazı olayları tek taraflı aksettirmenize üzülüyorum. Meselâ Tarihe Akan Bir Ay *sütununuzda, Beyazıt Kulesi'ne kızıl bayrak çekildiğini, Kanlı Pazar'a komünistlerin tahriklerinin sebep olduğunu yazdınız. Taraf tutuyorsunuz. Sıcak yatağında kurşunla vurulan talebemizden niçin bahsetmiyorsunuz?*

Bizim için bütün fikirler saygıya değer. Sizi solcu olarak itham etmek de aklımızdan geçmez. Fakat sol yayınları ve gazeteleri çok okuduğunuz, ifadenizden ve üslûbunuzdan anlaşılıyor. Bu yayınların tesirinde kalmışsınız. Komünistler, yalancıdır. Onların yalan söyledikleri, çok sonra anlaşılır ama, iş işten geçer. Bizim millî vazifemiz, olayları değerlendirmektir. Elbette Türk bayrağı yerine dalgalandırılan bayrak bizim için sadece kızıl bir paçavradır. Solcuların ilk bakışta haklı gibi görünen sloganlarının altında büyük ihanetler yatmaktadır. Bu gerçeğe gelmek, sizin gibi uyanık zekâlar için fazla sor olmasa gerek.

Hüseyin Aktar (Sarıbeyler - Savaştepe — Balıkesir)

Gazi Osman Paşa, Plevne'de Ruslar'a esir düştükten sonra ne oldu?

Çeşitli Rus şehirlerinde serbestçe dolaştı ve saygı gördü. Birkaç ay sonra Istanbul'a döndü. Serasker (savunma bakanı) ve mâbeyn müşîri oldu. Ölünceye kadar, Türk imparatorluk sarayının bu en yüksek görevinde kaldı. Törenlerde padişahın arabasında, padişahın karşısında oturdu. 1900 yılında 68 yaşında öldü. Fâtih Camii avlusundaki türbesine gömüldü. Oğulları Müşir Dâmâd Nûreddin ve Müşir Dâmâd Kemâleddin Paşalar, II. Abdülhamid'in büyük kızları Zekiye ve Naime Sultanlar'la evlendiler.

Ali Bilgili (Fen Fakültesi — İstanbul)

Amerikan dostlarımızın gerçek yüzünü, Viet - Nam savaşını, Kurtuluş Savaşı'nda Amerikalılar'ın bize yaptıklarını ne zaman Hayat Tarih Mecmuası*'nda okuyacağız?*

Belki bir gün bahsettiğiniz konulara da sıra gelir. Fakat Millî Mücadele'de Amerikalılar'ın bize bir şeyler yaptıklarını düşünüyorsanız, her halde hayal sukutuna uğrayacaksınız. Zira Amerika, hiç bir zaman Türkiye'ye savaş ilân etmemiş, Birinci Cihan Harbi'nde müttefiklerimiz Almanya ve Avusturya - Macaristan imparatorluklarıyle savaştığı halde, Osmanlı İmparatorluğu'na karşı harbe girmemiştir. Mütareke'den sonra onun içindir ki birçok milliyetçi, Amerikan dostluğuna itimat etmişlerdir. O sıralarda Amerikan mandasının Türkiye'nin geleceği hakkında en hayırlı yol olduğunu savunanlar arasında öyle şahıslar vardır ki, isimlerini öğrenince belki şaşırırsınız. Kâzım Karabekir'in *İstiklâl Harbimiz* adlı eserinde bu konuda tafsilât ve isimler bulabilirsiniz.

Turgut Demirci (Erbaa — Tokat)

Erbaa hakkında nerede bilgi bulabilirim?

Türk Ansiklopedisi'nin Erbaa maddesine bakınız. *İslâm Ansiklopedisi* bu maddeyi almamıştır. — Resimlerini istediğiniz şahısların resimleri vaktiyle *Hayat* ve *Hayat Tarih Mecmuası*'nda çıkmıştır. İlgi ve nezaketinize teşekkür ederiz.

Aydın Taner (Tekirdağ)

Bin Temel Eser'e hangi klasiklerimiz girecek ve ne zaman yayınlamaya başlanacak?

Bin Temel Eser'e birçok klasik eserimiz girecektir. Elimizde tam bir liste yoktur. Bu seriden 9 kitap basılmıştır. Bir kısmı da baskıdadır. Çok iyi kâğıda basılmış ve bazıları hacimli olan bu kitaplar şimdiden 20 - 40 bin basılmaktadır. Her cildin 5 TL. olması, halkın kolayca edinmesi düşünülmektedir.

Ş. Çolakoğlu (Teşvikiye — İstanbul)

En uzun saltanat süren hükümdar kimdir? İkinci Dünya Savaşı sırasında Japonya hükümdarı kimdi?

Tarihte en uzun saltanat süren hükümdar, Eski Mısır'ın 45. ve VI. Sülâle'nin 2. imparatoru olan Firavun II. Pepi'dir ve 88 yıl tahtta kalmıştır. Maamafih ejiptoloji henüz tam bir kronolojiye sahip değildir ve II. Pepi'nin saltanat yıllarının kesin olduğu söylenemez. Fakat Fransa kralı XIV. Louis'nin 72 yıllık saltanatı (1643 - 1715), kesindir. — İkinci Dünya Savaşı sırasında da bugünkü Japonya imparatoru tahtta idi. Adı Hiro - Hito'dur. — 10 soru sormuşsunuz. Yalnız ikisine cevap verebildik.

Hüseyin Yeniçeri (Beşevler — Ankara)

Soyadım Yeniçeri. Acaba Yeniçerilik'le alâkam var mı? — Vilâyetlerimizin Tarihi şeklinde bir de mecmuaya ilâve olarak Türkiye Tarihi *veremez misiniz?*

Atalarınızın yeniçerilikle ilgileri olup olmadığını, ancak aile büyüklerinden öğrenebilirsiniz. — Hayat müessesesi 12 ciltlik bir *Türkiye Tarihi* yayınlamıştır.

Servet Ege (Çanakkale)

Karabiga bucağına bağlı Aksaz köyünde Şahmelek mevkiinde bir mezarlık var. Köylüler burada bir kralın ailesi ile beraber yattığını söylüyorlar. Doğru mu?

Yerinde incelemeden bir şey söylenemez. Verdiğiniz izahattan, Yunan devrine ait ileri gelen bir şahsın aile mezarlığı olabileceği imkânı düşünülebilir.

R. Hüseyin Uzunoğlu (Cihangir — İstanbul)

İltifat, temenni ve ikazlarınıza teşekkür ederiz. Yazarlarımızın ifade ve hükümlerini, kesin bir yanlışlık olmadıkça değiştirmiyoruz. Saygılar.

Reşat Erkan (Eskişehir)

İnönü muharebeleri hakkında yayınladığınız makaleyi tasvib etmiyorum.

Tarih, tek cepheli olarak ele alındığı takdirde, çok yanıltan bir ilim hâline gelir. Mâkul olmak ve vesikalara dayanmak şartıyle çeşitli görüşlere yer verilmelidir ki, mutlak gerçek ortaya çıksın. Tarihî şahsiyetler, bizim malımız olmaktan çıkmışlardır. Ne kadar yakınımız olurlarsa olsunlar, tarafsız bir şekilde mütalaa edilmeleri icab eder. Bunu saygısızlık şeklinde kabul etmeye imkân yoktur. Yayınladığımız makaledeki fikirler, daha önceleri, Millî Mücadele'mizin en büyük kumandanlarınca da ifade edilmiştir.

Ramazan Erzan (Yeşil - Bayramiç — Çanakkale)

Kureyş kabilesinin Orta Asya'dan geldiği ve Türk olduğu doğru mu?

Vaktiyle bir, iki şahıs böyle fanteziler yumurtlamıştı. Bu gibi iddiaların yeri, ancak karikatür mecmuaları olabilir. — Birinci Cihan Savaşı hakkında istediğiniz rakamlar, birinci sayımızın baş makalesinde verilmişti.

Ali Yıldız (Düzköy — Trabzon)

Piyemonte devleti neresiydi?

Piyemonte veya Sardunya Krallığı, İtalya birliği kurulmadan önce mevcut İtalyan devletlerinden biriydi. Merkezi Torino idi. Sardunya adası ile şimdiki İtalya'nın Piyemonte ve Ligurya eyaletlerini içine alıyordu. Başında Savoie hanedanı vardı. İtalya birliğini kuran, bu devlettir. Birlik kurulduktan sonra Savoie hanedanı, tek devlet haline gelen İtalya'nın başına geçti. Papa'ya ait olan Roma da, yeni devletin taht şehri oldu.

Niyazi Koç (Mustafaçelebi köyü — Çorum)

Irak petrolleri üzerindeki hakkımız ne oldu?

Lozan Muahedesi'ne göre Türkiye, 25 yıl müddetle Musul petrollerinin gelirinden % 10 alacaktı. Şimdi 25 yıl çoktan tamamlanmış ve bu hakkımız sona ermiş bulunuyor. Bununla beraber Irak, bütün borçlarını ödemiş değildir. Lüzumsuz nezaketimiz yüzünden, petrol gelirlerinin mühim bir kısmını Irak'tan alamadık. — Bir Cumhuriyet devri tarihi yayınlamayı şimdilik düşünmüyoruz.

H. Arsoy ve A. Akay (Afyon)

Hayat ve Hayat Tarih Mecmuası'nı nasıl ciltletebilir, eksik sayıları nereden temin edebiliriz?

Her iki mecmua için hazırlanmış cilt kapaklarımız vardır. *Hayat* yılda 3 cilt, *Tarih Mecmuası* ise 2 cilt hâlinde yayınlanır. Cilt kapakları ve eksik sayıları «BATEŞ Bayilik Teşkilâtı, Cağaloğlu — Istanbul» adresinden, posta havalesi gönderip bir mektupla dileğinizi tasrih etmek suretiyle istiyebilirsiniz. Ciltletmeyi biz yapmıyoruz. Aldığınız kapakları siz ciltçiye vereceksiniz. *Tarih Mecmuası*'nın kapakları, her sayı içine geçirilecek şekilde yapılmıştır; ayrıca ciltçiye vermiye lüzum yoktur.

Subhatu'l-Ahbâr

(Haberler Tesbihi)

Aslı Avusturya Millî Kütüphanesinde bulunan 17. yüzyıla ait, şecere tarzında yazılmış ve Âdem ile Havvâ'dan başlayarak bütün Peygamberler ve hükümdarlar dahil Osmanlı Padişahlarından IV. Mehmed'e kadar 102 minyatürden mürekkep Tükiyede şimdiye kadar görülmemiş nefis bir cihan tarihinin tıpkıbaskısı.

Bütün Kitapçılarda Bulunur. Fiatı 150 lira

Tevzi yeri : Bateş Baylilik Teşkilâtı - Cağaloğlu - Istanbul